

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XLIV. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

1969. MÁJUS

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

Nem ég és föld között — Igehirdetés dr. Vámos József és dr. Fabiny Tibor professzorok beiktatása alkalmából (D. Káldy Zoltán) — — — — — 257

TANULMÁNYOK

Isten népe a történeti és társadalmi realitások között. — Megnyitó beszéd az Evangélikus Teológiai Akadémia 1969. február 27-i ünnepi ülésén (Dr. Pröhle Károly) — — — — — 260
Egyház és társadalomtudományi feladataink (Dr. Vámos József) — — — — — 261
Egyháztörténetírásunk mai kérdései (Dr. Fabiny Tibor) — — — — — 270

KRÓNIKA

Rajtunk is múlik (Görög Tibor) — — — — — 279

HALOTTAINK

Balogh Ernő (Smidéliusz Ernő) — — — — — 283
Loós János (Kutas Elek) — — — — — 284
Nagy Miklós (Pintér János) — — — — — 285

SZEMLE

Hitvallás ma (D. Hermann Dietzfelbinger) — — — — — 286
Új hitvallás? (Dr. Pröhle Károly) — — — — — 289
Hitvalló egyház Dél-Afrikában (Dr. Hans W. Florin) — — — — — 291

KÖNYVSZEMLE

Uppsala 1968. (Mekis Ádám) — — — — — 295
Utunk évkönyv 69 (Mikó Ervin) — — — — — 304
A Jézus-hagyomány a néprajztudomány szempontjából. — Th. Boman könyve (Dr. Pröhle Károly) — — — — — 305

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentháromság után 3. vasárnap (Solymár Péter) — — — — — 307
Szentháromság után 4. vasárnap (Dr. Hafenscher Károly) — — — — — 310
Szentháromság után 5. vasárnap (Reuss András) — — — — — 313
Szentháromság után 6. vasárnap (Benkő Béla) — — — — — 316

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Pröhle Károly

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 20,— forint, fél évre 120,— forint, egy évre 240,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142—074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya
69.2466/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár Imre

Index szám: 26 451

Nem ég és föld között

„... az Isten gyülekezetének, amely Korinthusban van.” 1 Kor 1, 1—3.

Igehirdetés dr. Vámos József és dr. Fabiny Tibor professzorok beiktatása alkalmából.

Ünnepe van ma nemcsak Teológiai Akadémiáinknak, hanem egész Magyarországi Evangélikus Egyházunknak. Mert ünnep az, ha Teológiai Akadémiánkon két professzort iktatunk, akik professzortársaikkal együtt hivatva vannak a teológiai tudományt magasszinten művelni és egyházunk lelkészképzését végezni. A két tanszék betöltésével Teológiai Akadémiánkon immár hat tanszéken folyik a teológia művelése és az új lelkésznevelés nevelése. Föl lehetne tenni a kérdést, hogy nem „nagyozolás”-e egy olyan ún. „kisebbségi evangélikus egyház” részéről, mint a miénk, ha Teológiai Akadémiáján hat tanszéket tart fenn? Nem kellene-e megalégednünk kevesebbel? Nem kellene-e inkább „összehúznunk magunkat” és inkább más területen kifejteni erőnket? Abban a meggyőződésben töltöttük be a két tanszéket, — mely közül az egyiket most állítottuk fel —, hogy *szükségünk van mind a hat tanszékre és azok, átgondolt és alapos munkájára.* A technikai és tudományos fejlődés olyan óriási ütemű korunkban, hogy csak az tudja megállni a helyét, aki fáradhatatlanul tanul, tájékozódik, elemzi az elért eredményeket. Ez vonatkozik a teológiai tudomány művelésére is. *Ha a teológiai tudomány nem konfrontálja önmagát a tudomány más területein elért eredményekkel, akkor megnyilatkozásai olyan monológgá válnak, amely többé már nem jelent segítséget a mai embernek.* Magyarországi Evangélikus Egyházunkban is képzett, állandóan tanuló teológusokra van szükség. A „mezítlábos teológusok” más időben sem segí-

tették elő az egyház szolgálatát, de a mi időnkben csak akadályozzák az egyház szolgálatát.

Különösen is nagy szüksége van az egyháznak arra, hogy állandóan vizsgálja miképpen tudja legjobban betölteni szolgálatát *az adott történelmi körülmények között és az adott társadalmi rendben*. Ezért állítottuk fel az „Egyház és Társadalomtudományi” tanszéket. Ez a stúdium az eddiginél jobban és átfogóbban foglalkozik azzal, hogy a szocializmus társadalmi rendjében, itt Magyarországon hogyan végezheti el evangélikus egyházunk Istentől kapott szolgálatát. Az egyháztörténelemmel foglalkozó tanszék pedig arra van hivatva, hogy kritikai elemzés alá vegye az egyház szolgálatát az elmúlt évszázadokban, vizsgálja meg, hogy az adott történelmi korszakokban az egyház felismerte-e miképpen kell szolgálatát betöltenie, vagy pedig tévútra tévedve elmulasztotta szolgálatának betöltését.

Mindkét tanszék munkájában világosan kell látnia azoknak, akik tanítanak és akik tanulnak, hogy *mi az egyház, hol él az egyház és mi célból küldetett a világba*.

A felolvasott bibliai szakaszban Pál apostol úgy beszél az egyházról, mint „*Isten gyülekezeté*”-ről, a „Krisztus Jézusban megszentelteknek, elhívott szenteknek” közösségéről. Az egyház tehát azoknak a közössége, akiket Isten lefoglalt a maga számára, nekik Jézus Krisztusban bűnbocsánatot és új életet adott. *Az egyház tehát Istené*. Ne legyen senkinek kétsége afelől, hogy nemcsak az egyház, de az egész teremtett világ is Istené, mégis az egyház azoknak a közössége, akik Istennek rájuk való igényét *elfogadták*, arra igent mondtak és tudatosan szolgálnak Néki. Ez azt is jelenti, hogy az egyház és világ közötti határt nem lehet egyszerűen elmosni. Bár a határt kizárólag Isten látja, mégis téves teológia volna az, amely azt mondaná „mivel ezt a határt csak az Isten látja” mi ne vegyük komolyan annak létét. Ez ugyanis azt jelentené, hogy az egyház nem veszi komolyan önmagát és vele együtt azt az evangéliumot, amelynek hirdetésére küldetett. Bármennyire benne él az egyház a társadalomban és bármennyire összeszővődik az egyház története a világi történelemmel, mégis az Egyház és Társadalomtudományi tanszék és az Egyháztörténelmi tanszék csak akkor végezhet gyümölcsöző munkát *nemcsak az egyház, hanem a világ számára is*, ha komolyan veszi, amit Pál apostol így mond: „*Isten gyülekezete, a Krisztus Jézusban megszenteltek, az elhívott szentek*”.

Hogy az egyház „Isten gyülekezete”, ez a valóságnak csak egyik oldala. A másik oldala a valóságnak ugyanis az, hogy az „Isten gyülekezete” nem valahol ég és föld között, nem a levegőben, nem valami „semleges” területen, vagy esetleg „senki szigetén” van, hanem Pál apostol úgy jelöli meg az idézett helyen Isten gyülekezetét, mint amely „Korinthusban van”. Ez azt jelenti, hogy egy adott ország, konkrét társadalmi, gazdasági és politikai viszonyai között él. Korinthus nem a levegőben volt, hanem a nagy római birodalom egy neves városa volt. Lakói a római birodalom állampolgárai voltak. Bele voltak ágyazva az akkori társadalomba és nem vonulhattak ki abból valamiféle rajongástól hajtva. Ott és akkor kellett „Krisztus Jézusban megszentelteknek és elhívott szenteknek” maradniuk és egyben ezen állapotukból kifolyólag is el kellett végezniök munkájukat a saját társadalmukban.

A Magyarországi Evangélikus Egyház nem ég és föld között él. Nem is valami semleges területen, hanem a szocializmust építő Magyar Népköztársaságban. Egyházunknak úgy kell „Istenhez tartozó”-nak lennie, hogy egyben magát szétszakíthatatlanul a magyar néphez tartozónak is vallja és ebből következőleg örömmel végzi el azt a szolgálatot, amely népünkhöz való tartozásból is következik. Hamis teológiának valljuk azt a teológiát, amely azt tanítja, hogy „az egyháznak felette kell állnia a társadalomnak és éppen ezért csak az ún. tiszta evangéliumot kell hirdetnie, mivel más nem is tartozik rá”. Az az egyház, amely nem vállalja a néppel való közösséget és kívülállóként akarja prédikálni Isten „örökkévaló evangéliumát”, az már nem tudja prédikálni a „tiszta evangéliumot” sem. Mert éppen azáltal lesz tisztátalanná az ilyen igehirdetés, hogy az evangélium örök mondanivalóját nem konfrontálja azokkal a problémákkal, amelyek a mai emberekben élnek.

Nem lesz könnyű dolga a két új professzornak ilyen feladatok között a Teológiai Akadémián. Mivel látjuk az előttük álló nagy és felelősségteljes szolgálatot, mit is mondhatnánk mást nekik, mint amit Pál apostol mondott a korinthusi gyülekezetnek: „Kegyelem néktek és békesség Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.”

D. Káldy Zoltán

Isten népe a történeti és társadalmi realitások között

*Megnyitó beszéd az Evangélikus Teológiai Akadémia
1969. február 27-i ünnepi ülésén*

Az utóbbi évek nemzetközi egyházi életének egyik legfeltűnőbb jelensége az, hogy míg korábban kevés kivételtől eltekintve a forradalmat Isten ellenes cselekménynek, felforgató tevékenységnek és minden rossz forrásának tekintették, addig ma a teológusok nagy része valamilyen formában akceptálta a forradalmat. Ez azonban eddigi megfigyeléseink szerint az esetek jelentékeny részében a forradalom átértelmezésével történt. Egyfelől hajlandóság mutatkozik a forradalom spiritualizálására, mintha az döntő módon lelki folyamat volna, s akkor a legmélyebbre ható forradalmat a keresztyénség proklamálja a radikális megtérés követelésével. Másfelől talán nem is véletlenül éppen ezeken a területeken jelentkezik egy ellentétes irányú „forradalmárság” főként az ifjúság körében, amely minden fennálló rend támadását és mindennemű rendszer bomlasztását gondolja forradalomnak, pedig ez már nem forradalom, hanem anarchia. Mindkettőt jellemzi az, hogy nem számolnak a történeti és a társadalmi realitásokkal, és így lejáratják és nevetségessé teszik a közvélemény előtt a forradalmat, amely igazi lénye szerint mozgatója és eszköze az emberiség haladásának.

A mi hitünk szerint az egyház Krisztus titokzatos teste, amelynek titokzatossága kettős: egyfelől titokzatos hitbeli kapcsolata a nem látható, rejtetten működő, de élő Urával, másfelől pedig elrejtett az élete az emberek közösségében, mert rejtve marad a hit: ember nem döntheti el, ki az, aki igazán hisz, és igazi és teljes értelemben tagja Krisztus testének. Viszont az egyház nemcsak Krisztus titokzatos teste, hanem Isten élő népe is, amely együtt él az emberiség társadalmával, és együtt halad az emberiséggel a történelem útján. Helyesen, reálisan az egyház tehát csak akkor találja meg helyét és feladatát ebben a forradalmi korszakban, ha tudományos szinten méri fel társadalmi összefüggéseit, kötöttségeit és lehetőségeit ugyanúgy, mint múltjából folyó terheit és indításait. Az egyház számára tehát döntő feladat az egyház- és társadalomtudomány és

az egyháztörténet tudományos szintű művelése, mert ez óvhatja meg a spiritualizmus és az anarchizmus álforradalmiságától, ez láttatja meg a forradalom emberi célját és társadalmi látóhatárát, és ez mutatja meg lelkészei és tagjai számára, hogy mint Isten népe a történeti és társadalmi realitásokkal számolva és az eljövendő világ ígéretében bízva, jó reménységgel legyen só és kovász, és hegyen épített város, és világosság az emberiség közösségében.

Ez a felismerés vezette egyházunkat abban, hogy megszervezze az egyház- és társadalomtudományi tanszéket, amelyre meghívta dr. Vámos József kartársunkat, akivel már hosszú évek óta működünk együtt. Ugyanakkor egyházunk betöltötte a megüresedett egyháztörténeti tanszéket is, s erre meghívta dr. Fabiny Tibor miskolci lelkészt, akivel egy esztendőn át működünk már együtt. Az elmondottak után világos, hogy akadémiáink és egyházunk munkájában milyen nagy feladat vár rájuk. Amidőn most őket, mint kartársainkat őszinte szeretettel köszöntöm, Isten áldását kérem további munkájukra. Megköszönöm D. Káldy Zoltán püspök úrnak, hogy miután szeptember 13-án történt megválasztásukkor ténylegesen szolgálatba léptek, most beiktatásukat elvégezte, és kérem a beiktatás megtörténetének jegyzőkönyvbe foglalását.

Dr. Pröhle Károly

Egyház- és társadalomtudományi feladataink

Tanári székfoglaló előadás az Evangélikus Teológiai Akadémia 1969. február 27-i ünnepi ülésén

A második világháború befejezte olyan mélyponton találta a magyar protestáns egyházakat, amelyre ezeknek négy évszázados, viharos történetük alatt nincsen példa. Lebombázott templomok, pásztor nélküli, magukra hagyott gyülekezetek voltak a külső és hitbéli gyöngeség, teológiai, politikai zűrzavar a belső jegyei ennek a mélypontnak. Igaz ugyan, hogy az elmúlt négy évszázad alatt voltak olyan évtizedek, amikor a protestantizmus anyagi vesztesége még nagyobb volt, amikor gyülekezetek egész sora maradt templom és lelkipásztor nélkül, de ezeket a szomorú eseményeket nem kísérte sem teológiai csőd, sem pedig általános, erkölcsi hitelvesztés. Most azonban ez történt: a magyar protestantizmus, benne evangélikus egyházunk az anyagi és a lelki tényezők romlásában együtt osztozott azzal a rendszerrel, amelynek egyszerre volt készsége kiszolgálója és magatehetetlen áldozata. „Az egyház politikai, világnézeti, szelleméleti irányzatok forratagába került” — vallja be 1947 áprilisában a két világháború közötti időszokról szólva az akkori rangidős püspök. Majd így folytatja: „... az egyház... Vádolja önmagát,

hogy Istentől kapott hivatását lelkiismeretlenül vette. Nem hirdette alkalmas és alkalmatlan időben tisztán és igazán Isten igéjét. Nem őrizte és nem adta szent szenvedelemmel a rábízott szentségeket. — Az egyház bűnbánatába penitenciás énekként húzódik lelkipásztoraink bűnvallása, kik a próféta szavával önmagukat vádolják, hogy gyakorta nem a nyájat, hanem önmagukat legeltették, elfelejtkeztek a szétszórt népről, a gyöngét nem erősítették, a beteget nem gyógyították, a kivetettet nem keresték... És most ítélőszék előtt megtört lélekkel hallják Isten elhatározását: Íme a pásztorok ellen megyek...”

Hazánk népének anyagi és szellemi romlása is hasonlíthatatlannul irtózatos volt, mégis, az ember ma már csak halványan — vagy mivel azóta felnőtt egy új generáció: egyáltalában nem — emlékszik a Duna-hidak, a városok, falvak lakóházainak, a gyárak pusztulására. S ezt nem is az idő mindent gyógyító, feledtető ereje okozta, hanem elsősorban azok és azoknak a politikája, akik egy megbukott rendszer romhalmaza helyén akartak és tudtak valami egészen újat kezdeni: akartak és tudtak harcolni egy nagyobb, emberibb igazságosságért, egy nemzet, egy nép anyagi-szellemi előrehaladásáért. A magyar munkásosztály volt az, amely kidolgozta és a dolgozó magyar nép egészével összefogva megvalósította az új társadalom felépítésének programját — elkezdve és mindmáig folytatva a békés, szocialista forradalmat.

A forradalmi program kezdetét határozott, céltudatos politikai s gazdasági intézkedések egész sora jelzi: a letűnt társadalmi rend képviselőinek visszaszorítása a közélet területéről, a bankok, a termelőüzemek államosítása — hogy csak a legjelentősebbeket említsük. S mindez persze nemcsak a dolgozó osztályok tetszésével találkozott, hanem azoknak az ellenkezésével is, akik lekötelezettjei, haszonélvezői voltak a régi rendnek.

Az evangélikus egyház vezetőit teljességgel, lelkészeit és gyülekezetei tagjait pedig nagyrészt váratlanul, előkészületlenül érte a szocialista forradalom. Ez a tény bizonyosodik be a bekövetkezett politikai-társadalmi-gazdasági változásokra, intézkedésekre való egyházi reakciókban.

Voltak, akik egyszerűen nem értették, hogy tulajdonképpen mi is történik s így az értetlenségük vezette őket félre. Voltak, akiket változatlanul befolyásolt az a szocialista és haladásellenes propaganda s nevelés, amely egyházi lapjaink hasábjain csakúgy helyet és teret kapott, mint iskoláink tantervében. Voltak, akik — nagyon egyszerűen szólva — féltek. Félték s ebben a félelemben élve nemcsak a saját sorsukat látták bizonytalanak, hanem ilyenek látták az egyház jövőjét is. Ezeknek az embereknek, csoportoknak a bizonytalan magatartása, ha nem is volt indokolt, mégis sokszor érthetőnek kell mondanunk azt, hogy értetlenségükben, befolyásoltságukban, félelmükben nem úgy gondolkodtak és cselekedtek, ahogy ezt a helyzet komolysága, új volta megkívánta volna.

Voltak azonban olyanok is, akik nem is akarták megérteni azt,

hogy miért folyik a harc és, akik ilyen vagy olyan teológiai álláspontot képviselve szembeszegültek az új rendnek hazánk általános helyzetét megjavítani akaró törekvéseivel s tették ezt azzal az alig, vagy egyáltalában nem titkolt hátsó gondolattal, hogy a szocializmus Magyarországon meg fog bukni. Ezt a bukást pedig vagy siettetni kell, vagy ki lehet várni, de mindezt úgy kell véghezvinni, hogy az egyház keze — úgymond — „tisztá maradjon”.

Voltak azonban olyanok is, akik tekintet nélkül teológiai iskolázottságukra, megértették vagy megsejtették a szocialista forradalom lényegét: azt, hogy ebben a forradalomban az emberért folyik a munka, a küzdelem és meglátták vagy megsejtették azt is, hogy ebben a munkában, küzdelemben az egyház vezetői, tagjai nem lehetnek tétlen szemlélők — nem is szólna a gáncsoskodásról, mert az a valóság, hogy ezek a törekvések megegyeznek a Krisztus-parancsolta felebaráti szeretet mindennapi követelményeivel. S ezekről az emberekről ma is csak a legnagyobb elismeréssel szólhatunk még akkor is, ha ez a jó szolgálatuk nem volt mindenben következetes vonalú.

Az eszmélkedés hosszú hónapok során át tartott. Volt idő, amikor semmi remény sem látszott az egészséges kibontakozásra, mert az „egyházmentés”, a „keresztyén magyar kultúra” védelme ürügyén politikai síkra terelődött a harc. Ez a harc pedig egyházunk tekintélyét, híveire való befolyását tépázta meg méginkább és annak a lehetőségét is előrevetítette, hogy az egyház szervezete felbomlik, tagjai elfordulnak tőle. Ugyanakkor — ez is nyilvánvaló — a fiatal magyar állam nem kívánta a politikai harcot, s hogy ez így igaz, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy dacára egyes egyházi körök nyílt ellenséges magatartásának, nem zárta be a templomokat, nem gátolta az egyházi szervezetek munkáját.

Az öneszmélésnek — vagy így is mondhatjuk: a teológiai tisztázódásért folytatott harcnak — ebben az időszakában az egyházi haladás képviselőinek a legfontosabb érve annak a határozott elvnek a hangoztatása volt, hogy „az egyház nincs egyetlen társadalmi rendhez sem kötve”. S ha most visszaidézzük ezt a szinte jelszóvá lett mondatot, akkor meg kell állapítanunk, hogy hangoztatására szükség volt. Szükség volt, mert ez az argumentáció biztatta, bátorította azokat, akiket a már említett okok, tényezők megtévesztettek, de akiknek őszinteségében, jóakaratában a legtöbbször nem lehetett kételkedni. De szükség volt azért is, mert az új társadalmi renddel szembeszegülők ama érvelését, hogy a keresztyénség, az egyház csak a neki megfelelő, keresztyéninek mondott állami, társadalmi közegben létezhet, csak a tradicionális keretekben fejtheti ki elkötelezett szolgálatát, csak ezzel a bibliailag és hitvallási irattaink tanításaiban is megalapozott okfejtéssel lehetett hatásosan el-
lénsúlyozni. S mi sem természetesebb, hogy ezekben a hónapokban az egyik legtöbbet idézett szentírási szakasz a Római levél 13. fejezete és az egyik legtöbbet tárgyalt téma Pál apostolnak az állammal, Luthernek a felsőbbsséggel kapcsolatos állásfoglalása volt.

Ez az önmegbecsülés végülis lehetővé tette azt, hogy a Magyar Köztársaság kormánya és a magyarországi evangélikus egyház zsinatának képviselői, 1948. december 14-én, egyezményt írjanak alá — és most idézzünk — „az állam és az egyház közötti viszony kérdésének mindkét részről óhajtott békességes és helyes rendezése céljából”.

Az Egyezmény, amelynek leglényegesebb pontjai:

1. a kölcsönös jószándék hangsúlyozása;
2. az állam egyházi elismerése;
3. a szabad vallásgyakorlat törvényi és gyakorlati biztosítása az állam részéről;
4. az egyház szervezeti, anyagi önállóságának elismerése;
5. a csökkenő mértékű államsegély biztosítása;
6. a kölcsönös megbecsülés, egymás jogainak tiszteletben tartása;
7. az államért, a nép jólétéért, a békéért való imádság magától értődő vállalása;

8. a függő kérdéseknek további megtárgyalása voltak. a továbbiakban alapvetően határozta meg a magyar evangélikus egyház és a szocializmust építő magyar állam kapcsolatát. Meghatározta úgy, hogy a Magyar Népköztársaság Alkotmánya, 1949-ben, az 54. §-ban kimondja: „(1) A Magyar Népköztársaság biztosítja a polgárok lelkiismereti szabadságát és a vallás szabad gyakorlásának jogát. (2) A lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól”. — Az Egyezményben és alkotmányunkban tehát a magyar állam elismerte, biztosította az egyház szervezeti és hitéletének szabadságát s ugyanakor az egyház azzal, hogy aláírta az Egyezményt a maga felsőbbségének fogadta el államunkat.

Ez azonban elsősorban csak a „jogi keret”, amelyet még az 1956-os ellenforradalom sem tudott teljességgel figyelmen kívül hagyni. Pedig ennek az ellenforradalomnak volt egy olyan tragikomikus vonása is, hogy az egyház akkori vezetői, szélsőséges hangadói nem tudták a protestantizmus két világháború közötti siralmas közelmúltját „megemészteni” s elfelejtve a csúfos kudarccokat, az ezek nyomán bekövetkezett hitelvesztést: a „régii jó idöket” próbálták evangélikus egyházunkban erőszakkal visszaállítani. „Ügy járt egyházunk — mondotta 1958 nyarán a kialakult helyzetet értékelve Káldy Zoltán, akkor Tolna-Baranya-i esperes — mint a lejtön egyre gyorsabban rohanó kocsija, amely végülis az árokban köt ki. És bizony mély az az árok, amelybe egyházunk kocsija belezuhan.” — De bármennyire is kívánták ezt az éppen általuk keltett „árokszituációt” a hamis mártíromság teológiáinak egyáltalában nem mondható okfejtéssel egyházunk közvéleményével elfogadtatni, ez — hála az egyházunkhoz és népünkhöz hűséges vezetőinknek, lelkészeinknek — nem sikerült. Az Egyezmény kialakította jó légkört meg lehetett ugyan zavarni, de a zavaró körülmények eloszlatása után nemcsak folytatni tudtuk azt, ami egy időre megszakadt,

hanem egy lépést előre lépve új módon fogalmazhattuk meg egyházunk és társadalmunk kapcsolatát.

Ennek az újabb öneszmélési folyamatnak a kezdetét jelzik Káldy Zoltán — az előbb már idézett — előadásának azon szavai, mondatai, amelyekben leszögezi: „Az egyház legyen egyház a szocializmusban. Hirdesse Isten törvényét és evangéliumát tisztán és igazán, szolgálta ki a szentségeket Krisztus Urunk rendelése szerint, végezze a szeretetszolgálatot áldozatosan. De miközben ezeket a szolgálatokat végzi, tudnia kell, hogy a szocializmust építő Magyarország végzi azokat.

Isten kezéből fogadja el állami felsőbbségét és a szocializmusban való helyzetét is és nem úgy van jelen a szocializmusban, mint egy szfinx, amely kő-arccal, kő-szívvel és merev szemekkel nézi a körülötte épülő új világot, hanem szeretettel, meleg szívvel és felelősséggel segít minden jónak megvalósításában a maga eszközeivel magyar népünk javára, de ezen túlmenően az egész emberiség javára. Így pl. bátran részt kér és részt vállal népünk béke-munkájában, segít a társadalmi igazságtalanságok megszüntetésében, ébren tartja a hazaszeretetet és felemeli szavát a társadalmi bűnök ellen. Általában mindenütt ott van és szolgál, ahol a boldogabb magyar élet kiépítéséről van szó.”

Minden kétséget kizáróan: ezek a mondatok és mások hasonló tartalmú megnyilatkozásai a továbbiakban meghatározták az egyházunkban egyre erőteljesebben folyó teológiai munkát és ez a munka nemcsak a saját problémáink megoldásában jelentett igen nagy előrehaladást, hanem komoly segítségünkre volt a hazai, a külföldi testvéregyházakkal, az egyházi világszervezetekkel való kapcsolataink normalizálásában, majd az ezekben körökben a magunk sajátos szituációnkat tekintve egyedüli helyes hitbeli, gyakorlati álláspontjának elfogadtatásában is. Így történt, mert az „emberközpon-tú, diakóniai teológia” — ahogy ezt az utóbi időben megjelölés-ként használjuk — alkalmas volt arra, hogy nemcsak a magunk helyzetét tisztázzuk saját magunk előtt, hanem hogy ugyanezt te-gyük a más egyházakkal, az egyházi világszervezetekkel való test-véri kapcsolataink kiépítésében és gyakorlásában — tehát egyházunk egyre intenzívebbé váló külügyi szolgálatában — is. S tettük ezt úgy, hogy mindig is hangoztattuk: a magunk teológiai-elvi fel-ismeréseit nem kívánjuk, nem akarjuk senkire, egyetlen egyházi grémiumra sem ráerőszakolni, esetleg magunkat tévedhetetlenek kimondani, de tudjuk — és ehhez a tudáshoz a Szentírásból táplál-kozó hitünk is köt —, hogy az egyház a jelenben, de méginkább a jövőben csak akkor teljesítheti be Urának parancsát, csak akkor le-het és maradhat egyház, ha az ember, az emberiség előrehaladásá-nak, békéjének, testi-lelki jólétének szolgálatát látja legfőbb „e világi” feladatának. E feladat megoldásának a hogyanjában lehetnek és vannak is különbségek, de az elérendő cél mindenütt és minden időben csak ugyanaz lehet: az Isten-teremtette ember emberségének kiteljesítése s minden vonatkozásban való kiteljesedése.

Hogy pedig ezt a szolgálatot a magunk országában, népünk körében az elmúlt több mint tíz esztendőben egyre tágulóbb dimenzióban végezhattük, annak nemcsak az előbbi elvi-teológiai tisztázódás, hanem méginkább egy, az egész társadalmunkat irányító politikai magatartás volt a legfőbb tényezője. Arról az állami, kormányzati politikáról van szó, amely az egyházi konszolidációt jóval megelőzve, az 1956-os ellenforradalom leverése után a szocialista humanizmus kiteljesítését tűzte ki megvalósítandó társadalmi-gazdasági programként. Ez a politika — tudatosan építve a magyar nép jóakarátú, a szocialista társadalmi és gazdasági rend s a maguk személyes érdekeiket egyformán képviselni és ezekért az érdekekért dolgozni, küzdeni is tudó rétegekre — a társadalmi demokratizálódás és a gazdasági előrehaladás olyan eredményeit hozta napvilágra, amelyekre hazánk történetében eddig sohasem volt sem lehetőség, sem pedig példa.

Azóta ezt a tudatos, a tudatosan az emberi méltóságra, öntudatra építő „politizálást” — az eredeti, görög szóhasználat szerint: a polisz, a közösség ügyében való tevékeny részvételt — figyelhattuk meg a hazai köz- és gazdasági élet minden területén. Azt, hogy minden igaz emberi gondolat, emberséges szándék és célirányos munka kiteljesedhetik a magyar társadalomban. Ez azt jelenti, hogy minden magyar állampolgárnak meg lehet, meg van a maga helye, ahol adottságait, tehetségét, helyes és jó meglátásait nemcsak hogy „közhírré” teheti, hanem meg is valósíthatja — a nagy egész és a maga hasznára.

Az elmúlt esztendők ilyen politikai gyakorlata — ha nem is döntő tényezőként — számításba vette az egyház jó és mindenki számára hasznos erkölcsi erejét is és tette ezt egyáltalában nem taktikai megfontolásból — hogy tudni illik: egy ideig az egyház megmaradhat „útítársnak” —, hanem abból a komoly és véleményünk szerint megalapozott — pozitív előjelű várakozásból: mit adhat, mit nyújthat az egyház nemcsak a Krisztust követő ezreknek, százezreknek mint üdvösséget, hanem a magyar népnek, az egész világnak a szellemi és anyagi előrehaladás sajátzerű támogatásaként. „Meggkérdettek bennünket — mondotta Ottlyk püspök a legutóbbi segédlelkészkonferencián e tárgyat érintve — és ezt a sürgető emberi kérdést hálás köszönettel vettük és olyanak, amelyekre mi a magunk módján válaszolhattunk: a felebaráti szeretet szerény, de az apróságokban csakúgy, mint a nagy kérdések megoldásában való felelős cselekvésben. S ha azt kérdezem, hogy merre tart népünk? — akkor a sokszíniúen motivált egységben tudom a célt megjelölni. Abban, hogy ebben az egységben tudunk — nem 'mint idegenek és jövevények', hanem mint teljes jogú s kötelességű társak — Krisztus hűséges tanítványaiként, igaz emberek módjára élni, szolgálni.”

A magyar társadalom kialakult egysége tehát ismét új helyzetet teremtett az egyház és a társadalom kapcsolatában és ennek a helyzetnek az a jellemzője, hogy az egyház, noha semmiféle értelemben nem mondható a szocialista rend egyfajta felépítményének,

mégis amikor kereste az egész társadalmat érintő politikai-gyakorlati együttműködés lehetőségeit, beleilleszkedett a magyar társadalomba. S amikor ezt leszögezzük, akkor azt is szeretnénk hangsúlyozni, hogy az így végbemenő folyamatot elsősorban az ún. nem teológiai tényezők egyike: a társadalom belső mozgása hozta létre. Az egyház — mindenekelőtt a protestáns egyházak — teológiai és szervezeti vezetésének viszont abban volt és abban van érdeme, hogy felismerte a szocialista magyar társadalomban végbemenő fejlődést, és az egyház tagjait a maga részéről is a közös emberi célként való munkára, fáradozásra serkentette. S tette úgy, hogy szabadon hirdethette Isten igéjét, végezhetette a maga üdvösségszerző szolgálatát s úgy, hogy a közélet különböző területein végzett munkája közben sohasem feledkezett meg létének, jelenlétének és jövődjének egyedüli zálogáról: Jézus Krisztusról, az egyház uráról és fejről.

Mindezek alapján a jelen feladatait a magam részéről a következőkben tudom összefoglalni:

1. Tudatában vagyunk annak, és ezt tiszteletben is tartjuk, hogy államunk a marxista—leninista ideológia alapján állva gyakorolja a politikai hatalmat, irányítja, szervezi a magyar gazdasági és kulturális életet. Tudjuk és nagyra értékeljük azt, hogy ez a politika egyezik a szocialista államok közös érdekeivel és, hogy ez a politika a nemzetközi konfliktusok kiküszöbölését, a béke biztosítását, az elnyomott népek nemzeti, gazdasági önállóságának előmozdítását látja legfontosabb feladatának. S tudjuk azt is, hogy a szocializmust építő társadalmi-gazdasági rend választóvonalat jelent világunkban s kihívja a kapitalista rendszer nemtetszését, erőszakos cselekedetekben is megnyilvánuló reakcióját.

2. A realitások tudomásulvételén túl: helyeseljük is ezt a politikát és tudjuk azt, hogy ma úgy szolgáljuk népünk, hazánk — benne egyházunk —, de az egész emberiség — benne a világkereszténység — ügyét, ha a magunk sajátos módján, sajátos eszközeivel támogatjuk is azt. Számunkra nincs és nem is lehet más, valamiféle „harmadik út” s ez azt is jelenti, hogy noha a Szentírásból, teológiailag nem akarjuk és nem óhajtjuk igazolni a szocialista rendet, mégis elkötelezzük magunkat azon politika mellett, amely a nagyobb, teljesebb emberségért, a nagyobb, teljesebb igazságosságért folyik.

Amikor ezt kijelentjük, akkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat az utóbbi időben jelentkező tendenciákat, amelyek teológiai síkon jelentkezve jelen helyzetünkben egységet bontó, zavartkeltő erőkké lehetnek. „A parttalan teológizálásra” kell elsősorban gondolnunk, az „el nem kötelezettség” azon álláspontjára, amely abból a nyilvánvalóan téves tételből kiindulva, hogy az egyház valamiféle „világfeletti képződmény”, tagjai pedig egy „másik világ polgáraiként” élnek a Földön — akarva vagy akaratlanul — a társadalmi és szociális kérdésekben való közömbösséget hirdeti. Ez az egyes nyugati protestáns körökben jelentkező — és az ottani válsághangulatból sokszor érthető, bár semmiképpen sem pozitíve ér-

tékelhető — „semleges, harmadikutas magatartás” a magunk szituációjában már nem egyszerűen a teológiai fogalmakkal való játék, hanem egy olyan ideológia jelentkezése teológiai formában, amely homlokegyenest áll szemben a magunk törekvéseivel, egyházi érdekeivel.

De nemcsak ez az irányzat, annak különféle változatai — mint amilyenek a többi között a teológiai modernizmus, a történetkritikai iskola, a lutheri orthodoxia túlértékelése — fejtik ki nemkívánatos hatásukat, hanem ugyanilyen károsnak kell mondanunk azt a törekvést is, amely római „keresztyén egységfrontot” akar kialakítani — a társadalmi haladást képviselők ellen, vagy amely a marxistákkal való „elvi” párbeszéd célját abban jelöli meg, hogy az alkalmas az ebbe az ideológiai rendszerbe való bomlasztó behatolásra. S ugyanilyen haladásellenes szándékot takar az a törekvés is, amely a „forradalom teológiája” leple alatt, különösen is a „harmadik világban” jelentkező nemzeti, társadalmi forradalmakat akarja teológiai eszközökkel lehetetlenné tenni.

3. A szocialista társadalmat építő magyar állam nemcsak időileg, földrajzilag, hanem alapjaiban is más, mint volt a Római Birodalom, Luther „felsőbbsege” s Kálvin korai-polgári társadalma, de némileg más a szocialista forradalom kezdetét jelző 1948-as „népi-demokratikus” állam vonatkozásában is. Ebből pedig nyilvánvalóan, törvényszerűen következik az, hogy a mi viszonyaink között, napjainkban nem alkalmazhatjuk szó szerint, mechanikusan a rabszolgatartó társadalmi-gazdasági renden felépülő Római Birodalmat „tudomásulvevő” Pál apostol, a feudalista „világi felsőbbség előtt fejet-hajtó” Luther, az emberiség történetében a hatalom birtoklásáért először jelentkező polgári rend érdekeit képviselő Kálvin szavait, tanítását és nem rekedhetünk meg a 20 évvel ezelőtti helyzet-adta felismerés: „az egyház nincs egyetlen társadalmi rendhez sem kötve” hangoztatásánál sem. Az azonban, ami az előzőekben közös: az emberekért való felelősség, az ma is kötelez és tegyük hozzá, hogy még tágabb vonatkozásban, mint valaha, s ezért nekünk szükség-szerűen kell az előttünk jártak útmutatásából mindazon elemeket felhasználnunk, amelyek Isten előtti emberi felelősségünkre applálnak. Ezért mi evangélikusok változatlanul ragaszkodunk Luthernek a „két birodalomról” szóló tanításának ma is időszerűen alkalmazható iránymutatásához.

4. Az előbbieket összefoglalva — így lehet egyszerűen fogalmaznunk — mint ahogyan eddig is tettük: a „magunk lábára kell állnunk” s megtartva mindazt, ami a különböző teológiai irányzatokban jó és értékes, a magunk, az egyház történetében eddig ismeretlen szituációjában kell kialakítanunk egy olyan elvi és gyakorlati magatartást, amely biztosítja számunkra a kiegyensúlyozott jelent és helyünket a jelen s a jövőndő egyre humanizálódóbb társadalmában. Folytatnunk kell azt a munkát, amit különösen is 1958 után kezdtünk el és még több figyelmet kell szentelnünk az ún. „nem teológiai — anyagi, társadalmi — tényezőknek” az egyház

múltjában és jelenében való — ahol erre szükség mutatkozik, ott kritikai — vizsgálatára. (Pálffy és Pröhle professzorok ilyen irányú munkásságáról, személy szerint is, a valamikori tanítvány nagyra-becsülő tiszteletével kell szólnom.)

A mindennapok vonatkozásában: még konkrétabbá kell tennünk etikai feladatainkat akár a munka, a házasság, a hazaszeretet, az államunk iránti hűség, akár a békéért való egyéni s nemzetközi fáradozásunk szempontjából. — A tévútra vezető „forradalom teológiája” helyett ki kell dolgoznunk egy olyan teológiai álláspontot, amely helyesen érti és támogatja a nemzeti és társadalmi szabadságukért küzdő „harmadik világbeli” népeket, társadalmi rétegeket. — Meg kell keresnünk és meg kell találnunk azokat a lehetőségeket, amelyek révén együtt működhetünk a római katolikus egyház jóakarató vezetőivel, híveivel — társadalmunk haladásáért, a világ békéjéért. — A nemzetközi keresztyén—marxista dialógus alkalmait fel kell használnunk arra, hogy kifejtsük a magunk véleményét: ez a párbeszéd akkor éri el célját, ha nem az elvi ellentétek kiegyenlítését, hanem az egész emberiség szolgálatának közös lehetőségeit keresi és találja meg.

5. Az így a közelmúltunkban kialakított és a jelenünkben tovább alakítandó út ezért abban a teológiában s magatartásban jelelhető meg, amelyet úgy lehet összefoglalni, hogy a magyar evangélikus egyháznak féltő szeretettel kell ragaszkodnia a tanításban az apostoli tradícióhoz, a helyesnek, igaznak bizonyult hagyományhoz. Ezt a Szentíráson alapuló és az egyház története folyamán meggyökeresedett tradíciót nem lehet és nem szabad alapjaiban sem kérdésessé tenni, sem pedig valamiféle moderneskedéssel feloldani, mint ahogy nem lehet és nem szabad a pietizmus spiritualizmusába befullasztani vagy a konzervativizmus halott sémáiba belemerevíteni, esetleg bármilyen ideológiával „elegyíteni”. A helyes tanbeli tradícióhoz való ragaszkodás ugyanakkor felszabadítja az egyházat, az egyház tagjait a Krisztus-megkövetelte jó cselekvésére: az emberek, az emberiség legtágabb — társadalmi-politikai értelemben is vett — felelősségteljes szolgálatára.

Ehhez a munkához kívánt és kíván segítséget nyújtani az az „Egyház- és társadalomtudományi tanszék”, amelynek vezetésére megtisztelő megbízatást kaptam.

Dr. Vámos József

Egyháztörténetírásunk mai kérdései

Tanári székfoglaló előadás az Evangélikus Teológiai Akadémia 1969. február 27-i ünnepi ülésén

Nemzedékünk történelmi jelentőségű eseményének, a szocialista világrendszernak a kialakulása óta egyre központibb helyet foglal el az egész világban a társadalom igazságosabb, jobb életéért való küzdelem. Ennek jegyében indult meg napjainkban korunk két nagy társadalmi tényezőjének, a keresztyénségnek és a marxizmusnak világméretű *dialogusa*, amely közletről érinti a teológiai tudomány minden ágát. Szolgálatunknak: céljainknak és eszközeinknek a felmérése ennek az új korszaknak a hajnalán *önrevíziót igényel*. Amikor az egyház újra átgondolja és több tekintetben újra fogalmazza szolgálatát, nemcsak a „semper reformari debet” elvét követi, hanem a Szentlélek újjáteremtő munkájára figyelve, Ura parancsának is engedelmeskedik.

Mielőtt egyháztörténetírásunk mai kérdéseit felvetnénk, *engedjük, hogy minket kérdezzen a világ*. Legélesebben most Konrad Farner svájci tudós erős kritikája rajzolódik elém. „A dialógus, marxista szemmel” című, nemrég Budapesten tartott előadásában a világ részéről felvetett kérdést ő kijelentő formában fogalmazta meg. Éspedig így: „A keresztyéneknek többek között meg kell tanulniok, hogy új módon szemléljék, újból átgondolják eddigi történetüket, a látható egyháznak ezt a több, mint problematikus történetét, amely Konstantinus óta mindmáig túlnyomórészt a restauráció, ha nem éppenséggel a reakció története, a világ uralkodó hatalmaival való együttthaladás, az elnyomottak mindenfajta lázadásának elitélése volt. Mi több: a keresztyénségnek teljesen más történetét kell megírniuk.”¹

Ha ez a kemény kritika elsősorban talán nem is a protestáns egyház és annak történetírása ellen irányul, mégis jó azt komolyan vennie az egész, ökumenikus keresztyénségnek, különösen a mai egyháztörténész nemzedéknek. Ez annál fontosabb, mert hozzájárulhat annak a felismeréséhez, hogy *új, történelmi korszak küszöbén állunk*. Ezért az a kötelességünk, hogy Isten eligazító igéjére figyelve, a múlt tanulságaiból okulva, újszerűen vessük fel mai kérdéseinket és fogalmazzuk meg mai feladatainkat. Így mutathat utat a keresztyén egyháztörténetírás a jövő felé.

Az egyház jövője és a jövő egyháza számára döntő kérdés, hogy a mai keresztyénség milyen történet szemléletet alakít ki. Két alap-

vető szempont felvázolásával szeretnék hozzájárulni a kérdés tisztázásához. Dolgozatom célja nem annyira a napjainkban — főleg Nyugaton — egyre szélesebben gyűrűző történetfilozófiai problémák továbbfűzése, mint inkább egy konkrét keresztyén történetiszemléletnek teológiai, majd egyházpolitikai álláspontról történő megvilágítása és vitára bocsátása.

1.

Egyháztörténetírásunk a bibliai történetiszemlélet megvilágításában

Az első követelmény, amelyet a ma egyházának, és különösen egyháztörténetírásának meg kell valósítania, az, hogy *újonnan átgondolja a bibliai történetiszemlélet mára érvényes jelentőségét*. Mit jelent ez? Talán valamiféle modern biblicizmust? A kérdés ennél bonyolultabb. Igaz ugyan, hogy vissza kell térnünk a század elején divatos kultúrprotestáns felfogásból — amely az egyházban elsősorban intézményt látott — az Apostolok Cselekedeteiről szóló könyvben elénk rajzolódó őskeresztyén szemlélethez, amely szerint *az egyháztörténet: a hívők közösségének a története*. E „congregatio sanctorum” — tehát nem institutio hominum — középpontjában a nyáj Főpásztorát, a halálból feltámadott Jézus Krisztust kell meglátnia és megláttatnia a ma keresztyén historiográfusának. — Az is igaz, hogy *az egyháztörténet: Isten Szentlelkének a munkája*, amelyből mint „opus proprium” az egyház igazi, „belső” története született. — Sőt az is kétségtelen, hogy a biblikus értelemben vett egyháztörténet a *keresztyén élet tanítómestere*, s ezért az egyháztörténetírásnak, ha „biblikus” akar lenni, építő célzatúnak is kell lennie. Gondoljunk pl. Pál apostolra, aki szerint mindaz, ami Isten népe történetében lezajlott, „példaképpen történt, és a mi tanulságunkra íratott meg”.² A Zsidókhöz írt levél is azzal zárja Izrael története „hithőseinek” a felsorolását, hogy „annak okáért mi is kitartással fussuk meg az előttünk levő küzdőteret”.³

E három, még oly fontos érv azonban joggal kaphatja az egyoldalúság és tudománytalanság vádját, ha figyelmen kívül hagyjuk a modern ember világképében és ezzel együtt *történetiszemléletében beállt változást*. Amióta a 16. és 17. század csillagászati felfedezései rádőbentették az embert a világűr végtelenségére és földünk kicsinységére, *szertefoszlott* a zárt, isteni rendről alkotott *geocentrikus világképe*. Az ég, a föld és az alvilág addig többnyire lokálisan elképzelt hármasságát ettől kezdve egyre inkább a mitológia világába utalja a gondolkodó ember. Ezért a modern egyháztörténeti kutatás sem tud és nem is akar a felvilágosodás óta olyan bibliai vagy teológiai fogalmakat használni, mint pl. a Sátán és a démonok, akik a bibliai, sőt az ó- és középkori történetiszemlélet szerint is sokszor keresztezni akarják az Isten által irányított történelmet. De alapvetően más értelmet nyertek a teológiai gondolkodásban egyes, századokon át stabilnak látszó egyéb fogalmak is.⁴

Mit jelent mindez az egyháztörténetírás számára? Megmaradhat-e a mai egyházi historiográfia, mint tudomány az igéhez való hűség talaján, ha magáévá teszi a modern teológia egyre erőteljesebben jelentkező megállapításait? Ha pedig mindezt mégis figyelmen kívül hagyná, vajon nem válna-e fundamentalistává, szemellenzősen pietistává, esetleg a német gyülekezeti közösséges „Kein anderes Evangelium”-mozgalmának önkéntelen szószólójává?

A kérdés nemcsak akadémiai jellegű, hanem életközeli mindazoknak, akik mint egyháztörténészek *a hit és az értelem* kettős, mégis elválaszthatatlan fundamentumán akarnak állni. Ezért fogalmaztam meg a mai egyháztörténetírás első követelményét úgy, hogy újonnan át kell gondolnia a bibliai történetszemlélet mára érvényes jelentőségét. Ezt a feladatot pedig úgy végezhetjük el, hogy a Szentírás egészében, még az esetleges mitologikus kifejezések felszíne alatt is *megkeressük és a mai ember számára újrafogalmazzuk a próféták és az apostolok történetszemléletét.*

Lássuk ezt közelebbről. Tudjuk, hogy az *Ószövetség prófétái* a világtörténelmet mint egységes egészet nézték, amely elválaszthatatlan Isten népének a történetétől. Izrael történetében *nem valami időtlen igazságot akartak kifejezni* — mint a görög gondolkodók —, hanem a történelem Urának az eseményekbe belenyúló akaratát, *népet eligazító igéjét!* Amit az egyszerű emberek pl. csak politikai vagy katonai vereségnek láttak, azt a próféták Isten büntető-nevelő akarataként hirdettek meg. Nem az idegen népek egyoldalú megbüntetéséről szólnak a próféták, mintegy Izrael javára, sőt ellenkezőleg, azt hirdetik, hogy Isten a saját népét sokkal jobban meg fogja büntetni, mint az idegen népeket (Ámos 1,3—2,3; Ez 5,5k). De még messzebb ment történetszemléletében a próféta: Jónás könyvében pl. azt hirdeti, hogy Isten felemel más népeket is — Jónás ui. az ítéletet hajlandó volt hirdetni Ninivének, de a kegyelmet nem! Sőt azt is bizonyítják a próféták, hogy Isten egyenesen felhasználhatja az idegen népeket, hogy velük büntesse meg a sajátját.⁵ Amikor pedig a sokat szenvedett nép már a vallás végső alapjaiban is kételkedni kezd, akkor éppen ők, a próféták öntenek új reménységet belé. Hiszen az ítéletnek a célját ők sohasem a pusztulásban, hanem a megtérésben és a békében látták.⁶

A próféták mindig *aktualizáló és értelmező, feddő és vigasztaló történetszemlélete* napjainkban kezd ismét izgalmas teológiai téma lenni. Két világháború vérzivatarra és egy új kezdés lehetősége után különösen is aktuális felfigyelnünk rá. Alkalmazása, amire mint teológusok vagyunk kötelezettek, és új interpretálása, amelyre korunk új vilásképe kötelez, nemcsak egyháztörténetírásunkat gazdagíthatja meg, hanem forrása lehet az egyház és a teológiai gondolkodás megújulásának is.

Ugyanez vonatkozik *az apostolok*, főként Pál apostol mai értékelésére is. Lineáris-eszkatológus történetszemléletében vannak olyan apokaliptikus képek, amelyek a modern ember számára nehezen elfogadhatók, mégis a régi és új aiónról írt kijelentései mai, mo-

dern keresztyén gondolatot tükröznek. *Bultmann* úgy értelmezi Pál látását, hogy szerinte Krisztussal az idők teljességében elérkezett a törvény vége, s ezzel együtt a történelem vége is. A hit számára azonban Jézus eljövételével a történelem vége saját életének jelenében realizálódik. És habár a hit még egyúttal reménység is, a hívő mégis már az új aiónhoz tartozik, már „megigazult”, ezért részesült az utolsó időnek, a Léleknek az ajándékában. Nem a világtörténeten, nem is a nép történetén van tehát Pálnál a hangsúly, hanem az egyén történetén, aki hite által már az új élet részese. Ezzel szabadul meg régi, önző énjétől, és ezzel szabadul fel a másik emberért, *a világment való szolgálatra.*⁷

Ezzel a gondolatmenettel az ember történetiségének új vonására figyelhetünk fel: sorsa nem függ többé vakon a történelemtől, hanem *minden embernek megvan a saját „története”, amelyben igazi lényét megvalósíthatja.* Így a történelem sem valamikor az idők végén nyer értelmet, hanem minden keresztyén ember életében akkor, amikor az megragadja Istennek a Jézus Krisztusban nyújtott kegyelmét, ami által új, másokért élő és szolgáló emberré válik. „Aki Krisztusban van, új teremtés az. A régiek elmúltak, íme újjá lett minden” — mondja Pál 2 Kor 5,17-ben. Ezt az új életet kell a keresztyén embernek élettörténete minden eseményében megvalósítania. Így nyer értelmet is az élete, hogy Istennek és embertársainak szolgáljon, mint aki „halálból életre kelt” (Róm. 6,3). — Ugyanez *János* apostol látása is, aki — bár Pállal ellentétben nem reflektál a történelem eseményeire — Jézus Krisztus eljövételében saját életünk új küldetéstudatának a forrását látja. Mert „aki őbenne hisz, az már átment a halálból az életbe”.⁸ Ennek a felismerésnek a fényében látja János a hívő embert, és mindazt, ami vele és körülötte történik, tehát magát a „történelmet”.

A próféták és apostolok történeteszemléletének ezeket a főbb, vázlatos vonásait figyelembe kell vennie és alkalmaznia kell az egyháztörténetírásnak. Hiszen éppen ezáltal tanuljuk meg ismét pozitívan értékelni az egyháznak és tagjainak a világban való szolgálatát. Abban a világban, amely Isten teremtő, megváltó és megszentelő munkájának a színhelye, a történelem, az egyháztörténelem és az ember egyéni élettörténetének Isten akarata szerint szépnek és jónak rendelt színhelye — szemben azzal a középkori, antik pogány gondolatkörből kölcsönzött, de századokon át beidegződött látással, amely világunkat a „siralom völgyének” látta, és csak a túlvilágon ígért az emberiségnek vigasztalást. Amíg ezt a túlhaladott és hamis álláspontot, annak következményeivel együtt egyháztörténetírásunk tudatosan fel nem számolja, joggal illetheti a dolgotat elején említett kritika. Ezért is *szükséges az új tájékozódás.* Ugyanakkor pedig a próféták és apostolok újonnan átgondolt történeteszemléletének az alkalmazása kivezető utat jelenthet abból a krízisből, amelybe egyházi történetírásunk egyfelől a modern teológia radikális-, másfelől egyes közösségi mozgalmak pietista történelemszemlélete folytán jutott. És ezáltal segíthet egyházunk annak felismerésében is, hogy

a nagy feladatokat *csak együtt* oldhatjuk meg, elutasítva a nacionalista szemlélet minden megnyilvánulását is, hiszen éppen az apostoloktól tanultuk meg, hogy „nincs zsidó, se görög, nincs szolga, sem szabad, hanem mindnyájan *egyek vagyunk* a Jézus Krisztusban”.

2.

Egyháztörténetírásunk az egyetemes történetírás összefüggésében

A keresztyén egyháztörténetírás fent vázolt szemléletét csak az Isten ígésén tájékozódó hitnek és az emberi haladás szolgálatában álló tudománynak a kettős iránymutatásával tudjuk hiteltérdemlően érvényesíteni. Erre a nagykorúvá váló világban fokozottan is ügyelnünk kell.

Fordítsuk figyelmünket először két alapkérdésre. Az egyik az, hogy *egyháztörténetírásunk* „*egyházi*” jelzője *nem zárja-e ki, hanem magába foglalja-e mindazt, amit a világi tudomány-fogalom történetíráson ért?* Miné jobban igyekszünk ui. teljesíteni ennek mértékét, annál jobban tudjuk elvégezni sajátos „egyházi” feladatunkat.⁹ A kérdés módszertani vizsgálata meghaladná e dolgozat kereteit, de a probléma felvetésével jelezni szeretném annak fontosságát.

Az egyetemes történetírás összefüggésében a másik, ehhez kapcsolódó kérdés az, hogy *mai egyháztörténetírásunk megfelel-e a tudományos tárgyilagosság követelményeinek.* A hazai marxista történetkutatás éppen napjainkban fejtette ki egy recenzió során igen határozottan, hogy az olyan művektől is, amelyeknek a tárgya az *egyház* története, ha tudományos igényű tanulmány akar lenni, számon kell kérni a tudományos tárgyilagosságot.¹⁰ Ha mi, mint keresztyének valljuk is, hogy a „hit szemével” tovább látunk a történeti és tapasztalati valóságnál, mégis mint történészek kötve vagyunk a tudomány egzakt módszereihez. Át kell tehát gondolnunk, hogy vajon *teljes intellektuális becsületességgel* munkáljuk-e az egyháztörténelem tudományszakát az egyházainkban? Ezt két irányban is vizsgálhatjuk. Egyfelől, hogy az egyházra bízott kérygma sorsának alakulását figyelve — ami végső soron egyháztörténelmünk legbelsőbb kérdése — *elfogulatlanul* alkalmazzuk-e a történettudomány módszereit? A marxizmus pl. az egyházat önvizsgálatra ösztönzi abban a tekintetben is, hogy vajon az evangélium hirdetését és az egyház rendjét nem állította-e a történelem folyamán *a visszahúzó erők* szolgálatába?¹¹ — Másfelől azt a kérdést is fel kell vetnünk múltunk vizsgálata során önmagunknak, hogy mikor álltunk a történelmi igazság szolgálatában és mikor nem, és hogy komolyan vettük-e mindig Isten ígését: „Semmit sem cselekedhetünk az igazság ellen, csak az igazságért” (2 Kor 13,8). „Sine ira” — harag nélkül kell tehát fogadnunk a történelem jogos kritikáját egyházunk múltjának bűneit illetően, és „sine studio” — kedvezés és részrehajlás nélkül kell megírunk saját történetünket.

Az egyetemes történelem összefüggésének ezen a fundamentu-

mán állva most még három követelményben foglalom össze egyház-történetírásunk mai problematikáját.

Az első és legfőbb követelmény: *nyitottság az egész emberiség felé!* A történelem Ura egyre nyilvánvalóbban megítél minden önző szűkkeblűséget egyházunkban. Jelentkezhet ez sokféle formában. Legsúlykebb vetülete egy naiv, fundamentalista kegyesség, amely nem tud, vagy nem akar szétnézni az egész horizonton. Csak tudatos önkritika és a múlt eseményeinek újszerű átgondolása vezethet el oda, hogy az egész emberiségért való felelősség szempontja alatt műveljük az egyháztörténelmet.

Ezt a lépést egyfelől a *történeti kontinuitásunk felismerése* segítheti elő. Mindazok a gondolkodók, akik az emberi létet történetileg értelmezték, felekezeti, vallási és világnézeti különbség nélkül egyek voltak annak felismerésében, hogy az ember egzisztenciája mindig a *közös jövőre* irányul. Nem a múlt szemlélői, hanem a jövő aktív építői vagyunk.¹² *Schelling* azért nevezi bölceletét „történeti filozófiának”, mert számára történetinek lenni annyit jelent, mint nyitottnak lenni a jövő felé. *Marx* szerint is az elembertelenedés állapotából egyedüli kiút az „igaz humanizmusra” való közös törekvés. *Nietzsche* azt mondja, hogy a múlt rejtjeleit csak a jelen ismerőiként és a jövő építőmestereiként tudjuk megérteni. *Heidegger* is abban látja minden emberi tapasztalat történeti jellegét, hogy az a jövőre irányul. *Tillich* is a jövő felől magyarázza a történelem értelmét. *Van Leeuwen* pedig arra mutat rá új könyvében¹³, hogy a történetfilozófiák különféle formái végső soron a bibliai-történeti gondolkodás derivátumai. Akár elfogadjuk ezt az állítást, akár vitába szállunk vele, bizonyos, hogy a keresztyénségnek fel kell ismernie: egyháziak és világiak hosszú századok óta közösen hordozzák az emberiség sorsát; hívők és ateisták közösen kutatják múltjának értelmét és jövőjének útját. Sőt, a két évezred fölényével büszkélkedő, de egyre zsugorodó nyugati keresztyén civilizáció is egyre inkább ki kell, hogy adja kezéből a történelem vezetését. *Toynbee*, az idén nyolcvan éves angol történetíró szerint a nyugati keresztyénség primátusának megszűnése után „a lakott világ összessége egyetlen nagy társadalommá alakul át”.¹⁴ Ez a perspektíva is sürgeti, hogy az egyház és annak történetírása korábbi felekezeti elfogultságából és hierokratikus voltából egyre tudatosabban igyekezzék kikerülni, és sokkal szélesebb dimenziókban gondolkozni.

Az emberiség felé való nyitottság ugyanakkor *univerzális szolidaritást is jelent*. A keresztyén egyháztörténetírás gyakran figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy a világ technikai civilizációja és ennek folytán történő rohamos szekularizálódása nagy mértékben az európai keresztyénség történelmi következménye. *Mi, protestáns keresztyének* talán még közelebb érezhetjük magunkhoz a technikai civilizáció által nagykorúvá váló világot, hiszen éppen a reformáció szabadította azt fel a középkori egyház gyámkodása alól. Sőt ugyanebbe az irányba mutat és még szorosabbra fűzi kapcsolatunkat a „világgal” a magyarországi evangélikus egyházunkban jelen évtized-

ben kikristályosodott és tudatosan gyakorlativá tett sajátosan hazai teológiánk, amely felismeréseit „*univerzális diakónia*” formájában igyekszik az emberiség javára fordítani.¹⁵

Több egyháztörténész felismerte már, hogy — *Leeuwen* szavaival — „a keresztyénség és az európai kultúra szimfóniájának fináléjához” érkezünk el. Ezért is sürgősen szükséges, hogy a keresztyénség elvégezze *történelme átértékelését*. Az ökumenikus mozgalom vezető emberei közül is többen adtak már hangot ennek a felismerésüknek. Hiszen az egyház nem önmagáért van, hanem az emberiség szolgálatáért él ebben a világban: csak így van értelme küldetésének. *Visser't Hooft*, az EVT volt főtitkára pl. új könyvének már a címében is utal arra, hogy „az egész egyház az egész világért” van.¹⁶ Egyik legjellemzőbb fejezetének pedig, amelyben a német könyvkiadók békédíját köszöni meg, ezt a címet, pontosabban témát adja: „A keresztyéneknek a szolidaritása az emberiséggel határtalan”. — Ennek a felismerésnek kell, hogy érvényt szerezzen az egyháztörténetírás, a tanítás, sőt a gyakorlati lelkipásztori munka irányvonala is, mert csak így remélhető ennek a szemléletnek a széles egyházi közvéleményben való meggyökereztetése.

A másik fontos követelmény továbbá az, hogy *egyháztörténetírásunkat beállítsuk a világban folyó általános, és a hazánkban végbement szocialista társadalmi fejlődés összefüggéseibe*. Azzal párhuzamosan, hogy világunk a hírközlési és közlekedési eszközök hatalmas arányú fejlődése következtében egyre kisebbre szűkül, az egyház nemzetközi felelőssége is egyre növekszik. Ezért az egyháztörténet művelésének sem lehet laza kapcsolata az élettel, nem vonulhat elefántcsonttoronyba. Mindez azt jelenti tehát, hogy egyháztörténetírásunk nem szorítkozhat a múlt eseményeinek pusztá leírására. *Meg kell keresnünk és fel kell tárunk az egyes egyházi események társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai gyökereit* és összefüggésbe kell hoznunk a nemzetközi kapcsolatok alakulásával is.

Napjainkban a világtörténelem annak nemzetközi eseményeiben — a világ bármely pontján — az emberiség sorsdöntő hatalmává vált. Igaz, hogy elődeink se választhatták ki a teret és időt, amelyben éltek.¹⁷ De a ma élő emberiséget a történelmi események áthatolhatatlan köteléke veszi körül. A legtávolabbi földrészen történő robbanások — akár fizikai, akár átvitt értelemben még ötven év előtt talán közömbösen hagytak volna —, ma közvetlenül befolyásolhatják az emberiség, s benne az egyház életét. Ezért kell a nemzetközi események és az egyháztörténelem összefüggéseire az eddigieknél fokozottabb mértékben felfigyelnünk, és az egyháztörténeti jelenségek társadalmi és gazdasági gyökereit alapos elemzéssel feltárnunk.

Végül ezzel a megnövekedett nemzetközi és politikai felelőséggel függ össze és a modern egyháztörténetírás univerzális jellegéből adódik az a követelmény, hogy *az egyháztörténet művelése segítse elő a helyes egyházpolitikai tájékozódást*. Mint láttuk, a helyes egy-

háztörténetiszemlélet nemcsak egyszerűen leírja az események sorozatát, hanem bele is illeszti a kor eseményeinek a láncolatába. Ezt azonban úgy kell tennie, hogy közben elvégezze a szükséges szelekciót és *helyes egyházpolitikai állásfoglalásra ösztönözzön*.¹⁸

Félreértés ne essék: nem „politizáló” egyháztörténetírásra gondolok — bár a szó nemes értelmében minden történetírás egyúttal politikai állásfoglalás is —, hanem arra, hogy a helyes teológiai és politikai szempontok érvényesítésével segítséget nyújthatunk a helyes politikai állásfoglalás kialakításához.

Ennek illusztrálására is hadd hozzak fel egy példát. Napjaink legégetőbb kérdése a társadalmi igazságosság és szociális egyenlőség problémája. Az egyház- és a világtörténet mai írója sem hallgathat erről. Tudatosítania kell, hogy ennek a kérdésnek a megoldása nélkül nem lehet tartós béke sem a népek, sem az egyházak között. Sőt még többet kell mondania: a gazdasági segélyeknél többre, a nemzeti jövedelem 1⁰/₀-ának felajánlásánál is többre: a kapitalista világ gazdasági és társadalmi rendjének a megváltozására van szükség a szocialista igazság biztosításához. Ez az okfejtés pedig egyházpolitikai és egyben politikai döntésre is serkenti az embereket: annak felismerésére, hogy az egyenlőtlen életviszonyoknak a dolgozó néptömegekre nehezedő súlyos öröksége mögött a konzervatív és haladó erők küzdelme húzódik meg. *Leeuwen*¹⁹ és *Visser't Hooft*²⁰ idézett munkái is tükrözik, hogy az utánunk jövő nemzedéknek különösen két nagy világkérdéssel kell megküzdenie: a világbéke és a jólét égető problémáival.

A helyes tájékozódást gyakran akadályozza a kiszámíthatatlan, sokszor váratlan történelmi események bizonytalan értékelése, vagy egyháztörténeti alapszemléletünk bizonytalansága. A kérdések tisztázásához és az etikai döntések helyességéhez jó segítséget nyújt a svájci reformáció egyik vezető egyéniségének, *Bullinger* Henriknek ez a mondása: „Hominum confusione et Dei providentia mundus regitur”. Azt jelenti ez a mi számunkra, hogy a hit egyfelől komolyan veszi a történelmi eseményeket, hiszen azokban Isten providenciáját látja. De ugyanakkor mégsem vesz mindent „halálosan komolyan”,²¹ mivel a világot — és benne a történelmet — nemcsak Isten gondviselése, hanem az emberi zűrzavar is kormányozza.

Az egyháztörténetírás feladata éppen az, hogy e kettőt együtt láttassa, de ugyanakkor meg is különböztesse, és ezzel segítséget nyújtson a helyes tájékozódáshoz.

Dolgozatom végéhez értem. Hadd emlékeztessenek még egyik nagy példaképemnek, a nemrégiben elhunyt *Révész* Imre akadémikusnak egykori teológiai magántanári dolgozatából annak befejező soraira. A rá jellemző szerénységgel arról tesz vallomást, hogy programját, a tudományos egyháztörténetírás új úttörését, talán nagyon méltatlan, csekély erővel, de mindenesetre a legtisztább lelkesedéssel és a legforróbb vágygal tűztem ki az életem sokkal és sokaknak tartozó munkássága elé”.²²

Ha ő alázatos volt pályája kezdetén, nekem még inkább annak

kell lennem. Az egykori dolgozat megírása óta fél évszázad telt el, amelynek során hazánkban új, szocialista társadalmi rend jött létre és új típusú egyház körvonalai bontakoznak ki. Amikor ennek a társadalomnak és benne evangélikus egyházunknak a bizalmát e helyről is megköszönöm, én is „nagyon méltatlan és csekély erővel, de a legtisztább lelkesedéssel” tűzöm ki életem sokkal és sokaknak tartozó munkássága elé a célt: Jézus Krisztus fundamentumán, a próféták és apostolok alapkövén állva hívó történetiszemlélettel, de ugyanakkor az egyetemes történelem és benne társadalmunk belső összefüggéseire figyelve, teljes nyitottsággal bocsátom erőmet az egyháztörténetírás szent szolgálatának rendelkezésére.

Dr. Fabiny Tibor

JEGYZETEK

1. Világosság, 1968/5, 314—318.
2. 1 Kor 10. 11.
3. Zsid. 12, 1.
4. Vö. R. *Bultmann*: Jesus Christus und die Mythologie. In: Glauben und verstehen, 1967, 141 kk.
5. Asszíria, Babilon, Egyiptom stb. történeti szerepéről vö. Es 5, Jer. 4, Hab. 1. fejezeteit, s. i. t.
6. Vö. dr. *Pálfy* Miklós: A próféták történetiszemlélete. Lelkipásztor, 1967/5, 261 k.
7. R. *Bultmann*: Geschichtsverständnis im Griechentum und Christentum. In: Glauben und verstehen, 1967², 101.
8. Uo. Vö. Ján. 5, 24 k, 1 Ján 3, 14.
9. Vö. dr. *Pákozdy* László Márton: A teológiai tudományok szolgálata. Theol. Szemle, 1962/5—6, 135 k. Találóa írja ezzel kapcsolatban, hogy mai egyháztörténet-írásunk „lehet éppen abban 'építő', hogy riadt egyházi szemek számára talán 'rombol' (Jer 1, 10): népi, nemzeti, személyi, osztályi és felekezeti bálványokat és fetéseket dönt”.
10. *Pirnat* Antal ismertetése „A Heidelbergi Káté története Magyarországon” c. református tanulmánykötetről. ITK, 1967/4, 487.
11. *Pákozdy* i. m. 140.
12. H. C. *Hockett*: The Critical Method in Historical Research and Writing, New York, 1955, 220 k.
13. Arend Th. *Van Leeuwen*: Christentum in der Weltgeschichte, 1966, 355.
14. A. J. *Toynbee*: A study of History, 1948—54.
15. Dr. *Pröhle* Károly: Teológiánk. Előadás az Országos Teológiai Konferencián. Lelkipásztor, 1967/1, 9—32.
16. Dr. *Visser't Hooft*: Die ganze Kirche für die ganze Welt. 1. k. 1967.
17. Vö. Ján M. *Lochmann*: Die Bedeutung geschichtlicher Ereignisse für die ethische Entscheidungen. Theol. Studien No. 72, 1963, 3 kk.
18. Dr. *Kormos* László: Egyháztörténetírásunk újabb feladatairól. Theol. Szemle, 1963/5—6, 159.
19. *Leeuwen*, i. m. 336.
20. *Visser't Hooft* i. m. 49.
21. *Lochmann* i. m. 15.
22. dr. *Révész* Imre: Tudományos egyháztörténetírás. I. főrészt: Elvi programja és történeti áttekintés. 1913, 142.

RAJTUNK IS MÚLIK

Igehirdetés, elhangzott a Magyar Rádióban 1969. március 30-án
Zak 9,9—10

Virágvasárnap kedves ünnepén, — a nagyhét kapujában, — az anyaszentegyház *arra* a jeruzsálemi kapura emlékezik, melyen át bevonult egykor Jézus. Mások is érkeztek akkor húsvétra, legnagyobb ünnepükre; a 25 000 lakosú fővárosban több mint 100 ezer ünnepi zarándok vonult nagy csoportokban, hangos énekszóval, közeli és messzi vidékekről, s a már ott levők zsoltárokkal köszöntötték őket. — De amikor Jézust pillantotta meg a sokaság, — ahogy az iménti prófécia szerint számárháton, alázatosan közeledett —, egyszerre forró lett a levegő. A többség jól tudott csodáiról, s arról a bejelentéséről, hogy Vele új idők törtek be a világba. Különösen azok néztek rá most lelkesedéssel, akik a nemzeti érzésektől lobogó északi tartományból, Galileából, már ott voltak a kapuban és az út kétoldalán. Szinte lángra lobbant a túlfútott emberi várakozás: „Most! Most minden megtörténik!” Mindeddig takargatták szívükben ezt a nagyon kedves őstámentumi ígéretet, Zakariás 500 éves jóvendölését: „Örülj, Jeruzsálem! Itt jön a királyod! A viharos hozsánázás mellett sokan lekapják köntösüket s eleje terítik, többen a kezükben lobogtatott pálmaágakat hintik a bevonuló Jézus útjára —, mintha mindezzel azt kiáltanák feléje: „Hozd el, amit várunk! Váltsd valóra az ígéretet: pusztítsd ki a harciszekereket Efraimból, s a kézívet Jeruzsálemből és hozd el az örömet, békességet az egész világnak!”

... Majd 2000 év után csendesen megkérdem: valóra váltak-e az álmok, eljött-e az a boldog kor, beteljesedett-e a jóvendölés ...

Bizony, azon a napon porba hulltak az emberi várakozások. Jézus a keresztfa felé vette útját. És — bár jóakarátú emberek erőfeszítései nyomán több ponton haladt a világ —, sok más kérdésben lényegében ma sem változtak meg a dolgok. Mily döbbenetes, — pont azon a földön, ahol ez a csodás ígéret elhangzott —, ha Zakariás körülnézne pusztító ágyútűz ésgépfegyver-kattogás között —, nem tenné-e fel a kérdést: „Tévedtem volna?”

Tehát arra a kérdésre: eljött-e a béke-korszak, beteljesedtek-e a gyönyörű ígéretetek —, azt kell felelnünk: „Sajnos, még nem!”

Vannak, akik ezt a tényt azonnal mentegetni próbálják: „a tökéletes beteljesedés majd az örökéletben lesz” —, „addig hittel viseljük el e világban a megpróbáltatásokat, melyeket Isten mér ránk”; — „Jézus csak lelki dolgokat hozott a világnak”.

E gyakran hallott mondatok a nagykorúvá lett világban nem tudnak már vigasztalni, világítani. Az igaz, hogy a teljes beteljesedés az örökéletben lesz — de addig...? Addig hagyjunk mindent tétlenül? Mi, akik Jézushoz tartozva kettőt nagyon jól tudunk: 1. a keresztfa és a fel-

támadás *mozgató erőt* jelent; 2. a hitnek a helye mindig ez a földi élet. Az előbbi szokványos, kegyes mondatok helyett ezt szeretném hát mondani: Nem teljesedtek be az ígéretek? *Rajtunk is múlik azoknak való-raváltása!* A földi élet szebbé és boldogabbá tétele egyéni, családi, közösségi életünkben! Az élet formálásának, alakításának nehéz, de szép feladatának munkája!

1. Hiszen a keresztfa és Jézus feltámadása megmutatja nekünk: *milyen „tervrajzot”* adott elénk az Isten. A keresztfa és a feltámadás azt jelenti: döntés a jószág mellett, mert ennek ad Isten diadalt, ez jelenti a jövőt. Ez a jószág — nézd Jézust a kereszten! — nem önmagával törődik. Ez a jószág mindenki felé nyúl, bárki legyen is az —, nézd Jézust, mint nyújtja *odaszögezett* kezét is a mellette levő lator felé, s ez ott, az utolsó percekben bocsánatot és új szívet kapott. Ezt a jószágot igazolta Isten, mikor előhozta Jézust a halálból. Húsvét azt jelenti: csak a jószág útját érdemes járni, csak ez az út méltó az emberhez. Nagypéntek és húsvét történetét nem azért jegyezték fel, hogy csupán irodalmi érdekességként olvassuk azokat. Erő árad belőlük, dinamizmus, hogy Isten ígéreteit, *tervrajzát kezdjük el* megvalósítani. Energia, mozgató erő a kereszt és a feltámadás: hajt bennünket a cselekvő jószág útjára; az örökkévalóság fénye hull erre az útra, s miközben óriási távlatokat nyit meg előttünk, azt mondja: érdemes tenned a jót; itt és most.

2. A kereszt és a feltámadás — hitünk két tartó oszlopa. Mindkettőt Isten *ebbe* a világba helyezte bele — az időbe és a térbe, az emberi történelembe. A hit helye ez a konkrét világ. Az örökkévalóságban már nem fogunk hinni — ott látás lesz már. Csak itt hit a hit! *Az a hit*, amelyik egyre következetesebben, egyre radikálisabban szakad el a világtól s lebontja a világgal, a má-val az összekötő hidakat — az a hit nem hit. Isten, miután szívünkben hit támadt iránta —, rámutat arra a helyre, ahol vagyunk: *itt higgy!* Itt mutasd meg, *hogy hozzám tartozol.* A hit *ezt* a földi életet igyekszik szebbé tenni. Ennek az életnek felvetett kérdéseihöz, problémáihoz lép oda reménységgel, szolgáló szeretettel —, a keresztről és a feltámadásból kapott erővel —, és keresi meg a megoldás útját.

Mikor Jézus az utolsó ítéletről beszél, saját korának képét adja és azt mondja: csak azok érnek majd be az üdvösségbe, akik az éhezőknek eledelt, a szomjazóknak italt, a vándoroknak hajlékot, a rongyosoknak ruhát, a betegeknek szeretetet adtak. A mi korunkban Jézus kérdése így hangzik: mit teszten az éhező, irástudatlan népekért. Jézus óta kitágult a világ. Hogy a földkerekség népeinek arányát és viszonyait szemléletesebben láthassuk — *valaki csinált* egy számítást. Ha a mai egész világ arányait leszűkítjük *egy falura*, melynek 183 lakosa van —, ebből

57 lakos fehér bőrű, 126 színes,

55-en tudnak írni-olvasni, 128 az analfabéták száma,

62-en mindennap jóllaknak, 121-nek semmi vagy igen kevés betevő falat jut,

37 lakos könnyedén felvásárolja az áruk 80 %-át,

146 lakos csak 20 % áruhoz jut, szegénysége miatt.

Ebben a faluban 53-an keresztyének, akiket Jézus megkérdez a 130 más valláshoz és világnézethez tartozó mellett: teszten-e valamit annak érdekében, hogy ígéreteim megvalósulhassanak. Ha ebben a faluban élnél, mit tennél a többiekért? E faluban a hit megszüntetné a fehérék és a színesek közötti ellentétet, ennek az 55 írni-olvasni-tudója meg kell tanítsa a 128 analfabétát az írásra-olvasásra, ebben a faluban nem szabad

egyetlen éhezőnek maradnia és ebben a faluban az áruházaknak mindenkit el kell látniuk. E faluban, ami jelképezi világviszonylatban a helyzetet — mivel a 183 lakosból 53 a keresztyén —, a keresztyének nem tudják önmagukban megoldani a falu problémáit —, és világviszonylatra kivetítve: az emberiség problémáit. Ez az arányszám is indítja a keresztyéneket arra, hogy együtt munkálkodjanak minden jóakarató emberrel ennek a falunak, illetve az emberiség *nagy családjának* kérdés-megoldásában. Hívók és nem-hívók nagy eredményekre képesek egy országon belül és világviszonylatban: az éhezés leküzdésében, a társadalmi igazságosság megvalósításában, a tudatlanság legyőzésében, sok nehéz kérdés megoldásában.

... Virágvasárnapon a békesség Fejedelme vonul az emberek sora-fala között. Ó, mennyi szomorúságot juttat eszünkbe ma ez, ha kitekin-tünk a világra! Mennyi veszélyes tűzfészek mindenfelé. Akkor Jézus, a békesség fejedelme, ostort fogott megérkezése után a bűn és a gonosz önzés ellen. Ma ez a Krisztus ezen a világon, hova sújtana ostorával? Keresztyénnek nevezett körökben nem találna-e ostorozni valót sok felé, ahol álszent módon békességről beszélnek, de gyűlölet izzik a szívük-ben!? Bizonyára odasújtana, ahol embercikkkel igazságtalanul bánnak, ahol embereket bőrük szerint osztályoznak, ahol az éheseknek nem ad-nak kenyeret, ahol ember az embertársával szívtelenül bánik.

Urunk várja, hogy ami rajtunk múlik, ígéretei, a „tervrajzok” alap-ján mindent tegyünk meg. Lehetetlen, hogy valaki letérdel az üres tel-ken —, kezében a mérnöki terv egy gyönyörű házról —, s az illető be-huny szemmel imádkozik —, majd kinyitja a szemét és ott találja ké-szen, felépítve a házat. Nem, ez nem megy! Urunk azért adta hitünk alapjául, erőforrásául a keresztfát és a feltámadást, hogy itt legyünk só a földön, hogy ígéretei, tervei szerint lássunk hozzá a munkához és a szolgálathoz.

Egy tisztaszívű kisgyermek imáját olvastam. Mielőtt beköltöztek az új házba, ezt mondotta: „Add, hogy a lépcsőkön ne legyen veszekedés, hanem jókedv. Ne hiányozzék a szén a pincékben, sem az ennivaló a konyhákban —, hogy az emberek boldogan lépjenek ki reggel az ajtón és szívesen térjenek haza este. Add, hogy apu és anyu ne vitakozzanak annyit az új szobákban!” — Ez a prófécia beteljesedése? Ilyesmik! Meny-nyi minden múlik rajtunk! „Utas vagyok e világban” — mondja ked-ves énekünk, mert születünk, átmegyünk rajta és meghalunk. De annyira nem vagyunk siető utasok, hogy az asszony ne tartson rendet ottho-nában és a férjek irtalra adják a család pénztét! Amíg utasok vagyunk a világban, vigyük előbbre az életet.

Miért várunk égre meredve Istentől olyat, amit nekünk kell meg-tennünk? Miért fogunk olyan rosszat is Istenre, ígéreteinek porba hullá-sára, aminek nem Ő az oka?! Mennyi karambol a világon —, s hány-szor hangzik velük kapcsolatban: „Bele kell nyugodnunk Isten akaratá-ba!” Az emberi közöny, kőszívűség nem Isten tervrajza! Isten jóság-terve ez: mindenkin segíteni megértéssel, igazságosan, s minél okosab-ban; kedvesebben élni családban, városunkban, minél több örömet sze-rezni mindenütt. — Nemrégiben filmeztek egy temetést. Az eset meg-döböntő volt. Valaki kalapáccsal agyonverte a feleségét. A temetési be-széd ezzel a mondattal indult: „Isten akaratába bele kell nyugodnunk!” Meg vagyok győződve arról, hogy ez így nem igaz!

Hány idős, beteg ember sorvad magára hagyottan, szeretet nélkül! Nem azért lesznek egyre sápadtabbak, soványabbak, mert nincs enni-valójuk —, hanem azért, mert nem kapnak szeretetet. Szüleikről meg-feledkező, hálátlan gyerekek „akaratából”, nem Isten terve szerint.

Pedig káprázatos, mit tud az ember, ha akar! Micsoda precíz számítások juttatják ki az úrhajót a világűrbe. Egyetlen kicsi számítási hiba, egyezred-másodpercnyi tévedés —, és az űrutasok elégnék. Mit tudunk mi emberek, ha koncentrálnunk valami nagy ügyre! Nem lehetne így koncentrálnunk, nagyon akarnunk, hogy másoknak szebb, jobb, örömtelibb legyen az élete?! Kik ezek a „mások”? Akik ugyanabban a házban laknak, mint mi, ugyanazzal a villamossal járnak, ugyanabban a hivatalban dolgoznak, ugyanabban az országban élnek, ugyanezen a földkerekségen. Nem lehetne-e sokkal jobban igyekeznünk Jézus lelkületével, hogy ez a hegyektől, tavaktól, tavasztól olyan szép világ tőlünk emberektől is szép legyen?! Jézus keresztje és feltámadása a legerősebb kötelelet szakította el: az önzés bűnének kötelét. Hogy ezentúl ne magunknak éljünk.

Rio de Janeiro filmkockái között láttam nemrég a gazdag utcák után a koplaló páriák pléh-kunyhóit, aszott, beteg gyermekeket. Majd hirtelen a kamera rávágott a város fölötti hegyóriás Krisztus szobrára, amint hatalmas karjaival megáldja a várost. Szegényes viskók —, és gyönyörű, impozáns Krisztus... Nem, itt valami nem stimmel! Az igazi Jézus nem maradna ott a hegyen —, *lemenne* ostorral a gazdag keresztyénekhez: és segít szeretettel a szegényekhez. Mi olyannak ismertük meg Jézust, aki megy az úton a keresztra felé —, és meghallja egy vak koldusnak a könyörgő kiáltását. Halála előtt sem önmagával van elfoglalva, hanem megáll, lehajol Bartimeushoz és meggyógyítja. Sok drága találkozást kívánok neked Testvérem, ezzel az önmagunktól megszabadító Krisztussal!

Virágvasárnap... Jézus csendesen megy a várakozó emberek sorfala között... Nem hullottak porba a remények! Elkezdődött a valóra-váltás ideje. Téged is megszólít: ma tégy fel néhány téglát, hogy épüljön a szép kor! Mindjárt kezd el: látogass meg egy magára maradt idős embert. Írd meg a levelet szüleidnek, amivel régóta adósuk vagy. Milyen jólesnék öreg tanárodnak néhány hálás, emlékező sorod! Hordozd naponkénti imádságodban népünknek és az egész emberiségnek előrehaladását. Fogj össze azokkal, akik veled együtt azt akarják, ami szép, ami jó, ami boldoggá teszi az embereket!

Szánjuk magunkat a jóra! Ámen.

Köszönjük Neked, Urunk, halálod és feltámadásod erejét. Nagyok és csodálatosak ígéreteid! Győzz meg minket arról, hogy van terved ezzel a világgal és jót végeztél felőle. Tégy bennünket engedelmes eszközökké. Te segíteni akarsz minden emberen. Add, hogy legyünk a kezeid. Te látsz minden szeretetre vágyó embert, Segíts, hogy megtanuljunk a Te szemeddal nézni. Légy közel a betegekhez, haldoklókhöz. Segíts minket, hogy hűséges és becsületes munkával szolgálhassuk népünk további boldogulását. Áldd meg életünket, munkával szolgálhassuk népünk további boldogulását. Áldd meg életünket, hogy áldássá legyünk egymás számára s egykor Nálad lehessünk örökké. Ámen.

Görög Tibor

Balogh Ernő 1896–1968

1896. október 2-án Kissomlyón született. Ő a harmadik fiú a családban s egyben a legkisebb is. Édesapja szerény jövedelmű falusi szabómes-ter, aki 12 éves Ernő fiát azzal az elhatározással küldi a középiskolába, hogy onnan majd a lelkészi pályára menjen. A pozsonyi líceum diákja lett. 1916-ban az érettségi megszerzése után a frontra is kikerült és 20 hónapot töltött frontszolgálatban. Fronton szerzett sebesüléséből felgyógyulva 1917-ben beiratkozott a pozsonyi Teológiai Akadémiára. Miután 1921 júniusában tanulmányait jeles eredménnyel elvégezte, dr. Raffay Sándor a bányakerület püspöke június 26-án Budapesten lelkésszé szentelte. Rövid budapesti, majd ugyancsak rövid vadosfai segédlelkészi szolgálat után D. Kapi Béla a dunántúli kerület püspöke Szombathelyre maga mellé hívta segédlelkésznek. Egy évvel később 1922 szeptemberében pedig püspöki titkár lett. Másfél évet töltött ebben a szolgálatban, amikor 1924. március 24-én a nagygeresdi gyülekezet lelkészévé választotta. Ebben a gyülekezetben szolgált több mint 44 éven keresztül, egészen haláláig.

Nagygeresdi szolgálatának első esztendejében vette nőül püspöke leányát Kapi Magdolnát. Házasságukból két leányuk született, de a szeretett hitves, a két fiatal leány édesanyja, 1941 áprilisában meghalt. Ettől kezdve szeretetének minden melegét két árván maradt fiatal leánya felé árasztotta.

Hűséges szeretetét gyülekezete is megtapasztalhatta. Élete és szolgálata javakorában egyik nagyobb városi gyülekezet hívta meg lelkészének, de ő hűséges maradt Nagygeresdhez. Mikor látta, hogy sok filiás gyülekezetében csak úgy tudja munkáját végezni, ha motorozni kezd, ezt is vállalta és 56 éves fejjel kezdett motorozni és még hetvenen felül is motorra ült, hogy a filiákban istentiszteleteket és hittanórákat tarthasson.

Gyülekezete a kerületek és egyházmegyék új területi beosztásáig a soproni alsó egyházmegyéhez tartozott. Ennek az egyházmegyének ő volt az utolsó esperese.

Pedáns rendszeretete egész életén végigkísérte. Az anyakönyvek bejegyzései és az iktatókönyvek, a pontos számadások, a mindig idejében beküldött jelentések mind erről beszélnek.

Lelkészi szolgálata első felében több igehirdetése jelent meg a Lelki-pásztorban. A dunántúli Belmisszió Munkaprogramban is több írást találunk tőle. Imádságot írt a betegek számára kiadott Gyógyíts meg engem Uram c. imádságoskönyvben.

Ádvent harmadik vasárnapján a répcementi falvak evangélikussága igen nagy számban és a vasi és győr-soproni egyházmegyei lelkésztársai

közül 14-en kísértük el utolsó útjára a nagygeresdi temetőbe, korán elhunyt felesége mellé.

Hisszük, hogy Urunk, aki a szeretet és hűség mérlegén mér le minden emberi életet, a Jézus Krisztusért kegyelmébe fogadja hosszú szolgálatban megfáradt és hazatért testvérünket.

Smidéliusz Ernő

Loós János **1907—1969**

Nagykanizsán született, nőtt fel és érettségizett. Budapesten az orvosi fakultáson hét érvényes szemesztert szerzett, kitűnő eredménnyel. Aztán jelentkezett Sopronban az Evangélikus Hittudományi Karon a töviskoronás Király szolgálatára. 1936-ban avatja lelkésszé D. Kapi Béla püspök. Két éven át mint kisegítő-lelkész végez szolgálatokat: Nagykanizsán, Szekszárdon, Kapolcson és Sárszentmiklóson. 1938-ban püspöke a kis barlahidai missziót bízta rá helyettesi minőségben. Itt köt házasságot még ez évben Bánfai Máriával, aki két fiú- és egy korán elhalt leány-gyermekkel ajándékozta meg, haláláig hűséges felesége, hivatásos kántora és mindenben megértő munkatársa marad. Hat évi barlahidai szolgálat után 1944-ben hívja meg lelkészének a szomszédos Pusztaszentlászló. Ebben a kis 400 lelkes zalai, falusi gyülekezetben szolgált 25 évig, korán és váratlanul jött haláláig. Temetését Lágler Béla esperes végezte Pusztaszentlászlón, illetve a nagykanizsai temetőben. A családi-kriptát 18 lutherkabátos szolgatársa, a fél gyülekezete és még sokan állták körül és halmozták el a hála és kegyelet koszorúival.

Rendkívüli egyéniség volt. Nem tartozott a „tucat-emberek” közé. Sokoldalú, jólképzett, művelt ember volt. A megjelenése mindig feltűnően pedáns. A rendnek és a pontosságnak szigorú őre: családban, gyülekezetben és paptársak között egyaránt. Egyházmegyei számvevőszéki jelentései ezért mentek mindig élmény számba.

Tipikusan urbánus ember volt, és mégis igazi és modern falusi-pap lett belőle. Nem kívánczolt el Pusztaszentlászlóról. Megértette, szerette, vezette a rábízottakat, mint jó pásztor, nehéz időkben is. Vállalta a legkülönbözőbb társadalmi munkákat is: a Vöröskereszt megbecsült és többször kitüntetett aktivistája, magasszintű tanfolyamainak vezetője, a német nyelv korrepetitora kicsinyek és nagyok között, egyszer a helyi KTSZ könyvelője, máskor a TSZ pénztárosa és minden ügyes-bajos dolog lelkes és értő intőzője. Nemcsak gyülekezetének, hanem egész falujának: jötevője, szellemi vezetője, testi-lelki orvosa.

Sokat tanulhatunk tőle!

Elete és halála egyaránt legyen intés a számunkra, hogy „ama nemes harcot” jól harcoljuk meg, és megkapjuk „az igazság eltépett koronáját”, melyet — hisszük — néki is „megád az Úr ama napon, az igaz Bíró”.

Kutas Elek

Nagy Miklós 1895—1969

1895. február 2-án Nemesdömölkön született. Édesapja Nagy Sándor nemesdömölki esperes-lelkész volt, anyai ágon pedig a Perlakyak négyszázados ároni házából való. A gimnázium osztályait és a teológiát Sopronban végezte. Lelkészzé Kapi Béla püspök szentelte 1918-ban. Segédlelkész volt édesapja mellett az ősi nemesdömölki gyülekezetben. 1922-ben a bobai gyülekezet választotta paróchuslelkészének. Ebben az esztendőben kötött házasságot Ziermann Máriával, Ziermann Lajos soproni lelkész leányával. Házasságukat Isten két fiúgyermekkel ajándékozta meg. Bobáról került a zalaegerszegi gyülekezet szolgálatába. Beiktatása 1929. március 24-én volt. Zalaegerszegen szolgált 1964. május 23-áig, nyugdíjazásáig. Nyugdíjas éveit is ebben a kedves kis városban, szeretett gyülekezete körében töltötte. Itt fejezte be földi pályafutását 1969. március 14-én.

Lelkészi szolgálatának legnagyobb része, 35 év a zalaegerszegi gyülekezetben telt el. — Nyomába lépve járom a 40 km széles és 60 km hosszú szórványterület poros és dimbes-dombos országútjait. Így fel tudom mérni azt a heorikus küzdelmet, amelyet hosszú időn keresztül folytatott a szétszórtságban élő néhány hívőért, hogy vigye számukra a reformációban felragyogott evangélium megtartó világosságát. A zalaegerszegi egyház-község végvárjellege is kemény küzdelem elé állította. Ebben a végvárban maroknyi evangélikusság védte sáncait a nagy római katolikus tömegek vonzó hatásával szemben az ő felelősségteljes vezetésével. A sok veszélynek kitett gyülekezet megmaradt és gyarapodott lelkiekben és anyagiakban: az Úr most hazahívott szolgálója jó eszköznek bizonyult.

Isten azonban annyit adott neki lelkiekben és szellemiekben, hogy ebből a gyülekezetén kívül valóknak is juttathatott. Először egyházmegyei, majd egyházkerületi, végül országos szinten végezte a szeretetszolgálatot, mint a Gusztáv Adolf Gyámintézet elnöke. Igehirdetése szóban, a rádión keresztül, írásban a Lelkipásztor hasábjain jutottak el a nagy nyilvánosság elé. A Harangszónak évtizedeken át belső munkatársa, majd társszerkesztője volt. Több mint négyszáz cikke, elmélkedése jelent meg a lapban. A Harangszó Naptárnak is cikkírója, később egyik szerkesztője volt. Nyugdíjas éveit sem teltek tétlenséggel. Ebben az időben írta meg a zalaegerszegi gyülekezet történetét. Készségesen szolgált a gyülekezetben igehirdetéssel.

Utolsó nagy harcát a több, mint fél esztendeig tartó betegséggel vívta, amelyből ha a testi halál került is ki győztesen, de a hite és az örökéletbe vetett reménye megmaradt, ezért az örökélet reménységével tekintünk mi is a távozóra Jézus ígérete alapján: „Aki hisz énbennem, ha meghal is él! (Jn 11, 25)

Pintér János

Hitvallás ma

D. HERMANN DIETZFELBINGER bajor országos püspök, az *Evangelische Kirche in Deutschland* tanácsának elnöke „Was heisst Bekenntnis heute?” című cikkének 4. részéből közlünk itt részleteket. Előzőleg fejtegeti a személyes és a közös hitvallás, a bűnvallás és hitvallás, a hitvallás és a Szentírás viszonyának kérdését. A teljes szöveg megjelent a strassburgi Ökumenikus Intézet évkönyvében: *Oecumenica* 1968, 300—320. lapokon.

Különbéféle jelenségek mutatják, hogy a hitvallás kérdése erősen foglalkoztatja a mai egyházat és a közvéleményt. Ifjúsági istentiszteleteken új formulákat próbálnak ki, diákküldöttségek az Apostoli Hitvallás kicserélését kívánják, lelkészavatás előtt állók fenntartásukat jelentik be az egyházi vezetőségüknél azzal szemben, amire el kell kötelezniük magukat, és ifjú egyházak uniós hitvallásokat keresnek. Az ellenvetések és nehézségek, amennyiben komolyan lehet ezeket venni, két egymással ellenkező áramlatból származnak, amelyek a mai teológiai helyzetet meghatározzák. Az egyik az újtestamentumi történetkritikai tudomány, a másik a megértést, közeledést vagy egyesülést célzó ökumenikus törekvések.

a) Az újtestamentumi történetkritikai tudomány fokozott mértékben került az önállósulás és elszigetelődés helyzetébe, ami sajnálatosan jellemzi az újabb korban a teológia minden ágát. Ez az állapot a legritkább esetben jelentkezik kifejezett polemikában a teológia más ágaival szemben, sőt többnyire konfrontációra sem kerül sor, mert az újtestamentumi tudomány egészen a maga sajátos kérdéseivel van elfoglalva. Ezért az önállóságért megkapta jutalmát, de árat is fizetett érte. Jutalmát abban, hogy a sajátos feladataira való koncentráció révén figyelemreméltó eredményeket ért el. Árat azzal, hogy ezek az eredmények a teológia más ágaival, vagy éppen az egyház munkájával semmiféle felismerhető összefüggésbe nem kerültek. Páratlan éleselmjúséggel és szorgalommal vizsgálták végig az Újtestamentum egyes részeit formális és tartalmi sajátosságai szerint, és ez az újtestamentumi bizonyágtétel addig nem sejtett sokféleségének felismeréséhez vezetett. Gondosan kidolgozták a legfontosabb szerzők sajátosságait, és kimutatták Pál, Lukács, János sajátos teológiáját, s így nem utolsósorban a hitvallás szempontjából is jelentős felismeréseket köszönhetünk ennek a kutatásnak.

Az újszövetségi tudomány azonban megállt az analízisnél, és minél élesebben látták a részleteket, annál inkább vesztett el az érzék az egész iránt. Az ősegyház jellemző vonását többé nem az egészséges összefogó bizonyágtétel egységében látják, hanem egy feszültséggel teli, egymásnak ellentmondó és egy nevezőre nem hozható sokféleségben. Az újtestamentumi kánon távról sem alapozza meg többé az egyház egységét, mert az nem más, mint egymást taszító elemek külsőleg összefogott gyűjteménye. Ha pedig ez a jelenség már az ősegyházra jellemző, akkor a későbbi egyház számára még inkább lehetetlennek látszik, hogy a disszonáns hangokat egyháziilag kötelező bizonyágtétellel foglalja össze valamilyen hitvallásban. A személyes bizonyágtételek benyomást keltően, de kapcsolat nélkül állnak egymás mellett, és még ha alkalomadtán azonos hangzású szavakat használnak, akkor is azzal kell számolni, hogy azokat mindegyik bizonyágtévő más tartalommal tölti meg.

A ritka esetek egyike, amelyeknél az újtestamentumi tudomány a teológiai külvilággal konfrontálódott, Rudolf Bultmann cikke „Az Ökumenikus Tanács krisztológiai hitvallása” (1952) címen. De ebben a munkában sem került sor tulajdonképpeni vitára, mert a rövid bevezetéstől eltekintve nincs is benne szó erről a hitvallásról. Bultmann fatálisnak találja, hogy az olyan formulázások, mint az említett amsterdami hitvallás „minél több hitvallót akar egy kalap alá vonni, és ezért minél általánosabbnak, vagy többértelműnek kell lennie.” Arra a kérdésre, hogy az Ökumenikus Tanács hitvallása megfelel-e az Újtestamentumnak, ezt a feleletet adja: „Nem tudom!” Azután néhány kritikus megjegyzéssel határozottan elfordul tőle, és mesteri módon elemzi az újtestamentumi krisztológia sokféleségét anélkül, hogy ezt a kiinduló kérdéssel kapcsolatba hozná.

Távol állunk attól, hogy félreismernénk az újtestamentumi történetkritikai tudomány lenyűgöző teljesítményeit. De egyenesen tragikus az, hogy ez a tudományág, amely elhanyagolja a testvér tudományokkal való közvetlen kontaktust, közvetve egy egészen tudománytalan korszellemmel érintkezik. Ez az a korszellem, amely toleranciáról beszél, és közömbösségre gondol, amely a belső kötöttségnek a külső kifejezésre való törekvését tagadja, a vallást magánügynek minősíti, és hitvallásnak nevezi azt, amit az ember elhallgat. Ez a kapcsolat az újszövetségi tudomány és a korszellem között a felelősek akarata és tudatos vétke nélkül jöhetett létre, de nem véletlen. Mert ha az Újszövetség tartalma szétforgácsolódik csupa egyéni bizonyágtételbe, akkor elvész az egyház dimenziója. Ha ehhez az irányhoz tartja magát az ember akár tudományos, akár vulgáris formájában, akkor azt a vallástörténeti ítéletet kell kimondanunk, hogy a keresztyénség atavisztikusan visszaesett a hitvallás nélküli népvallás fokára, vagy legalábbis a kötetlenül egymás mellett álló individuális hitvallások gyermekkorába.

b) A mai teológiai szituáció másik jellemvonása a különböző ökumenikus törekvések, a helyi jellegű magánkapcsolatoktól a csúcstárgyalásokig, mint pl. a vatikáni Egység Titkárság és az Egy-

házak Világtanácsa vegyes bizottságában. Bármennyire speciális a tematika az ilyen találkozásoknál, mögötte mindig az a törekvés állapítható meg, hogy egymást kölcsönösen megismerjék, a különböző álláspontokat regisztrálják és kiértékeljék, főként pedig kiemeljék a közöset. Ennek a törekvésnek meg kell lennie ahhoz, hogy egyáltalában értelme legyen az ilyen kapcsolatoknak. További feltétele az ökumenikus találkozásoknak az, hogy a partnerek ne csak mint magánszemélyek, hanem valamiképpen mint egyházuk tagjai és képviselői beszéljenek, hivatalosan vagy nem hivatalosan. Ezzel kapcsolatban gyakran szükségessé válik, hogy felvázolják saját egyházuk tanítását egyik vagy másik ponton. Ez azonban éppen a protestáns egyházak területén áthidalhatatlan nehézségekhez vezethet, ha ti. különböző vélemények állnak egymás mellett. Aki részt vett ilyenben, az jól ismeri azt a veszélyt, hogy ilyenkor a szükséghelyzetben vagy a személyes nézetét adja elő az egyház álláspontjaként, vagy egy differenciálatlan és leegyszerűsített összegezést terjesszen elő.

Érthető, hogy az ökumenikus munka mindenekelőtt a felekezetek közös vonásaira teszi a hangsúlyt, és az elválasztó vonásokat zavarónak érzi. Az elválasztó azonban mindig a múlt. Még ott is, ahol ez a jelent meghatározza. Ezért megfigyelhető az a törekvés, hogy legyőzzék a múltat, és a jövő számára valami újat, a történet-től meg nem terheltet alkossanak. Eközben kettős veszély fenyeget. Egyrészt a történelmi meghatározottságú nézetek mellett az egyház elidegeníthetetlen sajátossága is relativizálódhat, úgyhogy saját jellegét veszti el, ahelyett, hogy belevinné sajátos hozzájárulását a távoli jövőben várható szintézisbe. Másrészt az egyes formulák, minél több egyház képviselői számára válnak elfogadhatóvá, annál általánosabbak és jellegtelenebbek lesznek. Így megtörténhet, hogy azonos szöveg mellett mindegyik mást gondol, vagy hogy a formulák úgy elszintelenednek, hogy se erejük, se hatásuk nem lehet az illető egyházakban.

Az erősödő ökumenikus törekvések minden esetben növekvő kollektivizálódást is hoznak magukkal. Ez a tendencia pedig éppen elentétes irányú azzal a differenciálódással és individualizálódással szemben, amelyet az újtestamentumi tudomány mutat ki.

c) E két front között áll a hitvallás ma. A felelet mindkét irányban lényegileg azonos. Az a tény, hogy a közös hitvallás nem azonos minden további nélkül az egyes ember hitével, olyan régi, mint maga a közös hitvallás. Aki ebből a személyiség elnyomásának vagy az üres recitálás pátozának lehetőségére következtet, az kétségtelesen komoly veszélyt ismer fel. De ha ebből azt a kizárólagos következtetést vonja le, hogy a hitvallást meg kell változtatni, vagy el kell törölni, az mégis végzetes, mert a közösség valóságát feláldozza az abszolút érvényre emelt vallásos individualizmus oltárán. Ez a következtetés figyelmen kívül hagyja a hitvallásnak azt a lényegét, hogy mint „verbum abbreviatum”, mint rövidre fogott ige, sohasem lehet kimerítő, hanem mindig összefoglaló jellegű, és bizonyos hang-

súlyt helyez el, úgyhogy az egyéni hit számára ennek elevensége érdekében nemcsak megengedi, hanem egyenesen megköveteli a további szabad mozgást is.

Mivel azonban a hitvallás az egyéni hitet menyiségileg felülmúlja, nem volna helyes, az egyéni hitet merev valóságnak tekinteni, és változtathatatlan mértékké tenni. Az igazi hit állandó mozgásban van, csökkenhet, és növekedhet is, és növekedésével odatalálhat egy adott formulához. Megengedhetetlen leszűkítés, ha az egyes ember hitét puntuális döntésnek, vagy ilyen döntések összegének tekintjük. A hitnek mindig és mindenütt tartalomra és anyagra van szükség, amelynek kritikái elsajátítása közben önmagát erősíti és stabilizálja. Az ilyen anyagok között kimagasló helyet foglal el a hitvallás.

A konszenzus a személyes hit és a közös hitvallás között sem az egyes ember, sem az egyház részéről nem hozható létre önhatalmúlag, nem kényszeríthető ki és nem követelhető. Ahol hagyományos formulák nagyhangú recitálása durván elmegy a személyes hit felett, ott hamarosan súlyos következmények mutatkoznak. A konszenzus csak lassan és türelemmel növekedhet, és az ökumenikus munka nem egy tapasztalata mutatja, hogy nem hiába lehet erre várni. Az ilyen növekedést segíti a saját és az idegen hitvallások alapos tanulmányozása.

Élő egyház csak a hitvalló egyház lehet. A hitvallás azonban többet jelent, mint hagyományos hitvallások ismétlését. Itt érvényes mutatis mutandis a bibliai felhívás: Énekeljete az Úrnak új éneket! Az ehhez szükséges konszenzust azonban a legelevenebb egyház sem teremtheti maga. Egy napon azonban csodálattal konstatahatja meglétét, ha előzőleg imádkozott érte és a Szentlélek ereje megvalósította.

**D. H. Dietzfelbinger
München**

Új hitvallás?

DOROTHEE SÖLLE 1965-ben tűnt fel „Stellvertretung, Ein Kapitel Theologie nach dem ‚Tode Gottes‘” című könyvével. Az Isten halála teológiájának különböző árnyalatú képviselőivel egyezik abban, hogy szerinte a mai ember számára az istenhit hagyományos formája és tartalma lehetetlenné vált. Viszont középpontba állítja Krisztus személyét, s az ő jelentőségét a hagyományos teológiai fogalmak helyett a modern ember számára élő és érthető fogalommal, a „Stellvertreter” fogalmával próbálja érzékeltetni, amit a „helytartó” vagy a „helyettesítő” szóval lehetne magyarrá fordítani. Szerinte Krisztus az Istenben hinni nem tudó ember számára kettős értelemben végez helyettesítő szolgálatot: képvisel minket az Isten előtt, és

Istent képviseli közöttünk. Viszont ebből következnek az is, hogy a keresztyén ember ott legyen, ahol Krisztus van, vagyis a világban, és Krisztus követésével képviselje Istent a világban. Jellemző könyvének a befejező mondata: „Amikor eljött az idők teljessége, Isten tett értünk valamit: önmagát kockáztatta, függővé tette magát tőlünk, és azonosította önmagát a vele nem azonossal. Ideje van annak, hogy mi tegyünk valamit Istenért.” Bármennyire problematikus a halott Isten teológiája, és D. Sölle elgondolása is, tény az, hogy könyvének megjelenése óta egyre aktívabban és egyre szélesebb körben rázza fel a keresztyének lelkiismeretét, és egyre mélyebben világítja át az egyház állapota és a mai világ súlyos problémái között fennálló szövevényes összefüggéseket, ahogyan azt pl. ez a kijelentése is mutatja: „Még mindig az a helyzet, hogy az egyház profitál a kapitalista gazdasági rendszerből, anélkül, hogy részt venne ennek a rendszernek a megváltoztatásában, amely a szegényeket mindig szegényebbé, és a gazdagokat mindig gazdagabbá teszi. Ma nem elég elmondani, hogy öt cigarettából, amelyet valaki nem szív el, meddig élhet egy indiai gyerek, meg kell mondani azt is, hogy hány család élhetne egyetlen Starfighter-repülőerőd költségeiből. Az ilyenféle mondat beletartozik az igehirdetésbe!”

MEGDÖBBENÉST keltett, amikor D. Sölle a kölni evangélikus Antoniter Kirche-ben az Apostoli Hitvallás szándékosan kihívó modernizált átírását felolvasta egy ökumenikus munkacsoport által rendezett istentiszteleten. A szöveg így szól: „Hiszek Istenben, aki a világot nem teremtette készre, hogy mindig úgy maradjon, aki nem változatlanul érvényes örök törvények szerint, nem a szegények és gazdagok, szakértők és informálatlanok, uralkodók és kiszolgáltattak természetes rendje szerint uralkodik. Hiszek Istenben, aki az elevenség ellenmondását akarja, és az állapotok megváltoztatását munkánk és politikánk által. Hiszek Jézus Krisztusban, akinek igaza volt, amikor 'tehetetlen egyes emberként', éppen úgy mint mi, az állapotok megváltoztatásán munkálkodott, és ebben elpusztult: hozzá mérve ismerem fel, mennyire bénult az értelmünk, belefulladt a fantáziánk, eltékozolt a törekvésünk, mert nem úgy éltünk, mint ő; gyötrődöm azon, hogy hiába halt meg, mert egyházainkban el van temetve, mert forradalmát elárultuk, engedelmségből és félelemből. Hiszek Jézus Krisztusban, aki feltámad a mi életünkbe, hogy megszabaduljunk előítélettől és önhittségtől, félelemtől és gyűlölet-től, és hogy forradalmát tovább vigyük országá felé. Hiszek a Lélekben, aki Jézussal jött a világba, minden népek közösségében, a mi felelősségünkben azért, hogy mi lesz ebből a világból: nyomor, éhezés és erőszak völgye, vagy az Isten városa. Hiszek az igazságos békében, amely megvalósítható, az értelmes élet lehetőségében minden ember számára, Isten eme világának jövőjében. Ámen.”

ELVILEG nem tartjuk lehetetlennek új hitvallások alkotását. Új idők új helyzeteket teremtenek, s az új helyzetek új hitvallást tehetnek szükségessé. Eközben a régi hitvallásainkkal való kontinuitást sem ejthetjük el, sőt teológiai és igehirdetési munkánk egyik

alapvető feladatának tekintjük, hogy tartalmukat állandóan újra megértve és újra fogalmazva adjuk tovább a mi világunkba. Viszont nem értünk egyet régi hitvallásainknak ilyen kihívó átfogalmazásával, mert sokak számára teológiailag problematikus kifejezéseivel keresztezi azt a célt, amelyért készült. Mégis elgondolkodtatónak tartjuk ezt a szöveget. Rá akarja ébreszteni a keresztyénséget arra, hogy Istenről, Krisztusról, Szentlélekről vallást tenni ma csak úgy lehet, ha ez a vallástétel közvetlen kapcsolatban van az emberiség életkérdéseivel. Szélsőséges formában jelenik meg ez az álláspont, amit csak a környezete, az az egyházi helyzet magyaráz, amelyben keletkezett, és amely talán ugyanilyen végletes, amikor hosszú viták folynak és értekezések készülnek a *hitvallás* mai kérdéseiről, anélkül, hogy a *világ* mai kérdései akárcsak a látóhatár szélét is érintenék. De „ne ítéljünk, hogy ne ítélteessünk!” Inkább tegyük fel azt a kérdést, hogy megvan-e ige hirdetésünkben (és előkészítőinkben!) az evangélium üzenete és az időszerű kérdések között az az eleven kapcsolat, ami a lutheri reformációt is jellemezte, és ami pl. a dél-afrikai hitvalló egyházat is jellemzi.

Dr. Pröhle Károly

Hitvalló egyház Dél-Afrikában

Dr. HANS W. FLORIN éveken át a Lutheránus Világ-szövetség Világmissziói Osztályának helyettes igazgatója, jelenleg teológiai referens az Evangélikus Világmissziói Munkaközösségben, két évet töltött Dél-Afrikában, a *Lutherische Monatshefte* 1969. februárjában megjelent cikkéből közlünk részleteket.

A Dél-afrikai Egyházak Tanácsának 1968 szeptemberében megjelent üzenete olyan ország lakosaihoz és népeihez szól, amely az afrikai kontinensen példás nyugalommal és renddel dicsekszik, amelynek keretei között azonban a keresztyén lelkiismeret megrázó krízisben gyötrődik. Az üzenet frontot alkot Dél-Afrika népei között, hogy Krisztus békéltető munkájára való utalással összekapcsolja őket, és hogy Krisztust vallja a fajiság, a népiség, a civilizáció és a vallás előítéletes biztosítékaival szemben. Ez az üzenet hitvallás. Jelentőségére és hatására nézve egyenlő az 1934. évi barmeni nyilatkozattal: keresztyének állást foglaltak, és a kormány felvette a harcot.

Népi látóhatár

Dél-Afrika nevével kapcsolódik ma az „apartheid”, az „elkülönült fejlődés” fogalma: a Dél-Afrikában élő fajok és népek gondos elkülönítése. Az ott élő emberek többsége számára az apartheid embertelen keménységet, lemondást, eredménytelenséget, reménytelen-

seget jelent. A fehér dél-afrikaiak többsége számára az „elkülönült fejlődés” jelenti az egyetlen józan kilátást a fehér faj és a nyugati kultúra életbenmaradására a fekete kontinensen. A bennszülött afrikaiak számára az apartheid állandóan növekvő megaláztatást jelent, a feketék emberi méltósága számára fájdalmas tövist, a reményteljesen felfelé törő afrikai számára magáraeszmélésének harcát. Kommunisták számára Dél-Afrika érettnél is érettebb a forradalomra, humanisták számára lerombolja az apartheid az emberségesség vízfőjét, és keresztyének számára igazságtalanságot jelent.

Az ország 18 millió lakosa közül 4 millió fehér európai származású, választójoggal és privilégiumokkal. A 14 millió többség a politikailag nagykorú 4 millió fehér határozata értelmében el van különítve: 12 millió afrikai (zulu, khoza, szoto, cvana és kisebb népek), 1,5 millió színes és 0,5 millió ázsiai. Ezeket sohasem kérdezték meg, és ma sincs a legegységesebb pártpolitikai struktúrájuk sem, amelyen keresztül nézetüknek nyomatékos kifejezést adhatnának. Elkülönülve kifejleszthetik népi sajátosságaikat. A búr nemzeti párt részéről megállapított „elkülönített fejlődés” keretében vannak politikai alakulataik törzsi szinten, korlátozva a törzsi ügyekre és szigorúan körülhatárolt területekre, az ún. „bantu földeken”, amelyek együttvéve a Dél-afrikai Köztársaság területének nem több mint 13,5⁰/₀-át teszik ki. A rendőri, államháztartási, iskolázási és külpolitikai ügyekből azonban kifejezetten ki vannak zárva. A farmokon, az iparban és a szolgáltató üzemekben foglalkoztatott 8 millió afrikai számára, akik az említett „bantu földeken” kívül élnek, semmiféle jog nem létezik, csak korlátozások és köteleességek. Színesek és ázsiaiak osztoznak ebben a sorsban a külön rájuk nézve kibocsátott rendelkezések értelmében.

A 4 millió európai közül 60⁰/₀ afrikans nyelvű búr, 35⁰/₀ angol nyelvű dél-afrikai és 5⁰/₀ német, portugál, olasz, görög és japán. Amennyiben dél-afrikai polgárok, mindnek van választójoga. A fehér Dél-Afrika 1948 óta fokozódó mértékben a faji elkülönülést és biztonságot garantáló búr nemzeti pártra szavazott. A „dél-afrikai út” programját hasonlóan valló, valamikor brit vezetésű uniós párt lassanként megfogyatkozik, nem igazi ellenzék. Az egyetlen eszmei ellenzék Suzmanné, a haladó párt egyetlen képviselője. A liberális pártnak jó ideje nincs képviselője a parlamentben, a kormány rendszeresen felőrli, s ez a párt már csak az emlékezetben él.

A 4 millió fehér 94⁰/₀-ban keresztyénnek vallja magát. Többségük a három afrikans nyelvű református egyházhoz tartozik. A klasszikus angolnyelvű egyházak az anglikánok, a metodisták, a presbiteriánusok, a baptisták és a kongregacionalisták 1 millió európain kívül 3 millió nem európaikat is képviselnek. Ezek néhány nem európai lutheránus és más fajlag elkülönült egyházzal együtt a Dél-afrikai Egyházak Tanácsához tartoznak. Ezekhez közel áll a katolikus egyház is, bár nem tagja a tanácsnak. A vázolt pártpolitikai összefüggések miatt az Egyházak Tanácsának távolról sincs az a politikai befolyása, mint a bürokokhoz és a nemzeti párthoz közel-

álló református egyházaknak. Az ő táborukhoz tartoznak a pünkösdisták fehér gyülekezetei és a jórészt németnyelvű lutheránusok.

Az egyházon belüli polarizációtól látszólag érintetlenül vannak még szekták és independens egyházak, amelyek közül a legnagyobbak a keresztyén egyházak közömbössége miatt tiltakozásul léptek ki a hivatalos egyházakból. Részben élénk figyelemmel kísérik a dél-afrikai keresztyénség jelenlegi fejlődését.

Ökumenikus szempontok

A nagy egyházak közül természetesen az anglikánok, a katolikusok és a metodisták a legnyíltabbak a problematikus faji helyzettel szemben, mert egyházfogalmuk és intenzív missziói munkájuk következtében egységben maradtak a faji határok ellenére. De ugyanilyen természetes az is, hogy a dél-afrikai feszültségek éppen ezekben az egyházakban érezhetőek leginkább. Mert egyáltalában nem magától értetődő, hogy ezeknek az egyházaknak a gyülekezetei fajilag keverték. A „dél-afrikai út” hatása alatt és a természetes vonzódás következtében szívesen csatlakoznak feketék feketékhez, fehérek fehérekhez, színesek színesekhez. De a közös istentisztelet, a közös kommunió nemcsak lehetséges, hanem gyakorlat is.

A református búr egyházak 1960-ban kiléptek az ökumenikus közösségből, miután már 1948 óta nem tartoztak a Dél-afrikai Keresztyén Tanácshoz. A dél-afrikai egyházak 1963-ig félszívűen kiutakat kerestek a nyomasztóan kielezett helyzetből. 1963. augusztusban azután református egyházi emberek vezetésével megalakították a Dél-afrikai Keresztyén Intézetet (CISA). A református kezdeményezőket jórészt felfüggesztették hivatalukból, és kizárták egyházuk és népük közösségéből. Új közösséget találtak azok körében, akik már most a különböző egyházakból a CISA-hoz csatlakoztak.

A CISA egyik első és döntő lépése volt az Egyházak Világtanácsával karöltve egy konzultáció 1964-ben a dél-afrikai egyházi és faji kérdésekről Mindolóban. Itt használták először a „hitvalló egyház” kifejezést. A további munka eredménye az „Üzenet Dél-Afrika népéhez”, amelyet a Dél-afrikai Egyházak Tanácsa lutheránus püspök elnöklete alatt hozott határozattal 1968. szeptemberében küldött meg a tagegyházaknak.

Az üzenet

Az üzenet minden szava a bevezető soroktól kapja sürgető erejét és teológiai igazolását: „Jézus Krisztus nevében! Éppen most vagyunk kötelezve a minket mindenestül igénybevevő általános világot átfogó keresztyén hit megvallására az egyedül Krisztusban kapott üdvösség és szabadítás örök evangéliumáról.” Ez még nem direkt hadüzenet, hanem hivatkozás Jézus Krisztusra, evangéliumára, amely majd a hadüzenetet igazolja. Az első szakaszban következik az evangélium bizonyágtétele a nyomasztó problémákról: az evan-

gélium nem ismer elkülönítést és izolációt az emberek között, Krisztuson kívül nem ismer más bizonyosságot, Isten szeretetének fényében nem ismer el ellenséges félelmet, irigységet, büszkeséget, Krisztus engesztelő munkája fényében tagadja a származás, a faj, a nemzetiség, a nyelv, a kultúra elválasztó hatását Isten népében. A második szakasz alkalmazza ezt az evangéliumi bizonyosságtételt Dél-Afrika különleges és konkrét problémáira. Megállapítja, hogy az evangéliumnak nemcsak lelki, hanem kulturális, társadalmi és politikai dimenziója is van. Ennek következtében az evangéliumról való bizonyosságtétel magában foglalja a különböző fajokhoz tartozó emberek politikai, gazdasági, társadalmi, nevelési és vallási megkülönböztetésének elítélését is. A harmadik szakasz kifejti az evangélium igényét: a faji megkülönböztetéssel szemben áll Isten népének egysége. Ebben az új gyülekezetben nincsenek fajilag elkülönített közösségek, nincs bibliailag igazolt faji elkülönítés, nincs elkülönített fejlődése a közösségeknek. A negyedik szakasz röviden és agresszíven fejti ki a keresztyének feladatait az igazságtalan dél-afrikai valósággal szemben. Az ötödik szakasz pedig a dél-afrikai keresztyének között sokat idézett apostoli ígét alkalmazza: „Istennek kell inkább engedelmeskedni, mint az embernek.”

Isten népének közössége

Aki ismeri Dél-Afrikát, az tudja, hogy ez a kihívás nem maradhatott válasz nélkül. A nemzeti párt, a miniszterelnök, a búr sajtó, a búr református egyházak, sőt a baptista szövetség is kritikailag szóltak hozzá. A kritika az egyháznak az állampolitikai kérdésekbe való mindennemű beavatkozásával szembeni tiltakozástól a kellő teológiai megalapozottság hiánya miatti elzárkózásig terjed. A miniszterelnök szeptember 28-án azzal fenyegetőzött, hogy a kihívókat sem a papi ruha, sem a papi hivatal nem védi a büntetéstől, amire nyílt levélben válaszoltak az üzenet készítői: „Amíg az apartheid politikáját Isten ígéjével akarják igazolni, mi is kitartunk érvényességének elutasítása mellett.”

Az első összecsapás megtörtént, az egyház Dél-Afrikában, mint hitvalló egyház áll harcba. Nyitott szemmel indul a harcba, előre számol áldozatokkal, de el van szánva arra, hogy az áldozatokat meg is hozza, mert Jézus Krisztus egyháza akar lenni. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a dél-afrikai hitvalló egyháznak végeredményben nemcsak egy dél-afrikai problémát kell megoldania, hanem korunk problémáját, amely mások éhezése és a mi bőségünk mögött, mások szegénysége és a mi gazdagságunk mögött, jogfosztottság és igazságosság, gyűlölet és szeretet, háború és béke mögött áll: a fajok viszonyának a kérdését, amelyek kölcsönös előítéleteink és emberiségben való szegénységünk miatt szenvednek.

Dr. Hans W. Florin

UPPSALA 1968

I. A könyv ismertetése

Vaskos könyv fekszik előttem. Terjedelme: XX+524 oldal. Címe: Bericht aus Uppsala 68. Hivatalos tudósítás az Egyházak Világtanácsa (továbbiakban: EVT) IV. nagygyűlésének lefolyásáról. Szakfolyóiratunkban már közöltük, hogy ez a nagygyűlés a svédországi Uppsalában 1968. júl. 4—20-ig zajlott le. E rövid ismertetésnek nem lehet feladata, hogy behatóan foglalkozzék az ülésen elhangzott számos előadás tartalmával és elemzésével, csupán némi ízelítőt kíván adni a nagygyűlés munkájáról és azokról a fontosabb problémákról, amelyek a nagygyűlést foglalkoztatták s amelyekkel a világ keresztyénségének az elkövetkezendő esztendőekben még behatóbban foglalkoznia kell. Mit tudhatunk meg a könyvből?

1. Egy kis statisztika

Az EVT tagegyházainak száma jelenleg 225, a pártoló tagegyházak száma 11, az EVT-val kapcsolatban álló nemzeti egyházi tanácsok száma 22. Ezeket az egyházakat a mostani nagygyűlésen 704 hivatalos kiküldött képviselte. Ha összehasonlítjuk az uppsalai nagygyűlés összetételét és képviselőit a már eddig lezajlott három nagygyűlés hasonló adataival, akkor megállapíthatjuk, hogy a nagy egyházszakadás óta (1054) valóban ez volt az eddigi legnagyobb találkozása a világon élő keresztyén egyházaknak. 1948-ban Amszterdamban 144 tagegyház 351 küldöttel, 1954-ben Evanstonban 161 tagegyház 502 küldöttel, 1961-ben Új-Delhiben pedig 198 tagegyház 577 küldöttel képviseltette magát. A múlthoz képest erősen emelkedett az ortodox egyházak, valamint az ázsiai, afrikai és latin-amerikai tagegyházak küldötteinek száma. Utóbbi három terület küldöttei az összes delegátusoknak csaknem $\frac{1}{4}$ -ét tették ki. A hivatalos küldötteken kívül 370 egyéb küldött, szaktanácsadó, ifjúsági küldött, 198 megfigyelő és külföldi vendég, 177 csoportvezető és beosztott munkatárs, 62 tolmács, 91 tagú irodai személyzet és 403 főből álló skandináv vendég ill. kisegítő személy vett részt a nagygyűlésen. Ez a szám meghaladja a 2000-et s ezekhez kell még külön számítanunk a svéd és más külföldi rádió és televízió munkatársait, valamint számos belföldi és külföldi egyházi és világi sajtó képviselőjét, akiknek száma összesen többszázra rúgott. Így a résztvevők száma együttesen 2500—3000 között mozgott.

A Magyarországi Ökuménikus Tanács tagegyházai 10 küldöttel képviseltették magukat a nagygyűlésen. Evangélikus részről D. Káldy Zoltán és D. dr. Ottlyk Ernő püspökök, dr. Pálffy Miklós teol. tanár, az Ökuménikus Tanács főtitkára, református részről dr. Bartha Tibor és dr. Bakos Lajos püspökök, dr. Huszti Kálmán és dr. Varga Zsigmond teol. tanárok, valamint dr. Tóth Károly, a zsinati iroda vezetője, baptista részről Laczkovszky János elnök, a szabad egyházak részéről pedig Palotay Sándor ügyvezető igazgató vett részt a tanácskozásokon.

A nagygyűlésen 8 tonna papírt használtak fel, 200 írógép kattogott és 15 sokszorosító gép volt üzemben. A tolmácsok és fordítók megfeszített erővel és ütemben, 7 nyelven végezték nehéz munkájukat.

2. A nagygyűlés lefolyása

a) *Istentiszteletek, áhítatok, biblia-tanulmányok*

Az ünnepi megnyitó istentiszteletet a 700 éves uppsalai dómban, Skandinávia legnagyobb katedrálisában tartották. Az istentiszteleten két államfő is megjelent: VI. Gusztáv Adolf svéd király és dr. Kenneth Kaunda, az afrikai Zambia elnöke, több miniszterével. Az ünnepi ígéhirdetést dr. Niles ceyloni metodista lelkész tartotta a nagygyűlés főtémájáról: „Íme, én mindent újjá teszek!” (Jel 21,5—6). Ezt a szöveget eredetileg dr. Martin Luther Kingnek kellett volna végeznie, aki azonban 1968 áprilisában gyilkosság áldozata lett.

A közbeeső vasárnapokon is voltak istentiszteletek Uppsalában és Stockholmban, továbbá svéd úrvacsorai és orosz orthodox liturgiai istentisztelet. A nagygyűlést bezáró istentiszteletet ugyancsak az uppsalai dómban tartották. Ezen olvasták fel a nagygyűlés Üzenetét és ehhez csatlakozóan közös imádság formájában elhangzott a nagygyűlés „Fogadalomtétele” is (1. sz. jegyzet). Ezek az istentiszteleti alkalmakon az egyházi éneklés, karéneklés és zene magas színvonalon jutott szóhoz. Néhány alkalmat a svéd és más külföldi rádió és televízió is sugárzott 7 nyelvű tolmácsolással.

A munkanapokon reggeli és esti áhítatokat tartottak az előre kijelölt textusok alapján. A nagygyűlés munkáját szervesen egészítették ki a biblia-tanulmányok, amelyek a nagygyűlés főtémájával (megújulás) álltak kapcsolatban. (2)

b) *Egyéb alkalmak*

A nagygyűlés tagjai különböző rendezvényeken, egyházi hangversenyeken, kiállításokon, városnézésen (Stockholmban is) résztvehettek. Számos filmet is megtekinthettek, amelyek a nagygyűlés tematikájával álltak kapcsolatban. Ezek a filmbemutatók azonban nem örvendhetek általános tetszésnek. Így többek között az „Armed World (felfegyverzett világ)” című film sem, amelyet a nemzetközi ügyekkel foglalkozó munkacsoport témájával kapcsolatban a plénum előtt mutattak be. A vetítés után több küldött és fiatal résztvevő élesen tiltakozott a film bemutatása miatt, mert szerintük ez a film a hidegháború propagandája volt, mivel az „atomerő-egyensúlyt” úgy állította be, hogy az mindig a nyugat javára mutatott. „Sajnáljuk, hogy ezt a filmet a nagygyűlés előtt bemutatták — bocsánatot kérünk keletről érkezett testvéreinktől” — hangzott a tiltakozás. Bemutatták a nagygyűlés résztvevői számára Olov Hartmann „A teherhordozó” című színjátékot is, amely Ámós próféta életét és korának társadalmi igazságtalanságai elleni harcát szemléltette, jelen korunkra alkalmazva. Ez a mű kritikája akart lenni a mai társadalomnak, melyek sokszor elhárítják maguktól a szociális felelősséget és segítségnyújtást az arra kényszerülők irányában. De élesen bírálja azt az egyházat is, amely nem tudja tükrözni Krisztus uralmát ebben a világban.

c) *Munkaülések*

Az ülések színhelye a Fyrishalle nevű hatalmas és modern sportcsarnok volt, amelyet a célnak megfelelően átalakítottak, illetve berendeztek. Néhány esetben azonban igénybe vették az uppsalai egyetem nagycsarnokát, valamint — kisebb bizottsági ülésekre — néhány iskola termeit. A nagygyűlés 15 napon át reggeltől estig számos plenáris ülésen, 6 munkacsoportban és 34 különböző albizottságban végezte hatalmas munkáját.

A plenáris üléseket az EVT 6 elnöke, továbbá az alelnökök vezették, akik közül elsősorban dr. Payne angol baptista lelkész vállalt és végzett hatalmas munkát.

A nagygyűlés főtémájának központi üzenetét (megújulás) 6 munkacsoport vette elemzés alá átfogó témákban. A 6 munkacsoport témái a következők voltak:

A) A Szentlélek és az egyház egyetemessége („katholicitása). Ez a munkacsoport az egyház egységének útját kutatta az egyre zsugorodó világban. Cél: az egyház egységének még szorosabbá tétele, „megújulás az egységben” (3)

B) Az egyház küldetése: „megújulás a misszióban”. E terület egyik problémája abból adódik, hogy az egyház missziói munkája nem tud lépést tartani a világban mutatkozó nagy népszaporulattal.

C) Az egyház szerepe a társadalmi és gazdasági fejlődésben („gazdasági és szociális fejlődés a világban”). Ez a csoport elsősorban az „Egyház és társadalom” 1966. évi genfi világkonferenciájának anyagával foglalkozott.

D) Az egyház szerepe a nemzetközi kapcsolatokban; az igazságosság és béke kérdése a nemzetközi kapcsolatokban: „új nemzetközi éthosz felé!” Az egyház békeszolgálata a különböző társadalmakban s annak teológiai értékelése.

E) Isten tisztelete a szekuláris világban; a korszerű igehirdetés.

F) Új életstílus felé.

A csoportok munkamódszere: először az elnök ismertette a témával kapcsolatos alapvetést, utána hozzászólások következtek, amelyeket jegyzőkönyvben rögzítettek, majd megszövegezték a munkacsoportnak a témával kapcsolatos összefoglaló jelentését s ez került a plenáris ülés elé. A jelentések megvitatása után a plénum megállapította és elfogadta a végleges szöveget. Minden csoportban csatoltak a jegyzőkönyvhöz egy-egy egyéni állásfoglalást is a témával kapcsolatban. A 6 csoport munkájára vonatkozó anyag a megjelent könyvben 102 oldalt tesz ki (4).

A munkacsoportok nyilatkozatokat terjesztettek a plénum elé *Vietnam, Közel-Kelet és Nigéria—Biafra* kérdéseiben, amelyeket a nagygyűlés megvitatott és elfogadott (5).

Júl. 15-én délben a nagygyűlés tagjai önkéntes böjtöt és imádkozást hirdettek és tartottak a világban éhező milliókkal való együttérzés szimbólumaként.

A plenáris ülésen kegyelettel emlékeztek meg *dr. Franklin Fry* New York-i püspökről, a Központi Bizottság elnökéről, aki 1968. jún. 6-án rövid betegség után elhunyt. Fry hosszú éveken át vezető egyénisége volt az ökuménikus mozgalomnak és igen nagy munkát végzett az EVT-ban. Ugyancsak fájdalmát és részvétét fejezte ki a nagygyűlés *dr. Martin Luther King* tragikus halála felett, aki a faji kérdés keresztyén megoldásának példamutató vezér-egyéniisége volt.

A plenáris ülésen hangzottak el azok az *előadások és jelentések*, amelyek felmérték az EVT eddigi munkáját és irányt akartak mutatni az EVT további feladataira nézve. Ezek során néhány fontosabb előadásról és jelentésről számolunk be az alábbiakban, a helyszűke miatt természetesen csak rövid utalásokban.

Az EVT Központi Bizottságának (továbbiakban: KB) *elnöki jelentését* még dr. Fry kezdte összeállítani, de befejezni már nem volt ideje. Ezt a munkát dr. Payne elnökhelyettes végezte el és a jelentést is ő terjesztette a nagygyűlés elé (6).

Ezután a nagygyűlés *főtémájához*: „Íme, én mindent újjá teszek!”

szólt hozzá *Hazim* antiochiai görög-orthodox metropolita. Előadásának felosztása: a) az „újnak” születése Istentől ered, b) a megújulás ma (korrunkban) (7).

Az előadások során jelentőségénél fogva kiemelkedett *dr. Visser't Hooft* holland ref. lelkésznek, az EVT volt főtítkárának alapos felkészültségre és nagy ökuménikus tapasztalatra valló előadása: „Az ökuménikus mozgalom küldetése” címen. Az előadás vázlata: a) Stockholm 1925 b) A történelem tanulsága c) Hol állunk ma? d) Vertikális tájékozódás nélkül nincs horizontális előrehaladás e) Az ökuménikus mozgalomnak és az egyházaknak szükségük van egymásra f) Az egyház egysége lényeges g) Az ifjúság válaszokat vár (8).

Dr. Blake amerikai presbiteriánus lelkész főtítkári jelentésében foglalkozott az EVT 20 esztendő múltjával, az EVT-t ért különböző támadásokkal, az amerikai néger-kérdéssel, az ifjúság mozgolódásaival, valamint az EVT-nak mint világszervezetnek is szükségessé vált megújulásával (9).

Dr. Berkhof holland professzor „Közös hitvallásunk és annak konzekvenciái” címen tartott előadást. Ez a téma az EVT teológiai bázisára nyúlik vissza és az Új-Delhi-i nagygyűlés határozata nyomán folytatták e témának további kidolgozását. E téma kapcsán három előadás hangzott el olyan egyházak részéről, amelyek nem tagjai az EVT-nak. Az egyiket *Roberto Tucci* jezsuita páter tartotta „Az ökuménikus mozgalom, az EVT és a római katolikus egyház” címen. Előadásának főbb pontjai: a) a róm. kath. egyház állásfoglalása az ökuménikus mozgalomban b) a róm. kath. egyháznak az ökumenizmusról való fogalma mozgathatatlan? c) a róm. kath. egyház és az EVT. Igyekezett békülékeny és megértő hangot megütni, de előre bocsátotta, hogy csak saját nevében beszél. — *Robert Bertram* lelkész a missouri zsinati lutheránus egyház részéről a fenti téma kapcsán tartott előadásában kifejtette, hogy „a mi közös hitvallásunk”: a) forradalmi b) korporatív c) Isten saját hitvallása d) e világ által meghatározott hitvallás. — *Christian Kurtz* prédikátor „A pünkösdi egyházak és az ökuménikus mozgalom” címen beszélt az alábbi felosztással: a) Az ökumenikus mozgalom lelki valóság b) Élő hit, nem pedig formális ajak-hitvallás c) A Szentlélek bizonyágtétele és a tudományos bibliai kritika d) A tagok sokfélesége, de a Lélek egysége e) Az emberiség és a világ megújulása csak Istentől jöhet f) Ökumenikus mozgalom — pünkösdi mozgalom, — mint lehetőség a kölcsönös segítségnyújtáshoz g) Krisztus nélkül nincs egység.

A „szegény és gazdag népek” probléma körében két előadás hangzott el. *Dr. Kaunda* zambiai államfő nagyhatású beszédében rámutatott a harmadik világ, elsősorban a fejlődő afrikai népek súlyos gazdasági problémáira. *Dr. Barbara Ward* (Lady Jackson) angol közgazdász professzor statisztikailag igyekezett igazolni, hová fog vezetni néhány évtized múlva ez a világprobléma (10).

A nevelési ügyekkel foglalkozó bizottság jelentése kapcsán *Dr. Kathleen Bliss* (Anglia) és *Dr. Theodore Gill* (Ausztrália) „A nagy konvergencia” címen szólt a keresztényen nevelés szükségességéről.

„Fehér fajgyűlölet, vagy világközösség?” címen *James Baldwin* amerikai néger író csalódottan mutatott rá a fehér fajúak, köztük a keresztyén egyházak nem elég határozott magatartására ebben a kérdésben. *Lord Caradon* angol politikus hozzászólásában azt a reménységét fejezte ki, hogy az ifjúság világméretű összefogása sokat segíthet ennek a kérdésnek jó megoldásában.

„Keresztyénség és emberi jogok” tárgykörben a nyugat-afrikai

Dr. Robert Gardiner rámutatott arra, hogy a kereszténységnek az eddiginél sokkal határozottabban kell kiállania a faji kérdésben, az emberi jogok érvényesítésében és védelmében, el kell ítélnie a tömegek éheztetését, üldöztetését. A téma kapcsán egyesek rámutattak a nigériai—biafrai konfliktusra, az otthonaikat elveszített menekültek tízezreire, mások pedig követelték a nők nagyobb bevonását az EVT-ba és a különböző bizottságokba. — A nagygyűlés meghallgatta és jóváhagyta az egyházközi, menekültügyi és világszolgálati bizottság jelentését a biafraiak anyagi megsegélyezése ügyében.

Dr. Lilje hannoveri evangélikus püspök részletes előadásában hangsúlyozta, milyen fontos szerepet játszanak korunkban a modern tájékoztató eszközök: a sajtó, rádió, televízió, film, hanglemezek stb. Mindezekhez az egyháznak helyesen kell viszonyulnia, sőt élnie kell mindezekkel az eszközökkel, hogy szolgálatát minél szélesebb területen tölthesse be, ugyanis ezek a hírközlő eszközök erősen befolyásolhatják az egyházak és a vallásos emberek éleletszéméletét. Az előadáshoz Penry Jones, a BBC vallási osztályának vezetője szolt hozzá.

„Az egyház életével és munkájával kapcsolatos problémák egy forradalmi világban” címen igen nagyhatású beszédet mondott M. M. Thomas, a malabári szír-ortodox egyház küldöttje. Ezzel a témával már 1966-ban Genfben foglalkozott az „Egyház és társadalom” világkonferencia. Előadásában hangot adott a harmadik világ, — vagy ahogyan ő fogalmazta, a „kétharmad világ” problémáinak. Bátran bírálta az egyház múltbeli és jelenkori mulasztásait ebben a vonatkozásban és határozott irányt mutatott a problémák keresztényen, átfogó megoldása felé. Előadásában foglalkozott a forradalom teológiájának kérdéseivel is (11). — André Dumas francia ref. professzor e témakör kapcsán előadást tartott „Harc a közösség új formáiért és ennek technikai lehetőségei” címen. E téma folyamatos felszínén tartását szükségesnek látta a nagygyűlés.

A nagygyűlés jóváhagyta a KB-nak azt a döntését, amellyel hozzájárult ahhoz, hogy a „Hit és egyházalkotmány” bizottság vezetése alatt a *róm. katolikusokkal közös munkacsoport* létesüljön ökumenikus párbeszéd folytatására s ennek kapcsán a közös problémák felmérésére (vallásszabadság, prozelitizmus, vegyesházasság, stb.). Reménységgel tekint e bizottság munkája elé, annál is inkább, mert a II. vatikáni zsinat a maga részéről is lehetővé tette ezt az ökumenizmusról hozott dekrétumában.

A nagygyűlés különböző módosításokat hajtott végre az EVT szervezeti szabályzatán, felülvizsgálta az EVT-nak egész struktúráját és igyekezett az eddigi hiányosságokat pótolni.

Ezután meghallgatta és megvitatás után jóváhagyta a különböző *bizottságok, munkacsoportok jelentéseit*: a hitelesítő bizottság, jelölő bizottság, az ökumenikus tanulmányi bizottságok (az ígéhirdetésről, az ember-ről szóló tanulmányok), a pénzügyi bizottság, a nemzetközi ügyekkel foglalkozó bizottság, a hit és egyházalkotmány bizottság, a világmisszió és evangélizáció bizottság, egyház és társadalom bizottság, az ökumenikus tevékenység egyes ágazatait összefogó bizottság (ifjúság, laikusok, férfi és nő az egyházban, családban és társadalomban, ökumenikus intézmény), az egyházközi segély-, menekültügyi és világszolgálat bizottság, a hírközlési ügyekkel foglalkozó bizottság, stb. jelentését. Ezek a jelentések megtalálhatók a könyv 201—283. oldalain. Sajnos, sem helyünk, sem módunk nincs arra, hogy ezt a hatalmas munkát itt ismertessük. A felsorolással csupán érzékeltetni akarjuk, milyen sokrétű tevékenység folyik az EVT égisze alatt.

Pódium-vitákat (fórum) is rendeztek a nagygyűlésen két esti alka-

lommal. Az egyik estén „Az egyházak és az emberi inség” téma kapcsán négyen vitáztak erről a szomorú kérdésről, majd bemutatták azt a fényképiállítást, amely képsorozatban szemléltette az emberi inség világméretű problémáját. A másik alkalommal „Misszió egy városiasodó világban” téma során három kisfilmet mutattak be egy-egy európai, ázsiai és amerikai város életéről. Ezekkel egyrészt a városi élet technikai fejlettségét, másrészt pedig emberséges és embertelen oldalát illusztrálták. A vitát mérnökök és újságírók indították be, majd teológusok is hozzászóltak s kifejezték aggályukat a városi „fejlődéssel” kapcsolatban. Az egyik hozzászóló szerint ez a „fejlődési” irány ilyen is lehet: falu — város — metropolis — megalopolis; vajon ezután következhet-e az ökumenopolis, vagy esetleg a nekropolis?

Számos *üzenet és üdvözet* érkezett a nagygyűléshez, többek között Athenagorasz konstatinápolyi patriarka, VI. Pál pápa, Bea bíboros, a vatikáni egység-titkárság vezetője, U Thant ENSZ-főtitkár, az öt világrész számos egyházának, különböző egyházi és missziói szervezetnek üzenete, valamint egyéni üdvözetek.

A könyv az egész *nagygyűlés lefolyását* napról napra részletesen és jegyzőkönyvszerűen közli (105—288. o.).

Fontos és terjedelem tekintetében is jelentős része a könyvnek a 17 fejezetből álló *függelék* (291—520. o.). Ez gyűjti össze az elhangzott fontosabb előadásokat, a KB, a főtitkár jelentését, ismerteti a létrehozott új bizottságok munkakörét, a nagygyűléshez intézett fontosabb üzeneteket és üdvözeteket, közli a nagygyűlés résztvevőinek névjegyzékét, az elnökség, KB, a hit és egyházalkotmány bizottság, a nemzetközi ügyekkel foglalkozó bizottság tagjainak névsorát, az EVT és az előbb említett két bizottság szervezeti és működési szabályzatát. A tartalmas könyv betűsoros tárgymutatóval végződik (521—524. o.).

A nagygyűlés megejtette az elnökség és a különböző bizottságok *újraavasztását*. Tiszteletbeli elnökké választották Dr. Visser't Hooft holland lelkészt, az EVT hosszú éveken át volt főtitkárát, az ökuménikus mozgalom kiváló szakértőjét. A hat tagú elnökség: German szeb ortodox patriarka, Dr. Lilje hannoveri evangélikus püspök, Dr. Niles ceyloni metodista lelkész, Dr. Payne angol baptista lelkész, Dr. Smith amerikai presbiterianus lelkész és Zulu, a dél-afrikai egyház püspöke.

A *Központi Bizottság* tagjainak létszámát a nagygyűlés az eddigi 100-ról 120-ra emelte. Nagy örömeinkre szolgál — és magyarországi prot. egyházaink nemzetközi tekintélyének elismerését jelenti —, hogy a KB tagjai között ott találjuk D. Káldy Zoltán ev. és Dr. Bartha Tibor ref. püspököket. Ugyancsak fontos magyar egyházi vonatkozásban, hogy különböző bizottságokba is beválasztottak magyar tagokat: az ökuménikus kérdésekkel foglalkozó bizottságba D. Dr. Ottlyk Ernő ev. püspököt, a társadalmi kérdésekkel foglalkozó bizottságba Dr. Nagy Gyula ev. teol. tanárt, a nemzetközi ügyekkel foglalkozó bizottságba (70 tagú) Dr. Tóth Károlyt, a ref. zsinati iroda vezetőjét, a hit és alkotmány 135 tagú bizottságba Dr. Vályi Nagy Ervin ref. lelkészt.

Új tagegyházakkal is bővült az EVT. A kenyai metodista, a dél-afrikai lutheránus, egyesült kongregacionalista és testvér-unió egyházakat rendes tagoknak, az afrikai protestáns és a kubai metodista egyházat pártoló tagoknak vették fel.

A nagygyűlés kimondta, hogy továbbra is általában öt évenként hívja össze a tagegyházakat világgyűlésre. A legközelebbi, sorban az *ötödik nagygyűlés* leghamarább 1973-ban, legkésőbb 1975-ben hívandó össze. A nagygyűlés kívánatosnak tartja, hogy erre az ülésre több nő, több laikus-

szakértő és több 35 éven aluli küldött kapjon meghívást ill. megbízatást. Több olyan kérdést, amely nyitva maradt (faji kérdés, ifjúság szerepe stb.) a nagygyűlés részben a KB-nak, részben pedig a különböző bizottságoknak és tanulmányi osztályoknak adta ki további kidolgozás céljából.

A nagygyűlés emblémája, Olof Hellström svéd művész rézmetszete, ott függött a nagygyűlés színhelyén és látható a most ismertetett könyv fedőlapján. Ez a jelvény az ökuménikus mozgalom klasszikus szimbólumát, a keresztet és a hajót ábrázolja. A kereszt függőleges része a hajóárbc, a vízszintes rész pedig horizontot tár fel. A keresztet körülvevő részek adják a vitorlát és a hajótestet. A vitorla jelenti a cselekvő egyház munkaterületét, az egész világot (oikumene). Az erősen kiemelkedő evező a kereszt középpontjához van erősítve. Az evező mozgást érzékeltet és az újra irányul: „Íme, én mindent újá teszek!” Ezt a metszetet a záróülésen Gundar Hultgren svéd érsek az EVT-nak ajándékozta.

II. A magyarországi egyházak hozzájárulása Uppsalához

Az uppsalai nagygyűlés lefolyásának vázlatos ismertetése után szólnunk kell röviden arról, hogyan készültek fel a Magyarországi Ökuménikus Tanácsban tömörült egyházaink a világ kereszténységének erre a nagy találkozására. Megállapíthatjuk, — és az EVT vezetői is megállapították — hogy ez a felkészülés alapos, rendszeres és átfogó volt.

1. A „Hit és egyházalkotmány” magyar tanulmányi csoport hatalmas, nemzetközi egyházi fórumoknál elismert, magas színvonalú teológiai tanulmányokkal segítette az EVT munkáját a lundi konferenciától a genfi (1966) konferenciáig. „Teremtés — újjáteremtés — egyház — történet” címen a nagygyűlés központi témáját részletesen dolgozta ki s angol és német fordításban eljuttatta minden tagegyházhoz, ill. résztvevőhöz (12). Az „Egyház és társadalom” magyar tanulmányi csoport pedig „Az egyház szociáletikai felelőssége korunkban” című tanulmányával járult hozzá az uppsalai nagygyűléshez (13).

2. Ökuménikus Tanácsunk nagy súlyt helyezett arra, hogy a nagygyűlés tanulmányi anyaga eljusson egészen a gyülekezetekig. Ezért körlevéllel fordult a gyülekezetekhez, amelyet 1968. pünkösd vasárnapján minden szószéken felolvastak. A pünködsi ígéhirdetések foglalkoztak a nagygyűlés főtémájával: „Íme, én mindent újjá teszek!” *Bűnbánati hetet* rendelt el (1968. máj. 27—jún. 1.), amelyen gyülekezteink lelkesei ígéhirdetési sorozatokban a nagygyűlés bibliai-tanulmányi anyagát ismertették, a júl. 7-i és 14-i istentiszteleteken pedig minden gyülekezet imádkozott a nagygyűlés munkájáért. Kedves figyelmesség volt az észak-amerikai magyar református egyház részéről, hogy minden magyarországi gyülekezet számára magyarnyelvű tájékoztatót küldött az uppsalai nagygyűléssel kapcsolatban. Ökuménikus Tanácsunk maga is több ízben tartott előkészítő tanulmányi ill. beszámoltató ülést a nagygyűléssel kapcsolatban.

3. Egyházi sajtónk nagy figyelmet és sok helyet szentelt a nagygyűlésre s folyamatosan és rendszeresen tájékoztatta lelkeszeinket és gyülekezteinket a nagygyűlés anyagáról (Theológiai Szemle, Lelkipásztor, Evangélikus Élet, a református egyház sajtója). Így pl. az Evangélikus Élet cikksorozatban ismertette a nagygyűlés főtémáját, a hat tanulmányi csoport témáját, valamint a nagygyűlés bibliai-tanulmányi anyagát. Közölte továbbá a nagygyűléssel kapcsolatos belföldi és külföldi körleveleket a nagygyűlés előkészítése során, a nagygyűlés után pedig az Üzenetet

és a Fogadalomtételt. A nagygyűlés magyar evangélikus küldöttei: D. Káldy Zoltán, D. Dr. Ottlyk Ernő püspök és Dr. Pálffy Miklós teol. tanár „Uppsalában láttuk és hallottuk” címen kilenc részből álló cikksorozatban, élményszerű beszámolóikban ismertették a nagygyűlés léggörét, legfontosabb előadásait és jelentéseit s mindjárt közölték értékelő megjegyzéseiket is a látottakkal és elhangzottakkal kapcsolatban.

4. Az előkészületek során Ökuménikus Tanácsunk egyházait meglátogatta Dr. Lukas Vischer, az EVT „Hit és egyházalkotmány” titkárságának igazgatója és kísérete (1968. jan. 31—febr. 9.), továbbá Dr. Blake, az EVT főtitkára (1968. márc.). Ezek a személyes találkozók mindkét fél részéről hasznosnak bizonyultak.

III. Rövid összegzés

1. Először is meg kell állapítani, hogy az EVT fennállásának 20 esztendeje alatt több vonatkozásban *pozitív fejlődést* mutat. Ez azzal függ össze, hogy e világszervezet tagjainak túlnyomó többsége kezdi felismereni, hogy teológiai és nem teológiai vonatkozásban egyaránt az egész embert, az *egész emberiséget* kell szeme előtt tartania, ha nem akar lemaradni a rohanó világban. Ez pedig azt jelenti, hogy párhuzamosan és egyidejűleg figyelnie kell azokra a társadalmi, gazdasági és politikai kérdésekre, amelyek ma emberek százmillióit foglalkoztatják keleten és nyugaton, északon és délen. E tekintetben nagyot lépett előre az EVT, különösen az 1966. évi genfi „Egyház és társadalom” világkonferencia óta. Ezt az örvendetes tényt tükrözi több elhangzott előadás, hozzászólás, jelentés és a kiadott nyilatkozatok Vietnam, Közel-Kelet, Nigéria—Biafra ügyében. Az a véleményünk azonban, hogy a jövőben ezekben a kérdésekben — elsősorban az igazságosság, faji megkülönböztetés, éhség, emberi jogok és béke kérdésében — az EVT-nak még tovább és bátrabban kell előre lépnie. Az a reménységünk, hogy a soronkövetkező KB-i és egyéb bizottsági ülések ezt meg is fogják tenni.

2. Feltétlenül biztosítani kell az *ifjabb generáció* nagyobb részvételét és szerepét az EVT munkájában. A mostani nagygyűlésen már 127 ifjúsági résztvevő volt a világ minden tájáról. Most még nem volt szavazati joguk, de felszólalhattak, javaslatokat tehettek és — demonstráltak. Egy szabadtéri istentiszteleten Stockholmban kérdéseket intéztek a főtitkárhoz a keresztyénség egységéről, szociális felelősségéről, a békéről és faji kérdésről, a vietnami háborúról. A záró istentiszteletre pedig táblákkal vonultak be, amelyeken ilyen feliratok voltak: „Töröljétek el a faji gyűlöletet!”, „Szüntessétek meg az éhséget a földön!”, „Teremtsetek társadalmi igazságosságot!”, „Legyen vége a vietnami háborúnak!” A nagygyűlés kilátásba helyezte, hogy a legközelebbi világtalálkozóra több 35 éven aluli fiatalt hív meg és választ be bizottságokba is. Az uppsalai fiatalok megmozdulásából levonta a szükséges következményt a Lutheránus Világszövetség Végrehajtó Bizottsága, mert az 1970-re tervezett portogalegrei világyűlésre a 205 küldöttn kívül 55 ifjúsági küldött részvételét is biztosította. Hasonló elgondolások születtek az uppsalai nagygyűlésen a *nők és laikusok* részvételének kiszélesítésére is.

3. A *római katolikus egyház megjelenése* az EVT nagygyűlésén is az újabb megnyilvánulások közé tartozik. Az ülésen 15 róm. katolikus megfigyelő jelent meg, felszólalási joggal. A nagygyűlés előtt már olyan „optimista” hangok is hallhatók voltak, mintha a római katolikus egyház is be akarna lépni az EVT-ba. Tucci jezsuita páter előadása a plénum előtt békülékenynek és közeledőnek látszik, de ez a páter „egyéni

megnyilatkozása” volt, ahogyan azt ő maga is igyekezett előre bocsátani. Csakhamar azonban nyilvánvalóvá lett, hogy a róm. katolikus egyház hivatalos álláspontja sem az egység kérdésében, sem pedig fontos részletkérdésekben (vegyesházasság, interkommunió) nem változott. Elég, ha ebben az összefüggésben VI. Pál pápa néhány korábbi nyilatkozatára és állásfoglalására (Bogota, „Humanae vitae”), vagy a nagygyűlés megnyitása előtt (1968. jún. 30.) tett kijelentéseire gondolunk. Ezekből kitűnik, hogy fennáll még a „nagy kerítés”, amely a római katolikus egyházat elválasztja a többi keresztyén felekezetektől nemcsak hitelvi, hanem gyakorlati, „diakóniai” kérdésekben is. Mégis megvan az a reménységünk, hogy a „Hit és egyházalkotmány” keretén belül létrehozott vegyes bizottságnak — amelyben helyet foglalnak római katolikusok is — munkája nem lesz hiábavaló.

4. A nagygyűlés munkájának értékelése részben már megindult. Egyházi sajtónkban (Evangelikus Élet, Teológiai Szemle) is olvashatunk reflexiókat a nagygyűlés egyes előadásaival, jelentéseivel kapcsolatban. Természetes azonban, hogy ennek az értékelő munkának a jövőben is folyamatosnak kell lennie, mégpedig olyan formában, hogy ne csak egyszerűen kritizáljunk, hanem igyekezzünk még jobban dolgozni a magunk területén és a nagygyűlés tanulságait egyházunk, gyülekezetünk javára minél gyümölcsözőbben hasznosítani.

IV. A munka tovább folyik

1. Amikor az EVT IV. nagygyűlésének főtémájául választotta: „Íme, én mindent újjá teszek!” igét, akkor igen jól választott, mert felismerte azt a tényt, hogy a rohamosan változó világban csak az állandóan megújuló egyház tudja Istentől rendelt hivatását betölteni. Ennek a megújulási folyamatnak soha nem szabad megállania, vagy szünetelnie. Jól fogalmazza ezt meg a nagygyűlés Üzenete: „Az ökuménikus mozgalomnak bátrabbá kell lennie. Jobban meg kell felelnie az egyházak tulajdonképeni életének. Egyházainknak fel kell ismerniök, hogy ez a mozgalom megújulásra kötelez minket.”

2. Magyarországi evangélikus egyházunk vezetősége lelkészi karunknak, gyülekezeteink életének ezt a megújulását az elmúlt év őszén megindított *teológiai konferenciáknak* segítségével is elő akarja mozdítani. Az első ilyen teológiai konferencián (Gyenesdiáson, 1968. szept. 25—27.) az előadók: püspökeink és teológiai tanáraink éppen az elmúlt évben lezajlott két nagy világkonferencia: a III. Keresztyén Béke Világgyűlésnek és az EVT IV. nagygyűlésének legjobban előre mutató, az egyház megújulását szolgáló előadásaiból kiindulva vonták meg hazai egyházi viszonylatban az előttünk álló feladatokat. Hisszük, hogy ezek a konferenciák valóban megmozgatják lelkészi karunkat, gyülekezeteinket a megújulás irányában. Ugyanakkor soha ne feledkezzünk meg arról a fontos körülményről, amelyet D. Káldy Zoltán püspök így fogalmazott meg: „Új és bátor döntéseket csak akkor tudnak a különböző egyházak képviselői hozni és azokat meg is valósítani, ha engedik, hogy egyházaikon végbemenjen az 'újjá levés'. Csak az újjá lett egyházak tudnak jó eszközei lenni Istennek, aki nemcsak 'ama napon', hanem már most is munkálja az újat a mi világunkban is” (14).

Imádkozzunk azért, hogy tudjunk engedelmes eszközei lenni és maradni Isten mindent megújító Szentlelkének!

Mekis Adám

(Rövidítések: LP=Lelkipásztor, ThSz=Theológiai Szemle, EÉ=Evangelikus Élet)

1. A nagygyűlés Üzenetének és Fogadalomtételének szövegét l. az EÉ 1968. évi 31. sz.-ban, ill. a LP 1968. szept. (513—514. o.)
2. A nagygyűlés előkészületeiről, a résztvevőkről és összetételükről, a megnyitó istentiszteletről részletesen beszámolt D. Káldy Zoltán az EÉ 1968. évi 31. számában.
3. A nagygyűlés idevonatkozó határozatát közli a ThSz 1968. évi 9—10. száma Dr. Bakos Lajos ref. püspök értékelésével (263—269. o.)
4. A nagygyűlés munkarendjéről beszámolt és egyes előadásokkal kapcsolatban értékelést adott D. Káldy Zoltán az EÉ 1968. évi 32. számában.
5. A LP 1968. szept.-i száma közölte a vietnami nyilatkozatot (515—516. o.). Mindhárom nyilatkozat megjelent az EÉ 1968. évi 34. számában, értékelő megjegyzésekkel.
6. Az elnöki jelentést részletesen ismerteti az EÉ 1968. évi 33. számában Dr. Pálffy Miklós.
7. Az előadást részletesen ismerteti és értékeli D. Dr. Ottlyk Ernő az EÉ 1968. évi 35. számában.
8. A LP 1968. okt.-i száma teljes egészében közölte ezt az előadást (580—592. o.). Ugyancsak ismertette az előadást D. Dr. Ottlyk Ernő az EÉ 1968. évi 37. számában.
9. A jelentést részletesen ismertette az EÉ 1968. évi 33. számában Dr. Pálffy Miklós.
10. Az előadást részletesen ismertette és értékelte az EÉ 1968. évi 38. és 41. száma.
11. Az előadást részletesen közölte az EÉ 1968. évi 45. száma.
12. Ez a tanulmány megjelent a ThSz 1968. évi 7—8 számában (195—214. o.).
13. Ez a tanulmány is megjelent a ThSz 1968. évi 11—12. számában (327—334. o.).
14. Idézet D. Káldy Zoltán „Mindent újjá...” cikkéből a LP 1968. évi jún.-i számából (322. o.).

UTUNK ÉVKÖNYV 69

A Romániai Szocialista Köztársaság Írószövetségének lapja, az „Utunk” kiadásában megjelent Kolozsváron az UTUNK ÉVKÖNYV 69, amely 352 lapon elbeszéléssel, verssel és cikkel, valamint több mint száz, részben színes képpel nagyszerűen mutatja be a romániai magyar kultúrát. Az évkönyvet olvasóink figyelmébe ajánljuk, és a szerkesztő kísérő levelének közlésével ismertetjük: „Mi úgy véljük, hogy idei évkönyvünk, amely sorrendben mindössze második — tavaly adtuk ki az elsőt — reprezentatív kiadványa a romániai magyar kultúrának. Kilencvenöt romániai magyar író vonultatunk fel évkönyvünkben a legidősebb nemzedéktől a legfiatalabbakig, és külön alá kell húznom, hogy mindegyik ere-

deti írással szerepel az évkönyvben. Számunkra nagy jelentőséggel bír az is, hogy évkönyvünkben átfogó képet nyújtunk nemcsak mai irodalmi frontunkról, hanem a két világháború közötti romániai magyar irodalom legrepresentatívabb képviselőiről. Huszonhárom mai író vallomását közöljük évkönyvünkben, huszonhárom jelentős íróról, akik már nem élnek, ezek a vallomások nemcsak hogy közel hozzák mai olvasóinkhoz ezeket az alkotókat, de minden bizonnyal méginkább felkeltik kiadóink érdeklődését irántuk. Emellett évkönyvünkben felvonul a romániai magyar képzőművészet is, minden jelentős művésznk egy-egy reprezentatív munkával szerepel kiadványunkban. Dokumentáris értéke van évkönyvünk képanyagának, amely gazdagon illusztrálja a két világháború közötti magyar irodalmi életet, úgyszintén annak a kilencvenöt életrajznak, amely bemutatja évkönyvünk szerzőit. Reméljük, hogy évkönyvünk érdeklődést kelt az ottani magyar olvasók között és sor kerülhet esetleges megrendelésre. A megrendelést a Cartimex ottani ügynökségén lehet megejteni. Cím: Budapest, KULTÚRA Postafiók: 149. Öszinte tisztelettel: Mikó Ervin."

A Jézus-hagyomány a néprajztudomány szempontjából

Thorleif Boman könyve

Th. Boman oslói lelkész, újszövetségi kutató már 1952-ben feltűnt „Das hebräische Denken im Vergleich mit dem griechischen” című könyvével, amely néhány év alatt négy kiadást ért el. Saját szavai szerint ez a könyv előmunkálata újabb átfogó jellegű könyvének, amely „Die Jesus-Überlieferung im Lichte der neueren Volkskunde” címen jelent meg (Vandenhoeck, Göttingen, 1967. 259 lap). Ebben a Jézusra vonatkozó hagyomány új elemzését végzi el a legújabb néprajzi kutatások eredményei alapján. Az Ó- és Újtestámentum formatörténeti kutatásának úttörői, H. Gunkel, M. Dibelius, K. L. Schmidt és R. Bultmann, eredetileg szintén az akkor újkeletű néprajzkutatás módszerét alkalmazták, de később már nem vették figyelembe annak újabb eredményeit, és így feltevéseikben tovább hordozzák a kezdeti néprajzkutatásnak azt a romantikus szemléletét, hogy a nép mint kollektívum a népi hagyományok teremtetője, alakítója és továbbadója. A formatörténeti irányzat szerint ezt a szerepet a jézusi hagyománynál a gyülekezet tölti be, amely ezt a hagyományt megalkotja és továbbadja.

Az újabb néprajzi kutatás azonban megállapította, hogy „a kollektív alkotás képtelenség”, s a szájhagyomány megalkotása és továbbadása is mindig néhány személyiség dolga volt. „Míg régebben az a nézet uralkodott, hogy a szájhagyomány úgy terjed, mint ahogyan a víz gyűrűzik, addig ma már tudjuk, hogy azt nagyon kevés hagyományhordozó közvetíti. A mondatok továbbadása attól függ, hogy akad-e valaki, aki képes a mondatokat emlékelni és előadni: ilyenek azonban mindig kevesen vannak.” Újszövetségi szempontból jelentős az a felismerés is, hogy míg a formatörténeti irány szerint a Jézusi hagyomány egyes önálló történetekből és mondasokból rakódott össze, addig a néprajzi kutatás szerint „a történeti személyiség egyes élményeit, tetteit és szavait a népi hagyományban nem egyenként adják tovább, hanem csak nagyobb összefügg-

gésben tartják emlékezetben és beszélik el. A hős kezdettől fogva mint személyiség állt az elbeszélők és hallgatók szeme előtt, és róla beszéltek még akkor is, ha egyes tetteit dicsőítették és szavait idézték. Formatörténetileg a személyről alkotott kép a monda kiinduló pontja, nem egyes szavai, tettei és élményei.

Az *Újszövetségre alkalmazva* ezeket a felismeréseket Th. Boman szerint mindenekelőtt fel kell számolni a hagyományt teremtő gyülekezet elméletét: „Egy példázatnak, allegóriának vagy mondásnak mindig *egy* személy az alkotója.” Ha nem Jézus, akkor más valaki, és ezért aki a hagyomány valamelyik részét nem Jézustól származtatja, az „köteles két dolgot valószerűsíteni: 1. hogy van ilyen alkotó személyiség az adott helyzetben, 2. hogy ilyen szavakat Jézus szájába lehetett adni, és hogy ezt a hagyomány hordozói jóvá hagyhatták.” Th. Boman szerint gyökeres revízióra szorul az a formatörténeti elmélet is, hogy az evangéliumok és ősgyülekezet kerygmaticus anyagát tartalmazzák. Kimutatja, hogy az apostoli igehirdetésben jelentős helyet foglalt el az Ótestamentum idézése, de a keresztyén igehirdetés csak a század végén jutott el Jézus szavainak és még később tetteinek idézéséig: „Mármost valóban van az Újszövetségben kerygmaticus Jézus-hagyomány, ezt azonban nem a szinoptikus evangéliumokban találjuk, hanem a levelekben és a Cselekedetek könyvében.” A szemtanú apostolok ritkán idézik Jézus szavait szó szerint, ők a tartalomhoz voltak kötve, és így prédikálták Jézust. Ez magyarázza Th. Boman szerint János evangéliumának azt a sajátos eljárását, hogy tanítványnak mondja magát, és mégis nyilvánvalóan a maga szavaival beszélgeti Jézust. Jézus történetének elbeszélésére az apostolok mellett evangélisták működtek, akik az apostolok nyomán mint jó elbeszélők kiválogatták és előadásra alkalmas formába öntötték a jézusi hagyományt. Innen nézve új megvilágítást kap pl. Márk evangéliumának abrupt befejezése is: az evangélista csak az üres sírig mondta el Jézus történetét, és itt megállt, hogy átadja a szót az apostolnak, az apostoli kerygmának a feltámadt Jézusról. „Az őskeresztyénségben tehát két különböző hagyományvonal volt: a kerygmaticus hagyomány, ti. az apostoli tanítás, amely lapidáris mondatokban hirdette a názáreti Jézust, és az elbeszélők hagyománya, amely Jézus szavairól és tetteiről, valamint a szenvedéstörténetéről is tudósított.”

Az *evangéliumi hagyomány kialakulását* Th. Boman ezek után úgy gondolja el, hogy az apostolok először a szenvedéstörténet elbeszélését állították össze, a hellénista körök azonban az Úr szavait gyűjtötték, mert abban Jézus istenfiúságának kétségtelen jelét látták. Mivel azonban az apostolok szerint Jézus istenfiúsága távolról sem volt ilyen egyértelműen megállapítható életében — erre maguk is emlékeztek —, az ő indításukra jött létre a Márk-féle evangélium, amely éppen ezért sajátos ellentmondásossággal mutatja be a hatalommal rendelkező, de mégis rejtett Messiást. Külön szerepet kapnak a hagyomány kialakításában a nők és később István vértanú köre, valamint egy jeruzsálemi zsidókeresztyén: ezekre vezethető vissza Máté, ill. Lukács külön anyaga. Sok érdekes szempontot vet fel Th. Boman Pál, Péter és István vértanú teológiájának elemzése közben, több részlettanulmányt is épít bele könyvébe az emberfiáról, a korinthusi pártokról. Jézus utolsó szavairól stb., amelyek ismertetésére azonban már nem térhetünk ki.

Th. Boman saját szavai szerint „teológiailag mindig hontalan volt”. Könyvén is meglátszik, hogy nem a német újszövetségi kutatás útjain jár. Megállapításai ezért újszerűek és új kérdéseket is vetnek fel, de éppen ezért érdekesek és értékesek.

Dr. Pröhle Károly

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 3. VASÁRNAP

Ézs 64,7—8.

TEREMTMÉNY VAGYOK!

1. Az igeszakaszról

„Trito—Ézsiás” könyvéről a következő tartalmi summázás mondható el: A nép könyörgése és panasza, Isten válasza az egyetlen kivezető út a megszabadulásra. Ennek az egységes egésznek kicsiny töredéke a vasárnapra kijelölt igeszakasz. Benne van minden, ami Ézsaiás próféta könyvének lényeges mondanivalója: Felismeri, hogy az ÚR az Atya, a világ Teremtője, akinek mi népe vagyunk (vagy lehetünk), s mi, emberek nem vagyunk többek, mint teremtmények, kik imádkozhatunk a jövődő reménységért.

7—8. v.: Anyag vagyunk, akiket Isten formált emberré. Kezének műve vagyunk, semmi több. De nem jogosít ez a tény arra, hogy Istent, mint alkotót tegyük vétkessé, hibássá a mi bűneinkért. A korabeli felfogás és a fazekasság törvénye szerint az alkotó felel a műért. (R. Rober.) Teremtmények vagyunk, kiket vétkesből egyedül az Alkotó szabadíthat meg, ha ránk tekint kegyelmével. Különös finomság és teológiai mélység rejlik abban, hogy a 7. versben ugyanazt a kifejezést (waw adv.) használja, amit a panaszsoltárokból találhatunk. Ott a panaszból a bizalom kifejezésére, mint átlépésre használja. Itt, „a mi Atyánk vagy Te”, mondatban a bűnredöbbenés utáni bizalom Istenben az, amit bevezet. Mint 63, 16-ban, itt is Atyjához fordul szorongattatásában Izráel. Bűnének terhe, nyomasztó súlya alatt a Teremtőt keresi. Tudatos formálódás ez, hiszen felismerte Istenben az Alkotót. A teremtettség itt ugyanolyan értelemben szerepel („kezed munkája.”), mint a 139. zsoltárban: bizalmat, biztonságot, védettséget jelent (v. ö. Zs 139, 23—24. v.).

A 8. versben levő könyörgés a bűnre döbbenés eredménye. Isten nem mellőzi egyszerűen népe vétkét. Isten haragját ők maguk szították fel. Bűneiknek elkerülhetetlen következményei vannak. Az elkövetett bűnök bocsánata életlehetőség, feltétel, Izráel számára. A bűnök bocsánatát akkor érzi és tapasztalhatja Izráel, ha Isten rájuk tekint. Ezért kéri a próféta Istent: „Íme lásd, kérünk...” A kérés komolyságát megerősíti az a tény, amellyel a próféta „érvei” a bocsánatért: „Mindnyájan a Te néped vagyunk.” Szükségképpen úgy érzi az ember, hogy ehhez a könyörgéshez tartozik logikailag az előző fejezetből a 63, 17/b is. E szakasz eredeti helyén minden különösebb összefüggés nélkül áll. Itt azonban paralel-érvként jó helye van. A könyörgő híváshoz: „Íme lásd” szorosan kapcsolódik: „Térj meg...” — mármint térjen vissza Isten Izráelhez. A prófétai „érv”, „mindnyájan a Te néped vagyunk”, szükségkép-

peni paralelle: „... a te szolgálédért.” (C. Westermann). Isten kegyelmét elnyerni csak úgy lehet, ha felismerem önmagam valóságát. Mi vagyok? Ki alkotott? Ki az, akit megbántottam? El kell távolítani minden emberi gögöt, minden falat, mely eltakarja előttem életem igazi lényegét.

2. A szószék felé

A Népsport tudósítója Brazíliából közölt cikkében leírja, hogy a lenyűgöző városon gépkocsin áthaladva a felhőkarcolók és egy hatalmas betonfal között vezet az autópálya. Megkérdezte, miért húzták ezt a falat? A kísérő elmondotta, hogy e fal mögött húzódik kilométeres meszeseségben a nyomornegyed. Jobb megoldás ez, mint felszámolni, hiszen az hihetetlen összeg lenne. A külföldinek azonban nem kell mindent látnia. Ezt az ígét sem lehet megérteni és prédikálni, ha nem bontom le a „falat”, amit én magam húztam Isten és én közém. Őszintén ki kell tárulkoznom. Tudomásul kell vennem, hittel, mint teremtménynek, hogy Isten előtt állok és könyörgök.

1. KÖNYÖRGŐK ézsaiási felismerésért: „Atyánk vagy Te... a mi alkotónk.” Isten szereti a világot és az embert. Szereti annak ellenére, hogy bűnös. Nem menekül tőlünk, hanem ránk tekint. Isten nem tagadja meg művét. Minden más mester szégyellné és messze eltávolodna tőle, ha úgy viselkedne, mint ahogyan a teremtetség teszi (W. Lüthi). Isten nem tagadja meg azt, amit teremtett, mert ez az Ő világa és Ő a világ Atyja. Nehéz ezt megérteni, elfogadni, még nehezebb szavakba önteni. Az elmondani, magyarázni akarás talán még érthetlenebbé tenné. Ebben számunkra csupán a tényállás magva marad: Atyánk és Teremtőnk az Isten. (Jézus is így tanít imádkozni: „Mi Atyánk...”). Hogy Isten nem tagadta meg Atyaságát és Teremtő voltát, s megismertette magát teremtményeivel — ez egyetlen alapja szeretetének. Ezt érzi a próféta is, s ezért könyörög, imádkozik bizalommal hozzá.

Ez nem egyszerűen magától értetődő. Az Istenhez való könyörgés mindig szent félelmet kell, hogy keltsen bennük. Szinte rémült kiáltás az Isten Atyaságának felismerése: gonosz gyermekként kell hívnom.

2. KÖNYÖRGŐK világos látásért: „...kezed munkája vagyunk mi mindnyájan.” Gen 1, 1: „Kezdetben teremté Isten az eget és a földet.” — Ez a kezdőszava Bibliánknak. Isten a Teremtő. A világ, s benne az ember ismerése. Ez nem világkép kérdése, hanem az Istenben való hit iskolájának első leckéje. Sokat változott a külső ember. Divatosan öltözik, modern lakásban lakik, ősi közösség helyett szocialista társadalmat építhet. Elméje hallatlan dolgokat produkál, technikája a Holdat ostromolja. Ég és föld az ősi ember és a mai között. A hallatlan fejlődés és nagyszerű életlehetőségek ellenére a mai embernek tudnia, hinnie kell: „Kezed munkája vagyunk.” Semmivel többek!! A próféta könyörgésében Izráel vallásának egyik alappilléreire hivatkozik, amikor kijelenti Isten színe előtt, hogy Ő a teremtője és alkotója mindennek. Ennek a hitbéli alapigazságnak a vallásával kéri Isten haragjának távozását. Isten elég hatalmas arra, hogy ne haragudjon bűneinkért, hanem a bűnbocsánat kegyelmével fogadjon népévé. A prófétának ezel az a szándéka, hogy ébressze, elvezesse népét az akkori bűnök okozta helyzet tisztánlátására. A mi igehirdetésünknek is célja, hogy híveinket segítsük a mai élet problémáiban helyesen látni, tájékozódni. Ehhez felhasználhatjuk a próféta helyes látását, ki alkotónak vallja Istent, aki nemcsak szemléli az eseményeket, látja bűneinket, hanem szervesen benne él a világban, a mi életünkben: mint teremtményeken keresztül, rajtunk keresztül is irányítja a világ eseményeit.

3. KÖNYÖRGŐK biztonságérzésert: „A Te néped vagyunk.” Istennek népe vagyunk?!? Lehetünk! Isten erre hívott el bennünket. Lehetünk az Ő népe, ha akaratát cselekedve megtartjuk azt, ami ránk esik a vele való szövetségben. Íme a nagy lehetőség: megvallva bűneimet, felismerve álnokságaimat kérhetem Istent, hogy tegyen méltóvá a kiválasztottságra. Hogy népe vagyunk, ez azt jelentheti életünkben: eljegyzett bennünket, meghallgatja könyörgésünket. Mert népe vagyunk, azért hordozta el bűneinket Krisztus halálában, s ezzel örök szolidaritást adott velünk, a Hozzá imádkozókhöz. Ezért meg kell azonban látszania a keresztyén életen belül annak, ami jele, hogy Isten népének tagja lehetek (Miben kell meglátszania? Szerk.)

4. KÖNYÖRGŐK helyes tájékozódásért: lássam földi hivatásomat, hogy teremtett ember vagyok, s feladatom méltóvá lenni a teremtő szeretetéhez. Látnom kell, hogy Isten sem húzódik vissza a világtól, hanem benne él, cselekszik minden eseményben. Kiegészíthetjük alapigénk mondanivalóját azzal az újtestamentomi ténnyel, hogy Isten a teremtett világot, benne az embert nemcsak megalkotta, kormányozza, hanem szereti is, megmenti életét, s reménységgel ajándékozta meg Krisztusban. Minél többet tudunk mondani Isten teremtő és mindent átfogó szeretetéről, annál jobban tudjuk inspirálni a gyülekezetet arra, hogy nyíltan, szolgálóan forduljon a világ, társadalmunk mai kérdései felé. Helyes tájékozódásunkhoz hozzátartozik, hogy Isten nem valami csodálatos módon, hanem emberek szolgálatán (itt a próféta könyörgése) keresztül ébreszt arra rá, hogy teremtményei vagyunk. Így láthatjuk azt is, hogy a világ sorsát, s benne életünket is kezében tartja. Mi csak úgy tudjuk teremtettségbeli hivatásunkat teljesíteni, ha Isten népéhez méltóan munkálkodunk: Isten mindent átfogó és teremtő hatalmára tekintve hívó góg és előítélet, minden polémia nélkül tudunk összefogni mindazokkal, akik az emberiség javát szolgálják. Nekünk azonban nemcsak helyesen kell tájékozódnunk, hanem járnunk is kell a helyes úton. Így lesz csak hitele imádkozó életünknek és bizonyosságtevésünknek.

Solymár Péter

Laikus kérdések és szempontok Ézs 64,7—8-hoz

Ézsaiás, ill. próféták idejében közvetlen volt Isten és a próféta kapcsolata? „Beszéltek” egymással? Hogyan képzeli a próféta, hogy Isten az ő kérésére megbocsátja a nép bűnét? (1c) — Isten népe kivételes helyet kapott Istennél. Ezért különleges elbánást is várhat? Ha igen, akkor ma is áll ez? Vagy Jézus keresztfeszítésével elveszítette Isten népe ezt a helyzetét? Lehet ez az imádság a keresztyénség könyörgése? (1c) — Mi az összefüggése a „Ne haragudjál” kérésnek az előbbiekkal? (12) — Isten és ember viszonyának szép megrajzolása ez az örökérvényű üzenet. Isten korlátlan hatalmú Teremtőnk, de szerető Atyánk is, akinek kegyelmében bízhat a bűnös ember. Hangsúlyos Isten kegyelmének megmutatása: népévé lehetünk. Szeretnék hallani arról a helyzetről, amelyben ez az üzenet elhangzott. (12) — Milyen közel vannak e szavak úrvacsorai gyónó imádságunkhoz! A már bekövetkezett váltságról Ézsaiás még nem beszélhetett, de már „Atyánkhoz” folyamodott. Az egész népért könyörgött. Krisztus ismeretében ma talán így imádkozhatnánk: „Atyánk, te nem ilyenekké akartál teremteni minket; a bűn tett ilyenekké. Fogadj el minket, engem, „amint vagyok”, Krisztus érdeméért! Engedd, hogy újra népévé lehessünk!” (12)

1. MÓZ 39,1—5

A vasárnap jellege: Isten hívása és földi hivatásunk. Az oltári igeként kijelölt óegyházi evangélium Lk 6, 36—42, legfeljebb csak úgy szolgálhat kapcsolópontként, ha meghalljuk belőle Jézus Krisztus megtérésre hívó szavát, amellyel ki akar mozdítani irgalmatlanságunkból, szeretetlen ítélgetésünkéből, és így kíván önvizsgálatot, József történetének e szakasza is lehet önvizsgálat elősegítője ezen a vasárnapon *földi hivatásunkat illetően*. A Lelkipásztor szerkesztőjének tanácsait megszívvelve (Lp. 1968 szept. szám 527 kk) kísérleljük meg felkészülésünket az igehirdetésre három fázisban: 1. Szemünk a textuson. 2. Fülünk a gyülekezeten. 3. Gondolataink beindítása a prédikáció irányában.

Szemünk a textuson

Kétségtelenül nehéz helyzetben vagyunk József történetével kapcsolatban abban a vonatkozásban, hogy homiletikai feldolgozást nem találunk, a magyar perikoparend B. sorozatának ótestamentumi ígéit még nem dolgoztuk fel eddig s az általam ismert prédikációs publikációkban sem szerepel József történetéről szóló igehirdetés. Textusunk megértéséhez is fontos szem előtt tartanunk, *József egész történetére* kell figyelnünk, erre a héber elbeszélő irodalmi mesterműre, amely bővítködik érdekfeszítő leírásokban, színes lélekrajzban, az egyiptomi háttér megismertetésében. A József történetek hálás elbeszélő anyagot jelentettek az egykori zsidóságban éppenúgy, mint századunk világirodalmában. Gondoljunk a 4 kötetes József ciklusra Thomas Manntól, amibe Th. M. egy életrajz írója, Hans Eichner szerint a szerző nemcsak a bibliai Józsefet, hanem az európai emberideált is, a kalokagathia ideálját — beledolgozta: test és szellem, szépség és bölcsesség, erő és fegyelmezettség József egy személyben.

A tradicionális értelmezés szerint József története Kr. e. 1680—1580 közé esik az ún. hykszoszok idejére. József a kananita Jákób és Rákhel fia, édesapja kedvenc gyermeke, akire testvérei irigyek, eladják csellel és így kerül Egyiptomba egy előkelő ember rabszolgájaként a mintegy 17 éves fiú. Lelkiismeretes és hűséges munkájával megszerzi gazdája bizalmát. Megalázott állapotában látszik meg igazán, mit jelent Isten őrző hatalma, megmarad nehéz körülmények között is Istennek hűséges, engedelmes gyermeke. Mélyből emeli magasba Isten, Egyiptom nagyhatalmú urává teszi, a birodalom második emberévé. Családjának és így népének is megmentőjévé válik. Néhány vonása Krisztusra utal. A gyűlölet elől kerül Egyiptomba, hozzátartozóin azok méltatlansága ellenére is segít, élete övéi között áldássá válik. Ilyen értelemben foglalkozik vele a Czeglédy-féle Bibliai Lexikon (623 kk.). Még pozitívabb az ismert újságíró Werner Keller közismertté vált könyvében (Und die Bibel hat doch recht 91 kk), a körülmények leírását éppenolyan korhűnek tartja, mint Józsefet történeti személynek, akinek nevét még ma is idézi egy Kairótól 130 km-re levő oázis, vagy a Nílus Bahr Jusuf csatornája és az arab ajkáról hallható József mondák a Nagy vezérről, ügyes szervezőről, nehéz időkben bölcs vezetőről, gazdasági szakértőről.

Sokkal problematikusabban tárgyalják József történeteit v. Rád (Theol. des ATs. I. 179 kk) Martin *Noth* (Geschichte Israels 7. §. Das Zwölfstämmesystem). Az Ev. Kirchenlexikon (II. 378) szerint a József el-

beszélések novellisztikus anyagot képeznek, egy összefüggő zárt irodalmi alkotásként. Az elbeszélés a költői bölcsesség anyaghoz tartozik, eredetileg is pedagógiai jellegű volt (v. Rad is!). A József történetek az ábrahám-i idők és a mózesi idők közötti kapocs szerepét vannak hivatva betölteni, hidat vernek az atyáknak adott ígéretek és az Egyiptomból való kivonulás közé, így kerültek bele a Pentateuchus anyagába (Noth is!). A történeti eredet homályba vész, az izraeli Credóba beépítve válik üdv-történeti jelentőségűvé. József nemcsak a gazdag egyiptomi rokon szerepét játssza, hanem az ősök megmentője is, aki azonban nem isten, csak Isten eszköze (1. Móz 50, 19—21). Nemcsak a megtartásban eszköz, hanem az ígéret földjének prófétája is és így Ábrahám—Izsák—Jákób-nak adott ígéret hordozója és továbbadója is (1. Móz 50, 24).

Egyes angolszász egeeták: David Donewy és Theodore Robinson (Abingdon Bible Commentary) egészen idealizált figurát látnak a József történetek főhősében, aki viszontagságok között is bebizonyítja, hogy méltó Isten és emberek bizalmára, lelke töretlen, a maga igazában mindig biztos, környezete egycsapásra megszereti, minden happy end-del végződik. Ő az a szerencsés rabszolga, aki fényes karriert fut meg: vizgasztalás az elnyomottak vagy rossz-sorsúak felé.

Kurt Frör (Biblische Hermeneutik 188 kk) óva int attól, hogy a József elbeszélésekből egy-egy részletet ragadjunk ki, mert ez csak a maga egészében tanítóelbeszélés (Lehrerzählung) és mai alakjában a salamoni bölcsesség irodalom didaktikus-pedagógiai célzatához áll közel. József az az ember, aki *istenhite miatt bölcs*, emiatt találja fel magát minden helyzetben (a „hokmá” praktikus bölcsességet jelent), istenfélelmé eligazítja az élet által felvetett kérdésekben és buktatókban. A mai fogalmazás bel tartozik az ósatyák történetének főtémájába: *A kiválasztott ember Isten vezetése alatt áll*. A sok színes, életes részletkérdés mind 1. Mózes 50, 20 összefogásában érthető: *Isten sok életet tartott meg általa*. Állandóan érzékelhetjük az ígéret (álom!) és a valóság közötti feszültséget, mégis a végén az ígéret valósággá válik, *Isten minden körülmények között hűséges marad ígéreteihez, csakúgy mint választottaihoz*. A mi problémánk most az, hogy a József történetét *egy* epizódján át értsük meg, s mondánivalóját a *mindennapi hivatás vonatkozásában* szóaltassuk meg. Ez az összefüggésből kiragadás egyik nehézsége textusunknak, a másik talán az, hogy nehezen hozható összefüggésbe Jézus Krisztussal, és így könnyen válhat általános moralizáló predikációvá ígehirdetésünk.

Fülünk a gyülekezeten

A) Vigyáznunk kell, hogy József beállítása, jellemének megrajzolása közben ne essünk a hibátlan szent bemutatásának hibájába. A Szentírás reálisan mutatja be Józsefet is. A túlságosan szép képeket nem szereti a mai ember, mert nem érzi igaznak. Józsefből se faragjunk glóriás szentet.

B) Ne vonjunk le olyan következtetéseket, hogy az istenes embernek csak sikerben, elismerésben és győzelemben van része, mert ez így nem igaz. Józsefnek is volt sok kudarca és félreértés körülötte.

C) Halljuk meg a reális mai kérdéseket, amik a hivatásteljesítés, munkaerkölcs körében felvetődnek, hogy a valóságos életet megcélözva szólhassuk mondánivalónkat. Nem a bajok, nehézségek pusztá emlegetését jelenti ez, hanem annak megmutatását, hogy nem vagyunk közömbösek társadalmi életünk iránt, hanem szeretettel, felelősen és segítőkész módon akarunk itt élni. Olyan hangra gondolok, mint amit az Ev. Élet húsvéti számában Görög Tibor esperes tollából származó írásban tapasztalunk.

taltunk (Az enyém-e, ami az enyém? 1969. április 6.). Nem sopánkodni kell azon, hogy sok a panasz a sok „lógás” miatt, a megbízhatatlan dolgozók miatt, a rontópálok garázdálkodása miatt, a rossz közszellem miatt, hanem meg kell mutatni a keresztyének feladatát ebben a vonatkozásban. (Konkrétül ez mit jelent? Szerk.)

Gondolataink beindítása a prédikáció irányában: Áldás lehetsz... (téma)

1. Turmezei Erzsébet verseskötete *Így leszel áldás* nemcsak címében, de több költeményében azt mutatja, hogy ott ahol éppen vagyunk, adott környezetünkben lehetünk áldássá, ha egyszer megértettük, hogy Istennek terve van velünk és Isten azt akarja, hogy az Ő erejével megálljunk a helyünket egyszerű hétköznapi életünkben, másokon segítve, a közöségbe beleilleszkedve. (Néhány más költemény címe, amire itt gondolok: Az a három év, Ne menjünk egyedül, Légy Krisztushordozó, A Harmadik, Áldott légy, áldott... Ilyen egyszerű?, Száraz ág, stb.).

2. Sok ember nehéz terhet jelent a közösség életében, a természetét, a szokásait, a bűneit nehéz elviselni. Valóságos átkot jelent az emberek között. Jézus Krisztusban az Isten áldása öltött testet, s Ő azt akarta, hogy tanítványai áldást jelentsenek az emberek között. Utolsó megjelenésekor ezért áldotta meg tanítványait. Ezért és így megy zsidókhoz és pogányokhoz pl. Pál is, mint áldáshordozó és áldást továbbadó: Rm 15, 29; Gal 3, 14.

3. A mi társadalmunk nem rabszolgatársadalom, mint az egyiptomi volt akkor, a mi munkánk nem rabszolgamunka. A gazdasági élet struktúrája, a társadalom berendezése nagyot változott 4 és fél évezred alatt, de az istenes ember munkához való hozzáállása, a maga helyén való helytállása változatlan, olyan mint Józsefé volt egykor. Ez az új társadalomban is változatlan lehet.

4. József környezete nem hitt az „ő Istenében”, de ez nem jelentette József számára azt, hogy ebben az „istentelen” környezetben nem végzi el rendesen feladatát, sőt megbízható, becstelen szolgálatával nemcsak magára, hanem Urára is felhívta a figyelmet: „Látta pedig az ő ura, hogy az Úr van vele.”

5. Nem mindig övezi annyi siker és elismerés a keresztyén ember munkáját, szolgálatát, mint azt József esetében olvashatjuk, de hisszük az áldás nem marad el és az „Úrban végzett munka” sohasem hiábavaló (1. Kor 15, 58).

6. A munkának és hivatásteljesítésnek inkább a terhét látjuk gyakran és veritékes voltáról beszélünk szívesebben, pedig nem felejthető, hogy van öröme is a munkának, van eredménye is. A lutheri hivatásethikán nevelkedett evangélikus lelkész nem lehet néma e tekintetben.

7. Textusunk kapcsán nem lehet elmondani mindazt, amit a lutheri hivatásethika tanít, de ami itt van, azt szólaltassuk meg. Harvey Cox szerint a mai bonyolult világunkban a legtöbb munka és foglalkozás nem olyan, hogy azt kapcsolatba lehessen hozni az Istentől nyert hivatással, így szerinte Luther álláspontja is túlhaladott: a mi dolgunk csak az, hogy a modern munka démonait izzuk és megtaláljuk az örömet munkánkban. Nem érzem szükségszerűnek, hogy a modern világban a keresztyén ember elveszítse felelősségérzését munkájában Isten iránt, valamint a kapcsolat teremtés lehetetlenségét napi munka és Istenbe vetett hit között. Sőt! (Mégpedig hogyan? Szerk.)

8. A presentia reális igére és szentségekre vonatkozó evangélikus tanítást ki kellene szélesíteni a tanítványok Krisztus-reprezentálása irá-

nyában. Ahol egy másik felé nyitott, másoknak szolgáló keresztyén ember él, ott pusztá létével Urát jeleníti meg, ott benne Ura van jelen. Potifár házában így volt jelen Józsefben az Isten, s lehet jelen környezetünkben általunk a Krisztus, így válhatunk modern Krisztophoroszokká. „Légy Krisztushordozó — segíts, hogy mindhalálig az legyek!” — Té mánk aktuális: *áldás lehets.*

Dr. Hafenscher Károly

Laikus kérdések és szempontok 1 Móz 39,1—5-höz

„Az Úr Józseffel volt”: a mi időnkben honnan tudhatjuk meg, hogy velünk van az Úr? Mihez van kötve az Úr jelenléte? Ha József istenfélő volt, miért kellett neki mégis ilyen nehéz életutat járnia? (13) — Mi vezette Potifárt, hogy főemberévé tegye Józsefet? Számításból tette ezt, hogy neki is jól legyen dolga, vagy talán ő is istenfélő volt, mint József? József kedvességet talált Potifár házában: hogyan találhat az Úr gyermeke kedvességet az emberek előtt napjainkban? Elgondolkoztató, hogy Józsefet otthonában nem szerették saját testvérei, Potifár házában pedig kedves és megbecsült volt. (13) — Miért kapott József olyan nagy áldást Istentől, hogy mások számára is áldássá lehetett? Az Úr áldása boldogságot jelent annak is, aki azt kapja, de általa környezetének is. Az Úr egyesek istenfélelméért megáldhat másokat, népeket is! (13) — Kik az izmaeliták? Hogyan nyilvánul meg a rabszolga József életén, hogy az Úr vele volt, és hogy ezért volt szerencsés? Miért volt az Úr Józseffel, és miért segítette meg őt ennyire? Ha az Úr Józseffel van, feltétlenül mások is látják-e „szerencséjét”? (33) — Honnét tudta Potifár, hogy ki segíti Józsefet, és ha tudta, miért bízott az idegen nép istenének segítségével és áldásában? Így van-e ez mindig, hogy az Úr „Józsefért” megáldja az „egyiptomi ember” házat is? Van-e ma is olyan ember, akit az Úr úgy szeret, mint Józsefet, és szerencsésé teszi-e őt és általa egy idegen házat? (33)

SENTHÁROMSÁG UTÁN 5. VASÁRNAP

Ézs 6,1—8

Exegézis

Ez a perikópa egy összefüggő szakasz megcsonkított része. Van értelme ennek a csonkításnak, mert ezáltal nem kell törődnünk a próféta küldetésének tartalmával. Így is nagyon gazdag a mondanivaló, amely a rövidítéssel sajátos hangsúlyt kap.

A próféta arról szól, amit „látott”. Ez azonban nem időtlen valami és nem is sajátos kifejezési módnak tekintendő: Uzziás király halála (Kr. e. 740) a megadott reális támpont. Volkmar Hertrich mondja (ATD 17, 94. lp): Uzziás neve úgy szerepel itt, mint Augusztus neve a karácsonyi történetben, vagy mint Pilátusé a Credó-ban. (? Szerk.) Az első verset úgy szokták értelmezni, hogy Ézsaiás a templomban látta az Úr megjelenését, de a hely kifejezetten nincs megjelölve. A küszöbök eresztékei, amelyek megreszketnek (4. v.), azonban nyilván a jeruzsálemi templomajtó eresztékei.

„Látta az Urat” Ézsaiás, de csak magas, királyi székéről és a templomot betöltő palástja szegélyéről olvasunk. „Isten nagyobb, mint a templom, ruhájának szegélye egymagában betöltötte a templomot, és a templom még a szegélyt sem tudta befogadni, mennyivel kevésbé magát Istent” — Luther. Magát az Urat Ézsaiás sem „látta”. A füst, mely betöltötte a templomot ezúttal nem Isten jelenlétét jelzi, hanem eltakarja inkább.

A szeráfokról kifejezetten csak itt olvasunk az egész Bibliában. Hasonló tartalmú leírásokat ugyan másutt is találunk különös lényekről, de ott nem nevezik őket szeráfoknak. A 2. vers úgy beszél róluk, hogy arcuk, lábuk van, a 6. vers kezükről szól. Az arc, kéz és láb alapján emberhez vagy angyalhoz hasonló lényekre gondolnánk, de szárnyukról is szó van és az Ószövetség nem beszél szárnyas angyalokról. Gottfried Voigt ószövetségi meditációiban (Der helle Morgenstern) azt ajánlja, hogy a prédikációban nyugodtan nevezzük őket angyaloknak, mert az angyaloknak egyrészt nem kell emberekhez hasonlóknak lenniük, másrészt az a döntő, hogy Istennek szolgálnak, és az, amit mondanak. A szeráfok szárnyukkal befedik magukat: az Úr előtt senki se mutatkozhat csupas� hétköznapi-ságában.

„Szent, szent, szent...” — kiáltják a szeráfok úgy, hogy megremegnek a küszöbök eresztékei. Ézsaiást nagyon szüksézávnak, a mi fantáziánkat pedig nagyon szegénynek érezzük itt. A szeráfok szavában az jut kifejezésre, amit magatartásukkal is kifejeznek: az Úr egészen más, mint a teremtet világ. Főlényes ura mindennek és mindenkinek. Büntetlenül nem közeledhet hozzá ember, de nem is tud hozzá jutni. Emberi szavakkal vagy emberi mértékkel hozzáférhetővé, megismerhetővé tenni nem lehet. A háromszori ismétlés éppen erre utal: Őt csak dicsérni és imádni lehet. Isten ugyanakkor emberek előtt hallat magáról ebben a világban, ezzel viszont átlépi azt a határt, amely az ember számára áthághatatlan. Megszólal és megláttatja magát, de sohasem az ember rendelkezik vele. „... dicsősége betölti az egész földet”: nincs helyhez, néphez kötve, ahogy Izráel gondolta.

Isten közelségében reszketve látja meg Ézsaiás az Úrtól való mérhetetlen távolságát és minden emberrel való azonosságát: bűnös ember, vagyis oka annak, hogy nem maradéktalanul Istené. Nincs mentsége sem magában, sem az emberi közösség tagjaként, sem a választott néphez való tartozása szerint. Még az oltár sem segít, amelynek közelében van. Az egyik szeráf szól és cselekszik, nyilván az Úr megbízásából: megtisztítja, bűnbocsánatot kap, nem jelképesen, hanem valóságosan. G. Voigt nem vonakodik hozzátenni: Jézus Krisztusért.

Az Úrnak követre van szüksége. Nem parancsot hall Ézsaiás, csak kérdést — és vállalja a feladatot, pedig nem is közölték tartalmát. Vállalja lendülettel, feltehetően arra gondolva, hogy a szeráfok szavából kell valamit tovább adnia.

Meditáció

1. Ma elképzelhetetlennek tartják — amin akkor nem ütköztek meg —, hogy Isten közvetlenül szól embereknek, szavak és látomás útján. A pneumatikus élmények régi sokaságával a Szentírás mai, szinte utolsó szóig rögzített merevségét szokták szembeállítani. Igehirdetésünk, keresztyénségünk sokszor valóban pusztá írástudomány lesz. Pedig nem egy könyv, hanem Krisztus számunkra a legfőbb mérték! Már Luther abból a szempontból vizsgálta az egyes iratokat, hogy menyiben hirdetik Krisztust. Az újszövetségi kánon kialakulásával kapcsolatban is fi-

gyelemmel kísérhető, hogy az iratokat tartalmi szempontból is felülvizsgálták. Még ha fenntartással is fogadjuk a személyes élményeket (ami szükséges), ezekkel szemben nem könyvvallás, hanem Krisztushoz való ragaszkodás van, ill. ennek kell lennie.

2. Ézsaiás látomása döbbenetes erejű élmény lehetett. Elgondolkozató viszont, hogy mennyire tartózkodóan számol be róla. Nem színes állóképet nyújt, hanem arra teszi a hangsúlyt, ami elhangzott, ami történt, ami lényeges tartalma az egésznek. A képek éppen azt fejezik ki, hogy szavakkal megfelelően ki nem fejezhető találkozás volt az. Ez figyelmeztetés az ígéhirdetőnek is: ne a látványossággal, hanem a tartalommal foglalkozzék.

3. Ez a kinyilatkoztatás lenyűgözően demonstrálja a különbséget Isten és a világ között, s világossá teszi, hogy az ember csak annyit ismerhet meg belőle, amennyit Isten megmutat. Isten titokzatossága megmarad a kinyilatkoztatás ellenére. Nem engedi meg, hogy az ember ismeretei kiegészítése érdekében spekuláljon. Hiszen ezen a módon nem ismerhet meg többet. Az az Isten, aki nem szorul rá erre a világra és az emberre (mert van elég ereje, van elég szolgálója, akik nem is tisztátalan ajkúak!), mégis kapcsolatot akar az emberrel: szól, megbocsát, szolgálá-tába állít. Lehetetlen kívánság tehát előbb meg- és kiismerni és azután dönteni magatartásunk felől. Nem mozdulatlan szobor ő, melyet körbe lehet járni és minden kötelezettség nélkül nézegetni — remélve, hogy egyszer majd tökéletesen megtudok róla mindent. Nem sztatikus valaki, hanem aktív, cselekvő, élő, mozgó. Előttünk zajlanak le cselekedetei, de mi csak keveset látunk belőle: vakságunk miatt is, mulandóságunk miatt is. A nagy filmből talán csak egy mozdulatot látunk, vagy talán csak egyetlen kivágott kockát, amelyen természetesen minden csak áll. Ennek alapján szeretnénk róla képet és véleményt alkotni. Lehetséges ez? Újra nem pereghetnek le előttünk az események, mert nem filmről, hanem Isten egyszeri cselekedeteiről van szó. Ezért figyelniük kell azokra, akik tanúi és elmondói az eddig történeteknek.

4. Azzal tisztában vagyunk, hogy a keresztyének is bűnösök. Nekünk is van alkalmunk a bűnbocsánattal való élésre, amelynek során Isten újjáteremt, de a bűn nem szűnt meg végképp. Még a bűnbocsánat vétele után sem állhatunk úgy a többi ember elé, mintha sohase vétkeztünk volna, vagy mintha mi már maradéktalanul Isten országának polgárai lennénk. Sok ígéhirdető úgy igyekszik közösséget vállalni minden hallgatójával, hogy nem második személyben prédikál (te, ti), hanem többes-számú első személyben (mi). Persze ez több, mint fogalmazási kérdés, ez magatartás dolga. Megvetéssel szólni hitetlenekről, bűnösökről, világról — ezt sajnos sok keresztyén szereti. De közéjük tartozunk, mert emberek vagyunk, mert azokkal a nehézségekkel, kérdésekkel mi is vívódunk és — így vagy úgy, ugyanazokat a bűnöket mi is elkövetjük.

5. Ézsaiás fiatalos hévvel és készséggel vállalta az ismeretlen feladatot. Isten nem írja le valami szolgálati szabályzat formájában a tenni-valókat. Sem lelkészek, sem keresztyének, sem az egyház nem valami szabályzatot, vagy speciális feladatot vállalnak, hanem az Urat, az ő szolgálatát. Sok mindent tudunk akaratóról, terveiről, de mindent nem tudunk. Viszont minden szükségesre fény derül a fenntartott kapcsolat során. Az győződik meg Isten erejéről, aki vállalja ezt a kapcsolatot. Ez eleven viszony: ugyanaz az Isten, de nem teljesen ugyanaz a feladata mindenkinek és minden kornak. Készen kell állnunk, mint egyénnek és mint közösségnek, hogy Urunk új, eddig ismeretlen feladatokkal bízson meg. A szolgálat alkalmára bizonyára nem kell sokáig várni, Urunk bő-

ségesen ad szolgáltatásra lehetőséget. Ebben a szolgáltatásban történik meg a csoda: bizonyosságot teszünk arról, akit nem ismerünk teljesen.

Téma: A titokzatos Isten kapcsolatot akar emberekkel.

Diszpozíció:

1. Isten szent, mégis szól hozzánk.
2. Vétkezünk ellene, de megbocsát.
3. Nem ismerjük és így állít szolgálatába.

Reuss András

Laikus kérdések és szempontok Ézs 6,1—8-hoz

Hogy is állunk a látomás, vagy vízió kérdésével, mennyire lehet komolyan venni? Ézsaiás egy egész életet tett rá, mi mai „racionalista” is-tenhívők viszont egészen kiiktattuk vallásunkból, mindjárt szektás rajongást sejtünk, ha valaki ilyenről beszél a gyülekezetben. Ahhoz hasonló történik itt, mint Jánossal a Patmosz szigetén, aminek a Jel. kv. lett az eredménye? (3) — A szent és félelmetes, az ijesztő és rettenetes Isten, a seregek Ura, hogy lehet azonos az Atyával, akiről Jézus beszél? Jézus óta szabad vagy nem szabad így gondolni Istenre? A teljes elvetése ennek a képnek nem okoz-e „haverkodást” Istennel? A túlságosan komolyanvétele nem visz-e messze a kegyelmes Istentől? Egy „istenélmény” leírása ez a szakasz. Leírásához Ézsaiás a korabeli vallásos kulisszákat használja fel, megpróbálja kifejezni a kifejezhetetlent. (3) — Ez az elhívás és küldés nem vonatkozik minden hivatásra és foglalkozásra. A vasárnap jellege: „Hívás bizonyosságtételre”, tehát nemcsak a lelkészek vannak elkötelezve a szájjal történő bizonyosságtételre. Ezt az elhívást és küldést mennyire lehet azonosítani a keresztségben kapott meghívással és küldéssel? (3) — Az Ótestamentumban gyakran olvassuk Isten megjelenéséről (Ábrahámnak, Józsefnek, Jákóbnak, csipkebokor, tűzoszlop, Illésnek). Ez a mostani sokkal fenségesebb: felemeltetett szék, egész templomot betöltő palást, szeráfok veszik körül. Miért van ez így? Kik a szeráfok? Miért fedik el szemüket és lábukat? Honnét támadt a füst: áldozati füst? Miért ijedt meg Ézsaiás, miért gondolja, hogy elveszett? Miért nevezik a szeráfok Istent a „Seregek Urának”? (33) — Milyen értelemben van telve az egész föld Isten dicsőségével? Erzékeli-e ezt mindenki, és hogyan? Azért jelent meg az Úr éppen Ézsaiásnak, mert őt akarta elküldeni? Az, hogy a szeráf az ajkát szénnel megégette, jelképes volt-e, vagy pedig tényleg azzal tisztította őt meg? Ézsaiás, a tisztátalan ajkú, elveszett bűnös az előbb még kétségbe esik az Úr láttán, most pedig olyan hatással van rá az Isten dicsősége és a megtisztulás, hogy önként vállalkozik az isteni küldetésre. (33)

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 6. VASÁRNAP

Mk 10,13—16

Rövid exegézis

13. A zsidó vallási gyakorlat szerint a gyermek 12 éves korában válik a gyülekezeti istentisztelet tagjává. Ettől az időtől kezdve rá is érvényes a kötvény minden kötelezése. Sok vita folyt a zsidó teológiában, hogyan kell értékelni eddig a korig a gyermek Isten előtti helyzetét.

14. Jézus ennek a gyermek értékelésnek a vitájába ad döntő útmutatást. Jézus a gyermekeket magához engedi. Kinyilvánítja, hogy a gyermeknek is szüksége van rá a megváltóra. Egyházunk helyesen értékelt ezeket az igéket, amikor a keresztelési liturgiába beleépítette a gyermekek evangéliumát.

15. A gyermeket nem valami gyermeki adottsága, ártatlansága, gyermeki lelkülete, gyermeki hite teszi alkalmassá az Isten országára, hanem Jézus igéje. Ebben az igében nem valami gyermekded magatartásról, hanem az ige újjászüelő hatalmáról van szó. A testi gyermekség csak megvilágítja az újjászületés csodáját. — Jézus megnyitja az utat a gyermekek előtt, akik a törvény által még nem szerezhettek maguknak érdemet, és akik még a zsidó gondolkodás szerint alkalmatlanok az Isten országára. Ezzel Jézus megmutatja az ő messiási birodalmának az új rendjét. Az ő birodalmához azok az érdemtelenek és méltatlanok tartoznak, akik a Lélek által való újjászületésben Isten gyermekeivé lesznek.

Meditáció

Akadály és eszköz

1. A szülők Jézushoz viszik gyermekeiket. Nem a szülőkhöz szól Jézusnak a szava, hogy engedjétek hozzám a gyermekeket, hiszen ők kézenfogva viszik gyermekeiket, hanem a tanítványoknak. Furcsa lenne, ha ezeknek az igéknek az alapján a szószékről viszájára fordítva prédikálnánk, és a tanítványi bűnökről elfelejtenénk említést tenni, helyette a hívekben keresnénk a hibát. Ezeknek az igéknek az alapján végiggondolhatjuk a gyülekezet színe előtt a gyermekmunkánk hűségét, eredményeit és egész problematikáját. Nagyon komoly kérdés, hogy vajon közelebb tudjuk-e vezetni őket Jézushoz, vagy akadállyá válunk a számukra a Jézushoz vezető úton.

2. Engedjétek hozzám. Mit jelent „hozzám”? Félreértését az apácának küldött fiatal lányok sorsáról alkotott közvéleménnyel tudnám jellemezni. Krisztus menyasszonyainak nevezik őket. Úgy gondolják, hogy az élet örömei helyett majd Jézus kárpótolja őket. Mi nem ezt értjük Jézushoz vezetési alatt. Nem viláigidegen, világtól elvonult embereket akarunk nevelni, hanem olyanokat, akik a helyüket megtalálják az életben. Jézus úgy szerette a világot, hogy az életét adta oda érte. Ezért akik Jézushoz mennek, nem gyűlölik a világot. Mi evangélikus keresztyének megtaláltuk a helyünket a világban, a mi szocialista társadalmi rendünkben is. Mi nem fordítunk háttal annak a világnak, amelyik körülöttünk van. Ezért van az, hogy a gyermekek, akik szolgálatunk által Jézushoz találnak, nem vesznek el a talajt a lábuk alatt, hanem mind a két lábukkal itt élnek ebben a világban.

3. Ne legyen akadály. Szüntelenül felül kell vizsgálnunk szolgálatunkat, vajon nem lettünk-e mi is akadállyá a gyermekek Jézushoz vezető útján.

a. Tegyük fére a kényelemszeretetünket. A mi magyar evangélikus egyházunk a világ keresztyénségének az útján merész, korszakalkotó lépéseket tett. Megindult a jövő társadalmában, a szocializmusban, hogy megkeresse, és megtalálja az egyház útját. Isten megáldotta egyházunkat prófétai látású, bátor és előre lépni tudó egyházi vezetőkkel, de az a kérdés, hogy az egyház lelkesíti kara felzárkózott-e ez után a vezetés után. Vajon öntevékenyen végiggondoltuk-e azokat a kérdéseket, melyek abból adódtak, hogy egy egészen új világ vesz bennünket körül? Ha ezt az utat, az egyház mai útját a mi társadalmunkban nem tudjuk

végiggondolni, ebből az következik, hogy elkészünk a felelettel. A fiatal-ság türelmetlen, és nem szeret évekip rágódni a problémákon. Dönteni akar, és dönt is. Vallásos ifjúságunk magára hagyatva nem feltétlenül helyes következtetésekre jut. Könnyen sodródhatnak szektás, politikai célokat vallásos köntösbe öltöztető, magát keresztényennek álcázó, de valójában filozófiai, egzisztencialista, vagy idealista alapokon nyugvó befolyás alá. Szerencsétlenek lesznek, mert meghasonlottan nem találják meg helyüket a kibontakozó új társadalmi rendben. Hogy ne legyünk szüntelenül lemaradók, a korunk, és a mi számunkra felvetett kérdésekben tanácstalanok, hogy alkalmasak és képesek legyünk a hozzá- zánk jövő fiatalokat vezetni, ahhoz feltétlenül szükséges, hogy tegyük félre kényelemszeretetünket, és bátran és határozottan gondoljuk végig egyházunk útját, és zárkózzunk fel egyházunk vezetősége által megtalált úton.

b. Teljes őszinteséggel szolgáljunk. A végig nem gondolt kérdések képmutatóvá teszik az embert. Olyan gyakorlatot ad, ami mögött nincs belső és bizonyos meggyőződés. A fiataljaink ennyivel nem érik be. A fiatal-ság sokkal radikálisabb, minthogy fél megoldásokkal, képmutató magatartással beérné. Ha nem látják a belső meggyőződést a mában való szolgálatunkban, képmutatónak, azaz hazugnak éreznék bennünket. Végig nem gondolt szolgálatunk nem csak saját magunk számára jelent tisztázatlanságot, hanem főképpen a fiatalok körében bizalmatlanságot ébreszt.

c. Vessük le a vaskalapot. Sok dologban megfigyelhetjük, hogy a lel- kések a múltat konzerválják. Még a ruhadivatton is megfigyelhetjük ezt. Nyomorúságos lenne, ha a mi mostani rohanó, izgalmas életünkben mi mindenben hátul kullogók lennénk, ha nekünk letűnt korok, filozófiai áramlatok utóregéseinek kellene lennünk. Az egyház nincs erre kár- hoztatva. Haladó hagyományokon nevelkedett egyházunk nincs erre pre- destinálva. Az ifjúságnak soha nem imponált a hátul kullogó, vaskala- pos, megkövült magatartás. Ha elevenen, aktívan, hasznosan és korszerű- en tudunk részt venni kibontakozó életünkben, akkor fordulhat igazán a bizalma felénk.

d. Hagyjunk fel a védekező magatartással. A mi hitünk a Szentlélek gyümölcse, és olyan érvekkel, amelyek bizonyos természettudományos, politikai, vagy történelmi tételeket akar védelmezni, nem lehet megtá- mogatni. A beteges apologetizálás helyett sokkal helyesebb, ha keressük az aktív szolgálat útját. A védekező egyházi magatartás hasonlít egy ki- csit a magát kozmetikázó öregasszonyhoz, aki küzd az elmúlás ellen. Az élő egyház a maga életét a szolgálatban éli ki. A mi életünk telve van szolgálati lehetőségekkel. Társadalmunk igényli az egyházak aktív szolgálatát. Egyházunk megtalálta mai szolgálatait, és a mi életünket be tudja tölteni ez az eleven, mozgalmas szolgáló élet.

e. Lépjünk ki az elefántcsonttoronyból. Gyermekeink, különösen tan- uló ifjúságunk előtt kitarult az egész világ. A televízió a legkisebb faluba is behozta a világ legnagyobb kérdéseit. Nem csoda, hogy ilyen körü- mények között nem zárkozhatunk el valami lelki elefántcsonttoronyba, és nem foroghatunk csak a „lelki” problémáink körül. Olyan a mi „lelki” életünk, ha ezt önmagunkban a világtól, az élettől függetlenül akarjuk élni, mint az a fa, amelynek csak gyökere van, mert a törzsét levágták. Ennek a fának ki kell pusztulni. Így van a lelki élet is. Az a keresztény ember, aki nem tudja életét kivinni a világba, és hitével nem tud el- nyúlni a világ nagy kérdéseiig, mint a béke, társadalmi igazság, emberi jogok stb. az a maga belső keresztény életében is halálra van ítélve. Nem kell félnünk, hogyha ezekkel a kérdésekkel foglalkozunk, akkor elhagy-

juk a hitünk központi kérdését, hanem a mi hitünket messzeágazóan tudjuk alkalmazni a mindennapi életünkre.

f. Mutassunk utat. A fiatalság nagyon érzékeny az erkölcsi problémákra. A felvetődő erkölcsi kérdésekben bátran és a mai életünket figyelembe véve kell utmutatást adnunk. Nem kell félnünk, hogy morálpredikátorokká leszünk ez által. Az etika nem teszi feleslegessé a dogmatikát. A kettő szorosan összefügg. Helyes dogmatikai alpból kiindulva bátran foglalhatunk állást korunk égető erkölcsi problémáiban.

4. Legyetek olyanok, mint a kisgyermek. Az eredendő bűn rontása a gyermekeken is megmutatkozik. Ha az exegézist komolyan vesszük, megérthetjük, hogy Jézus nem gyermekséget, hanem újjászületést követel. Jézus az újjászületés csodája megvilágítására használja a gyermek példáját. Hogy milyenné tesz az újjászületés, kiaknázva a gyermek példáját a végtelenségig lehetne sorolni a jelzőket. Bizalom, szolgálatkészség, hit, reménység, engedelmesség, szerénység, kedvesség mind egy kép, amivel megújult életünket jellemezni lehet. A sok közül csupán egyet szeretnék kiemelni. Legyünk fiatalosak. Ne csak a síróval sírjunk, az örülövel örüljünk, hanem a gyermekkel együtt legyünk magunk is gyermekké. Korunk lendületes, forradalmi áradatában mi magunk is leheljük az elevenség, fiatalság levegőjét. Nem öregesen, fáradtan kullogjunk rohanó életünk után, hanem nézzünk szembe korunk égető kérdéseivel, keressük meg helyünket mai életünkben, találjuk meg szolgálatainkat. Fiatalosság, tevékenység, szolgálatkészség, elevenség jellemezen bennünket. Ne maradjunk le korunktól.

Hogy rajtunk keresztül eljuttak-e a gyermekek Jézushoz, annak van egy egyszerű próbája. Ha nem rekednek meg a befelé fordult lelki életben, hanem megtalálják a helyüket a világban, és tudnak szolgálni, akkor jártak Jézusnál. Jézussal a keresztyén életünk szolgálóvá lesz ebben a világban.

Benkő Béla

Laikus kérdések és szempontok Mk 10,13—16-hoz

Van-e annak jelentősége, hogy a gyermekeket vitték Jézushoz, ő pedig arról szól, hogy engedjétek hozzám jönni őket? Mi vezette azokat, akik Jézushoz vitték a gyermekeket? (16) — Mit jelent az áldás? Jó-sága kísérje, vezesse, védje, bűnbocsánat, minden jó, ami létezik? Felajánlották Istennek a gyereket? Visszatartás-e az, ha nem keresztelik meg a kisgyereket? Attól függetlenül „mehet” Jézushoz? Aki a kereszteléskor hallja ezt a jézusi mondást, azt gondolhatja, hogy most eleget tett ennek: „Engedjétek hozzám jönni...” Mit jelent ma Jézushoz engedni a gyereket? Erőltetheti a szülő a Jézushoz „engedést”? Sokszor azt kellene válaszolnia a gyerekeknek a konfirmáción, amikor kérdik: Miért készülsz konfirmációra? „Mert a szüleim elzavartak!” — „Sokszor zavartak a szüleim a gyerekestentiszteletre, ifjúsági bibliaórára, amíg rájöttem, hogy jó itt”. (16) — Mit jelent gyermekként fogadni az Isten országát? A gyermek milyen tulajdonságaira gondolt Jézus: hiszékenység, mindennek tud örülni, vakmerő, bízik, nyílt szívű, bizalma sokszor személyhez kötött, nem töpreng, nincsenek hátsó gondolatai? (16) — Van-e valami gyerekeség, gyermekszerűség a vallásosságban? Valóban ártatlan-e a kisgyermek s ha igen, milyen korig? Mi az akkori szülők elképzelése azzal, hogy Jézushoz akarják vinni a gyermekeket? Miért tartják őket távol a tanítványok? Okosabbak akarnak lenni Uruknál,

vagy éppen kímélni akarják Őt? Mikor magyarázzák meg végre érthetően, gyermekek és felnőttek számára azt, hogy mit is jelent az „Isten országa” fogalom és milyen az? (4a) — Feltétlenül érintenie kell az igehirdetőnek az ún. „nemzedéki kérdéseket”, a gyermek és ifjúság iránti megértés és szeretet kérdéseit, a családi élet időszerű és gyakran nyomasztóan súlyos és összetett kérdéseit, különös tekintettel a szülői felelősségre, a gyermekekereztségre és konfirmáció kérdéseire is előkerülhetnek. Jó lenne azonban, ha a gyermekeket nem idealizáltan, hanem jó és rossz oldalaikkal együtt, reálisan mutatnák be, s így magyaráznák ezt: „Ilyenéké az Isten országa”. Hogyan fogadja egy kisgyermek Isten országát? Volt-e a gyermekek életére nézve jelentősége annak, hogy Jézus végül megáldotta őket? Az egész történet a felnőttek tanítására írott le? (4a)

A nyár folyamán megjelenik

D. KOREN EMIL:

„...IRGALMADAT ÉNEKLEM”

Énekeink történetéből

A nyár folyamán megjelenik

DR. PÁLFY MIKLÓS:

JEREMIÁS PRÓFÉTA KÖNYVÉNEK MAGYARÁZATA

II. kötet

(Rövidítések: LP=Lelkipásztor, ThSz=Theológiai Szemle, EÉ=Evangelikus Élet)

1. A nagygyűlés Üzenetének és Fogadalomtételének szövegét l. az EÉ 1968. évi 31. sz.-ban, ill. a LP 1968. szept. (513—514. o.)
2. A nagygyűlés előkészületeiről, a résztvevőkről és összetételükről, a megnyitó istentiszteletről részletesen beszámolt D. Káldy Zoltán az EÉ 1968. évi 31. számában.
3. A nagygyűlés idevonatkozó határozatát közli a ThSz 1968. évi 9—10. száma Dr. Bakos Lajos ref. püspök értékelésével (263—269. o.)
4. A nagygyűlés munkarendjéről beszámolt és egyes előadásokkal kapcsolatban értékelést adott D. Káldy Zoltán az EÉ 1968. évi 32. számában.
5. A LP 1968. szept.-i száma közölte a vietnami nyilatkozatot (515—516. o.). Mindhárom nyilatkozat megjelent az EÉ 1968. évi 34. számában, értékelő megjegyzésekkel.
6. Az elnöki jelentést részletesen ismerteti az EÉ 1968. évi 33. számában Dr. Pálffy Miklós.
7. Az előadást részletesen ismerteti és értékeli D. Dr. Ottlyk Ernő az EÉ 1968. évi 35. számában.
8. A LP 1968. okt.-i száma teljes egészében közölte ezt az előadást (580—592. o.). Ugyancsak ismertette az előadást D. Dr. Ottlyk Ernő az EÉ 1968. évi 37. számában.
9. A jelentést részletesen ismertette az EÉ 1968. évi 33. számában Dr. Pálffy Miklós.
10. Az előadást részletesen ismertette és értékelte az EÉ 1968. évi 38. és 41. száma.
11. Az előadást részletesen közölte az EÉ 1968. évi 45. száma.
12. Ez a tanulmány megjelent a ThSz 1968. évi 7—8 számában (195—214. o.).
13. Ez a tanulmány is megjelent a ThSz 1968. évi 11—12. számában (327—334. o.).
14. Idézet D. Káldy Zoltán „Mindent újjá...” cikkéből a LP 1968. évi jún.-i számából (322. o.).

UTUNK ÉVKÖNYV 69

A Romániai Szocialista Köztársaság Írószövetségének lapja, az „Utunk” kiadásában megjelent Kolozsváron az UTUNK ÉVKÖNYV 69, amely 352 lapon elbeszéléssel, verssel és cikkel, valamint több mint száz, részben színes képpel nagyszerűen mutatja be a romániai magyar kultúrát. Az évkönyvet olvasóink figyelmébe ajánljuk, és a szerkesztő kísérő levelének közlésével ismertetjük: „Mi úgy véljük, hogy idei évkönyvünk, amely sorrendben mindössze második — tavaly adtuk ki az elsőt — reprezentatív kiadványa a romániai magyar kultúrának. Kilencvenöt romániai magyar író vonultatunk fel évkönyvünkben a legidősebb nemzedéktől a legfiatalabbakig, és külön alá kell húznom, hogy mindegyik ere-

deti írással szerepel az évkönyvben. Számunkra nagy jelentőséggel bír az is, hogy évkönyvünkben átfogó képet nyújtunk nemcsak mai irodalmi frontunkról, hanem a két világháború közötti romániai magyar irodalom legreprezentatívabb képviselőiről. Huszonhárom mai író vallomását közöljük évkönyvünkben, huszonhárom jelentős íróról, akik már nem élnek, ezek a vallomások nemcsak hogy közel hozzák mai olvasóinkhoz ezeket az alkotókat, de minden bizonnyal méginkább felkeltik kiadóink érdeklődését irántuk. Emellett évkönyvünkben felvonul a romániai magyar képzőművészet is, minden jelentős művésznk egy-egy reprezentatív munkával szerepel kiadványunkban. Dokumentáris értéke van évkönyvünk képanyagának, amely gazdagon illusztrálja a két világháború közötti magyar irodalmi életet, úgyszintén annak a kilencvenöt életrajznak, amely bemutatja évkönyvünk szerzőit. Reméljük, hogy évkönyvünk érdeklődést kelt az ottani magyar olvasók között és sor kerülhet esetleges megrendelésre. A megrendelést a Cartimex ottani ügynökségén lehet megejteni. Cím: Budapest, KULTÚRA Postafiók: 149. Ószinte tisztelettel: Mikó Ervin."

A Jézus-hagyomány a néprajztudomány szempontjából

Thorleif Boman könyve

Th. Boman oslói lelkész, újszövetségi kutató már 1952-ben feltűnt „Das hebräische Denken im Vergleich mit dem griechischen” című könyvével, amely néhány év alatt négy kiadást ért el. Saját szavai szerint ez a könyv előmunkálata újabb átfogó jellegű könyvének, amely „Die Jesus-Überlieferung im Lichte der neueren Volkskunde” címen jelent meg (Vandenhoeck, Göttingen, 1967. 259 lap). Ebben a Jézusra vonatkozó hagyomány új elemzését végzi el a legújabb néprajzi kutatások eredményei alapján. Az Ó- és Újtestámentum formatörténeti kutatásának úttörői, H. Gunkel, M. Dibelius, K. L. Schmidt és R. Bultmann, eredetileg szintén az akkor újkeletű néprajzkutatás módszerét alkalmazták, de később már nem vették figyelembe annak újabb eredményeit, és így feltevéseikben tovább hordozzák a kezdeti néprajzkutatásnak azt a romantikus szemléletét, hogy a nép mint kollektívum a népi hagyományok teremtmője, alakítója és továbbadója. A formatörténeti irányzat szerint ezt a szerepet a jézusi hagyománynál a gyülekezet tölti be, amely ezt a hagyományt megalkotja és továbbadja.

Az újabb néprajzi kutatás azonban megállapította, hogy „a kollektív alkotás képtelenség”, s a szájhagyomány megalkotása és továbbadása is mindig néhány személyiség dolga volt. „Míg régebben az a nézet uralkodott, hogy a szájhagyomány úgy terjed, mint ahogyan a víz gyűrűzik, addig ma már tudjuk, hogy azt nagyon kevés hagyományhordozó közvetíti. A mondák továbbadása attól függ, hogy akad-e valaki, aki képes a mondákat emlékelni és előadni: ilyenek azonban mindig kevesen vannak.” Újszövetségi szempontból jelentős az a felismerés is, hogy míg a formatörténeti irányzat szerint a Jézusi hagyomány egyes önálló történetekből és mondasokból rakódott össze, addig a néprajzi kutatás szerint „a történeti személyiség egyes élményeit, tetteit és szavait a népi hagyományban nem egyenként adják tovább, hanem csak nagyobb összefüg-